

Daginstitutionernes hverdag 2015

Daginstitutionernes hverdag 2015

Undersøgelsen er udført af seniorkonsulenterne Niels Glavind og Susanne Pade, Bureau 2000. Desuden har Benedikte Ask Skotte, Kathrina Martinsen, Amalie Mourier og Penille Glavind medvirket.

Undersøgelsen er udført på bestilling af

FOA – Fag og Arbejde

Henvendelser:

FOA – Fag og Arbejde
Stauings Plads 1-3
1790 København V
Tlf.: 46 97 26 26

Henvendelser vedr. undersøgelsens tekniske indhold til:

Bureau 2000
Skråplanet 29
3500 Værløse
Tlf.: 44 66 22 64. www.bureau2000.dk
Copyright: Bureau 2000
ISBN: 978-87-90771-60-7

Indholdsfortegnelse

Forord.....	5
1. Hovedresultater	7
1.1. Undersøgelsens formål og metode	7
1.2. Institutionerne	7
1.3. Grupper og fysiske rammer.....	8
1.4. Åbningstider.....	9
1.5. Dagens gang	9
1.6. bemanding	11
1.7. Den daglige omsorg.....	15
1.8. Ledelse og samarbejde.....	16
1.9. Børnenes brug af computer og tablets	16
1.10. Kost	19
1.11. Børn med særlige behov	19
2. Institutionerne	21
3. Stuer, grupper og fysiske rammer.....	25
3.1. Børnegrupper	25
3.2. De fysiske rammer.....	27
3.3. International sammenligning	29
Areal.....	30
4. Åbningstider	31
4.1. Den daglige åbningstid	31
4.2. Ferielukning.....	33
5. Dagens gang	35
5.1. Stuernes åbningstid.....	35
5.2. Formiddagen	38
5.3. Middag	43
5.4. Eftermiddagen.....	45
5.5. Faste aktiviteter	48
5.6. Udvikling i aktiviteterne	51

6. Bemanding	52
6.1. Bemanding overordnet	52
6.2. Alene med børnene i hele institutionen	54
6.3. Skemalagt alenetid i børnegruppen	57
6.5. Tre eller flere medarbejdere til børnegruppen	59
6.6. Vikarforbrug	60
6.7. "Andet arbejde"	63
6.8. Udviklingen i bemandingen	64
7. Den daglige omsorg	67
7.1. Omsorg i medarbejdernes arbejde på stuerne	67
7.2. Følges børnene på legepladsen?	71
8. Ledelse og samarbejde	74
8.1. Ledelse	74
8.2. Forældresamarbejde	76
9. Børnenes brug af IT	79
10. Kost	87
11. Børn med særlige behov	89
11.1. Opsporing af børn med særlige behov	89
11.2. Inklusion i stuehøjde	92
12. Metode	95

Forord

De senere år har man oplevet en stigende erkendelse hos politikerne af dagtilbuddenes betydning. Det er i de første leveår, at personligheden dannes, at vi lærer at indgå i sociale relationer og bliver parate til al den læring, vi også senere skal modtage i folkeskolen og i uddannelsessystemet. Det er også i de første leveår, vi bedst kan sikre, at børn af socialt udsatte og fra etniske minoriteter kommer med i fællesskabet.

Nobelpristager James Heckmans forskning, der viser, at en investering i den tidlige barndom giver et større afkast end når de samme penge investeres i børn der er ældre, er også blevet alment kendt.

Derfor ser man også til stadighed gode ideer og forslag til, hvordan daginstitutionerne kan sætte ind. Her skal børnene udvikle sproglige færdigheder, de skal udvikle sig motorisk, de skal lære at bruge digitale medier på en god og kritisk måde, de skal lære om naturen, de skal lære at acceptere mennesker og kulturer, der er anderledes, og de skal lære, at den stærkeres ret ikke du'r. Og så skal børnene naturligvis være trygge, glade, fulde af selvværd og gåpåmod.

Alle disse tanker er gode, men debatten føres ofte helt løsrevet fra viden om, hvordan hverdagens pædagogiske muligheder faktisk er i institutionerne. Denne rapport dokumenterer, at den typiske danske daginstitution har den type af pædagogiske tilbud, man taler om, en time om dagen eller mindre. Resten af dagen går med ophold på legepladsen, fri leg, frokost og hvilepause. Det afgørende for den samlede kvalitet er derfor, hvordan man sikrer:

- at ophold ude ikke alene bliver til fri leg under opsyn, men at alle børn også kommer med i udviklende aktiviteter
- at frokosten ikke er affodring, men et pædagogisk måltid, under hvilke børnene blandt andet udvikler deres sociale kompetencer
- at de voksne sætter rammer for den frie leg inden døre, giver børnene udfordringer og får alle med i fællesskabet

Det siger sig selv, at det ikke kan lade sig gøre, hvis man fx er alene voksen med en gruppe på 22 børnehavebørn. Undersøgelsen viser klart, at dette er hverdagen alt for mange steder.

Derfor må der sikres en bedre bemanning. Dette krav har også støtte i befolkningen. Faktisk ønsker 85 pct. af danskerne i en dugfrisk undersøgelse foretaget af Epinion for FOA, at der fastsættes regler, der sikrer et rimeligt forhold mellem antallet af børn og ansatte i daginstitutionerne.

Vi skal have bedre personalenormeringer i vores daginstitutioner. Først og fremmest fordi, vores børn har krav på ordentlige rammer, hvor de kan trives og udvikle sig, men også fordi det samfundsøkonomisk er en rigtig god investering. Vi har nærmest ikke råd til at lade være.

*Jakob Sølvhøj
Formand
FOA-Fag og Arbejde
Pædagogisk Sektor*

1. Hovedresultater

1.1. Undersøgelsens formål og metode

Undersøgelsen er en videreførelse af tilsvarende undersøgelser gennemført i 2010, 2012 og 2013.¹ FOAs pædagogiske sektor har bedt om undersøgelserne for at sikre et godt grundlag for den debat, der føres om, hvordan man sikrer kvalitet i daginstitutionerne. Undersøgelserne skal derfor give et klart billede af, hvordan hverdagen faktisk former sig.

Undersøgelsen er gennemført som elektronisk spørgeskemaundersøgelse i januar-februar 2015. Spørgeskemaer er testet i udvalgte institutioner og institutionernes e-mail adresser er indhentet via de kommunale hjemmesider.

Institutionerne er blevet bedt om at udfylde to spørgeskemaer:

- ét henvendt til lederen. Det vil for institutioner med områdeledelse sige den pædagogiske leder/afdelingsleder af den lokale enhed.
- ét henvendt til en medarbejder på en stue. For at opnå statistisk tilfældighed er lederen blevet bedt om at give skemaet videre til den stuemedarbejder, hvis navn kommer først i alfabetet, på den stue, som kommer sidst i alfabetet.

Der er udsendt anmodninger om deltagelse til 3565 institutioner og modtaget 875 lederskemaer, hvilket giver en svarprocent på 25 – samt 465 stueskemaer. Bureau 2000 anser materialet for repræsentativt, hvilket bl.a. støttes af en analyse af den geografiske spredning af besvarelserne.

1.2. Institutionerne

Tabel 1.1. viser hvordan børn og institutioner i undersøgelsen fordeler sig på ejerforhold, idet der ses bort fra institutioner med skolebørns grupper.

Tabel 1.1. børn i undersøgelsen fordelt på ejerforhold

	Andel af institutioner	Andel af børn
	Pct.	
Kommunale	70	80
Selvejende	17	15
Private	14	5

Kilde: Skema til lederen

De kommunale institutioner udgør 70 pct. af institutionerne, men rummer 80 pct. af børnene, idet de i gennemsnit er større end de private/selvejende.

55 pct. af institutionerne (med 58 pct. af småbørnene) er omfattet af område/klyngeledelse.

¹ "Daginstitutionernes hverdag" 2010, 2012, 2013. FOA, Bureau 2000.

1.3. Grupper og fysiske rammer

I 93 pct. af institutionerne er børnene opdelt i stuer/grupper. De stueopdelte institutioner omfatter 96 pct. af børnene.

5,7 pct. af institutionerne har en eller flere handicapgrupper eller lignende.

Den gennemsnitlige gruppestørrelse er 11,4 børn i vuggestuerne og 21,5 børn i børnehaverne.

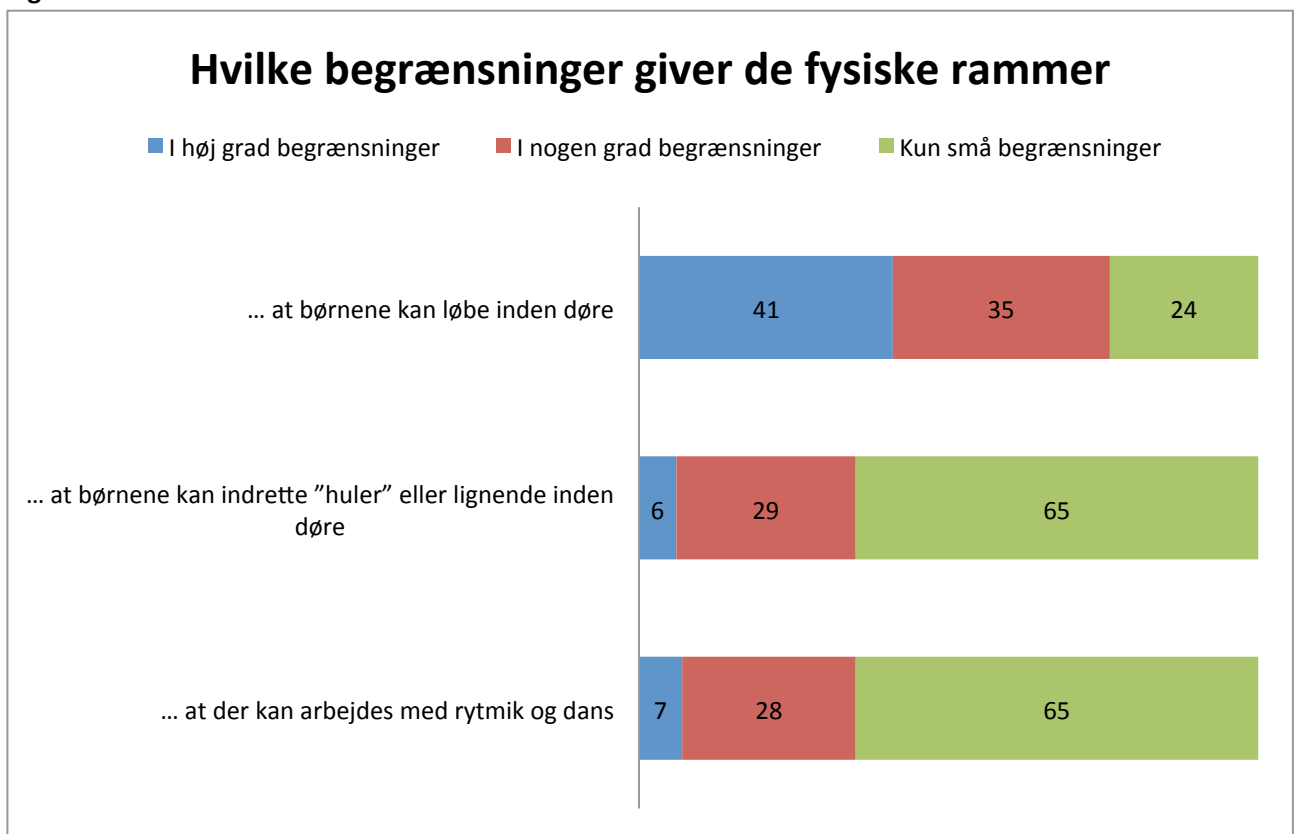
24 pct. af vuggestuegrupperne er på 13 børn eller mere.

29 pct. af børnehavegrupperne er på 23 børn eller mere.

Det kan skønnes, at ca. 1/3 af institutionerne har 2 m² frit gulvareal eller mindre pr. barn i grupperummene.

Mange stuemedarbejdere oplever, at de fysiske rammer giver begrænsninger, navnlig i forhold til, at børnene kan løbe inden døre, jf. figur 1.1.

Figur 1.1.

Kilde. Skema til en stuemedarbejder

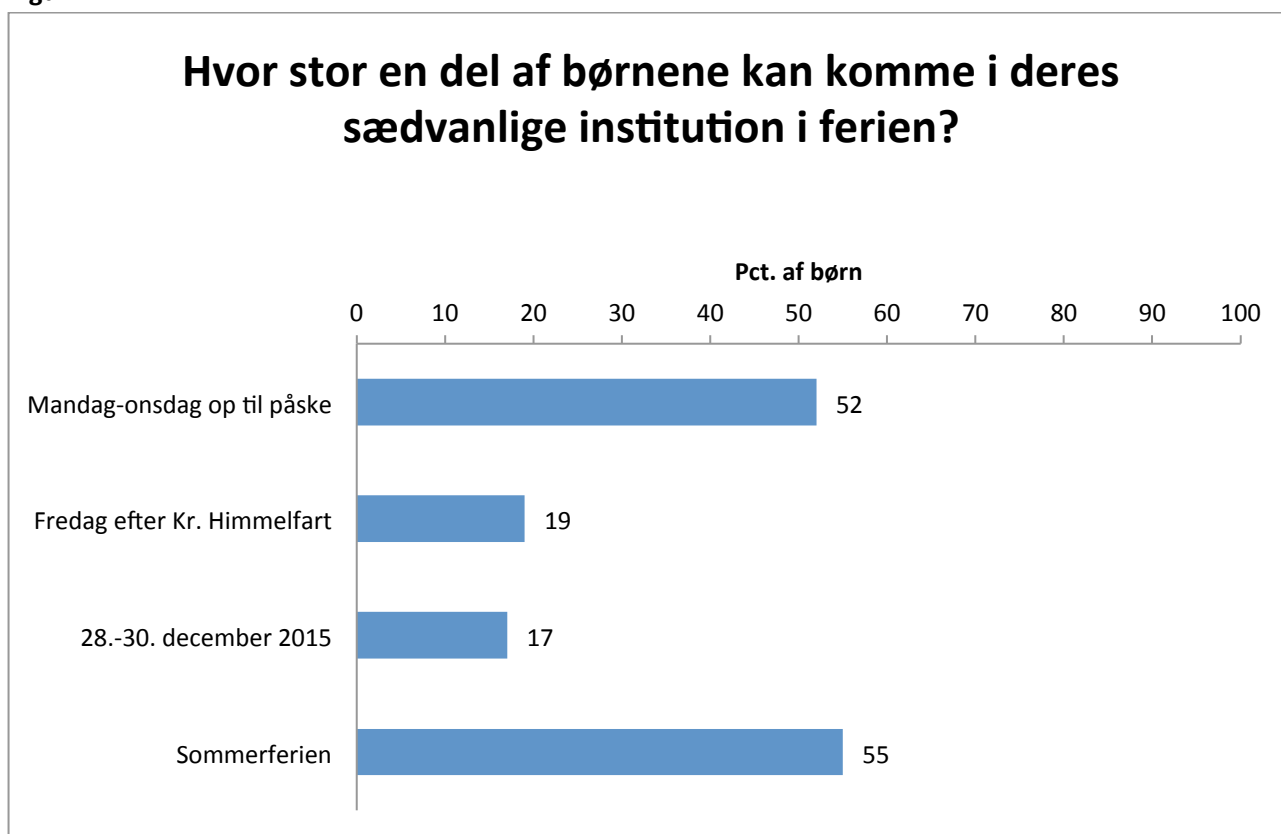
Det påvises i øvrigt i afsnit 3, at gruppestørrelsen i danske daginstitutioner er højere og grupperummene mindre, end hvad vi typisk finder i vore nabolande.

1.4. Åbningstider

Institutionerne åbner typisk kl. 6:30 om morgenen og lukker kl. 17:00. Den gennemsnitlige ugentlige åbningstid er 51,9 timer.

Figur 1.2. viser, hvor stor en del af børnene, der kan komme i deres sædvanlige institution i ferierne.

Figur 1.2.

1.5. Dagens gang

Mens institutionernes samlede åbningstid i gennemsnit er ca. 10½ time, er der i gennemsnit kun 8 timer, hvor alle stuer er åbne. Ofte sådan, at stuerne fx er slået sammen de første 1½ time om morgenen og den sidste time om eftermiddagen.

I en typisk institution kan dagen fx se således ud:

Fra 6:30-8:00 er stuerne slået sammen.

8:00-9:00 er der åbent på alle stuer, men bemanningen er sparsom, ofte kun med én medarbejder. Børnene modtages og leger frit.

Ca. 9:00 er der morgensamling (hver dag i 72 pct. af institutionerne).

Herefter er der de fleste steder aktiviteter tilrettelagt af de voksne for hele eller dele af børnegruppen. Det kan fx være rytmik, sprogarbejde og ture. I 87 pct. af institutionerne varer disse aktiviteter 1 time eller kortere tid. En del af børnene er på legepladsen.

Kl. ca. 11:00 er der frokost.

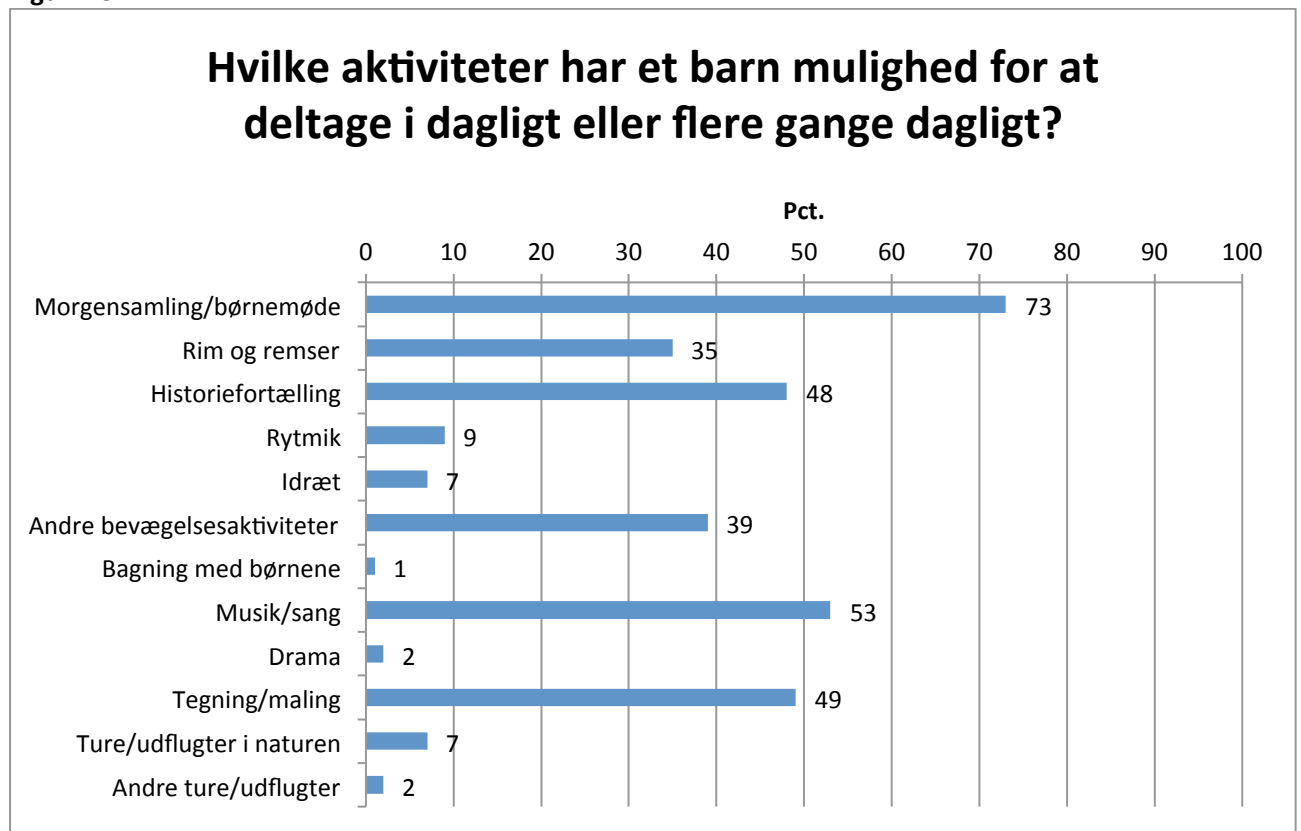
Kl. ca. 12:00 er der hvilepause for en del af børnene.

Fra kl. 14:00 og til dagen slutter, er børnene overvejende på legepladsen, evt. afbrudt af samling omkring frugt/bolle. Kun hver syvende institution har fast aktivitetstilbud tilrettelagt af de voksne om eftermiddagen. 38 pct. har det en gang imellem.

Det ses, at de aktiviteter, de voksne tilrettelægger (ud over morgensamling, frokost, hvileperiode m.v.) typisk har et omfang svarende til en times tid om dagen. Det må man naturligvis have for øje, når man diskuterer hvordan daginstitutionerne kan understøtte børnenes udvikling. Populært sagt er det vigtigt, at man ikke kun har fokus på den læring, der kan ske inden for denne ene time, men nok så meget sikrer en kvalificering af dét, der sker i de øvrige seks timer, barnet typisk er i institution.

Figur 1.3 viser, hvilke aktiviteter børnene har mulighed for at deltage i dagligt eller flere gange dagligt.

Figur 1.3.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder.

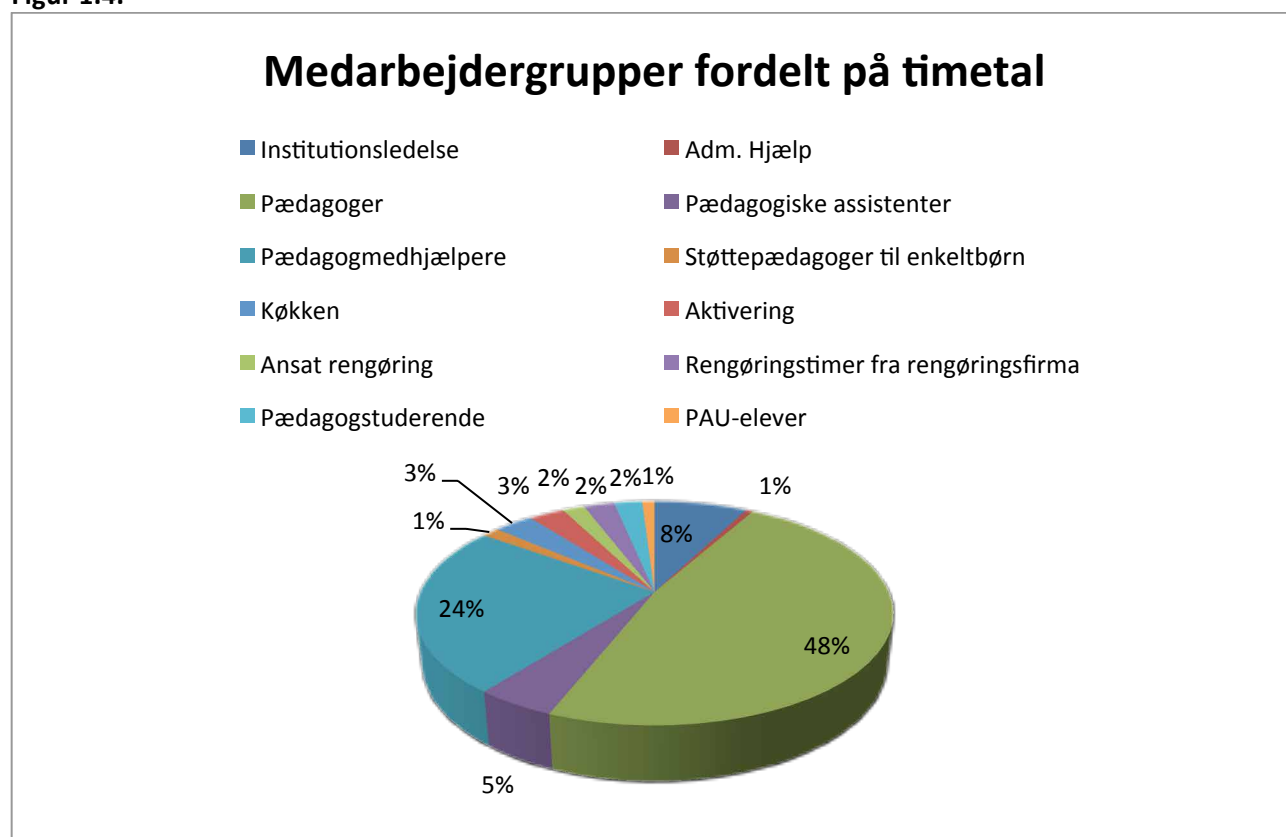
Centrale aktiviteter er børnemøde/morgen samling, rim og remser, historiefortælling, musik/sang og tegning/maling. Hertil kommer forskellige bevægelsesaktiviteter. Rytmik og idræt finder dog typisk kun sted en gang om ugen. Det samme gælder ture.

Ifølge lederne er der de senere år navnlig sket en forøgelse af børnenes brug af computer/IPad, arbejde med bogstaver, sprogarbejde og bevægelsesaktiviteter.

1.6. bemanning

Figur 1.4. viser, hvordan medarbejderne fordeler sig på forskellige personalegrupper.

Figur 1.4.

Kilde: Spørgeskema til lederen

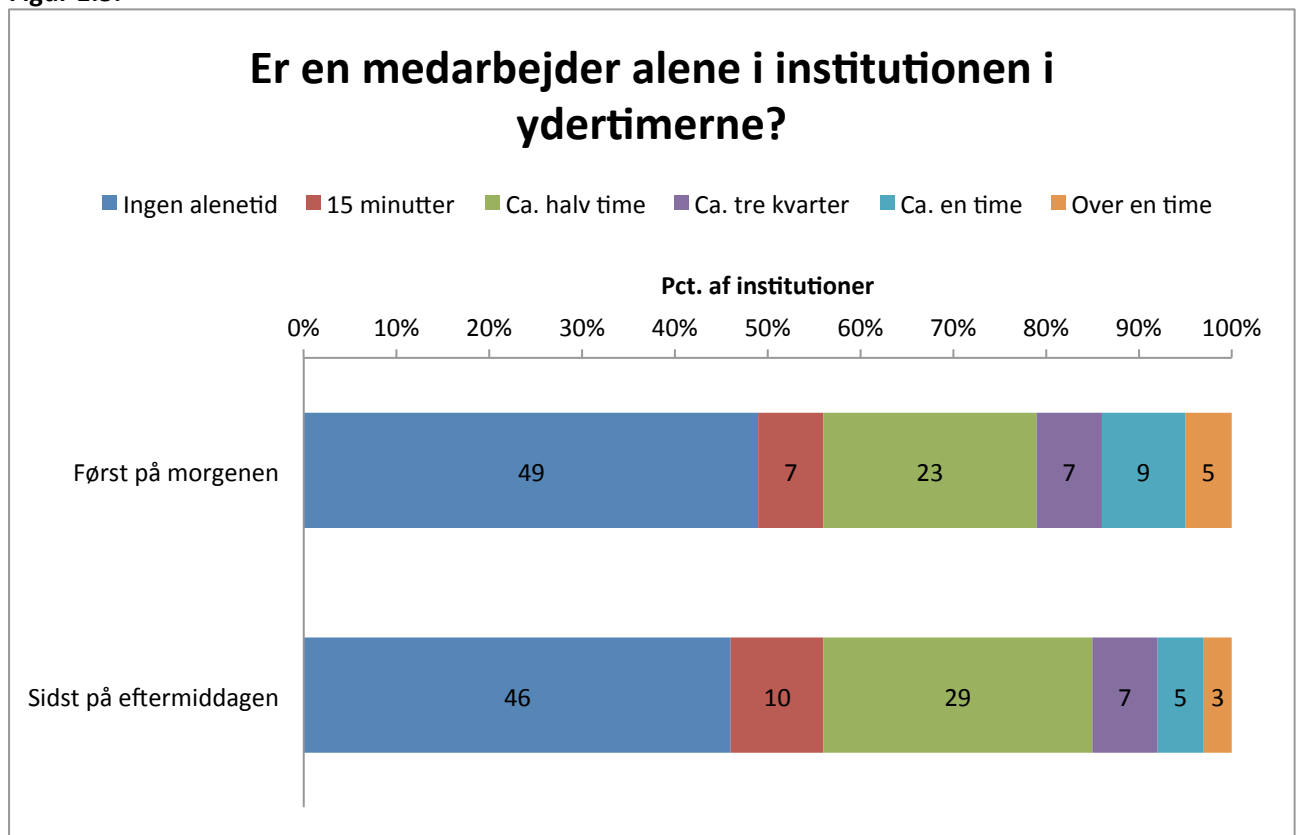
De grupper, der typisk har en pædagoguddannelse, udgør 56,9 pct. af den samlede personalestab, mens pædagogmedhjælpere og pædagogiske assistenter tilsammen udgør 28,9 pct.

Det er lederens ansvar at skemalægge medarbejderens arbejde. Her må hun tage hensyn til, at der ikke er så mange børn i ydertimerne, mens der til gengæld er brug for mange voksne om formiddagen og midt på dagen, hvor man finder de fleste aktiviteter, som de voksne tilrettelægger.

Den afvejning betyder en del steder, at en voksen kommer til at arbejde alene.

Der kan for det første være tale om, at en medarbejder er alene i institutionen i ydertimerne, dvs. før eller efter, at alle børnegrupper er åbne. Dette er illustreret med figur 1.5.

Figur 1.5.

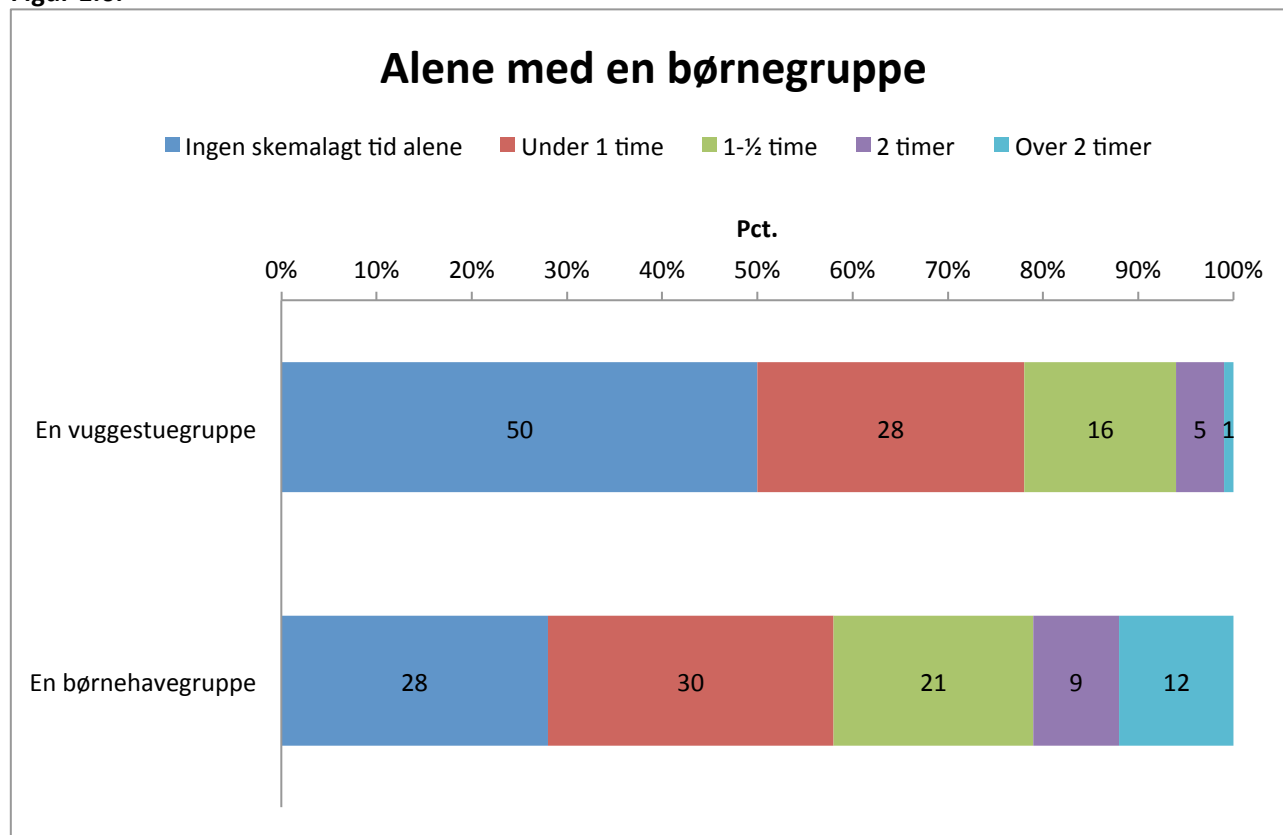

Kilde Spørgeskema til lederne.

Kun i 38 pct. af institutionerne undgår man, at en medarbejder er alene i institutionen i ydertimerne. Ofte er medarbejderen dog kun alene i et kvarter eller en halv time.

For det andet kan der være tale om, at en medarbejder er alene med en børnegruppe i den periode, hvor børnegrupperne er åbne. Figur 1.6. viser dette.

Figur 1.6.

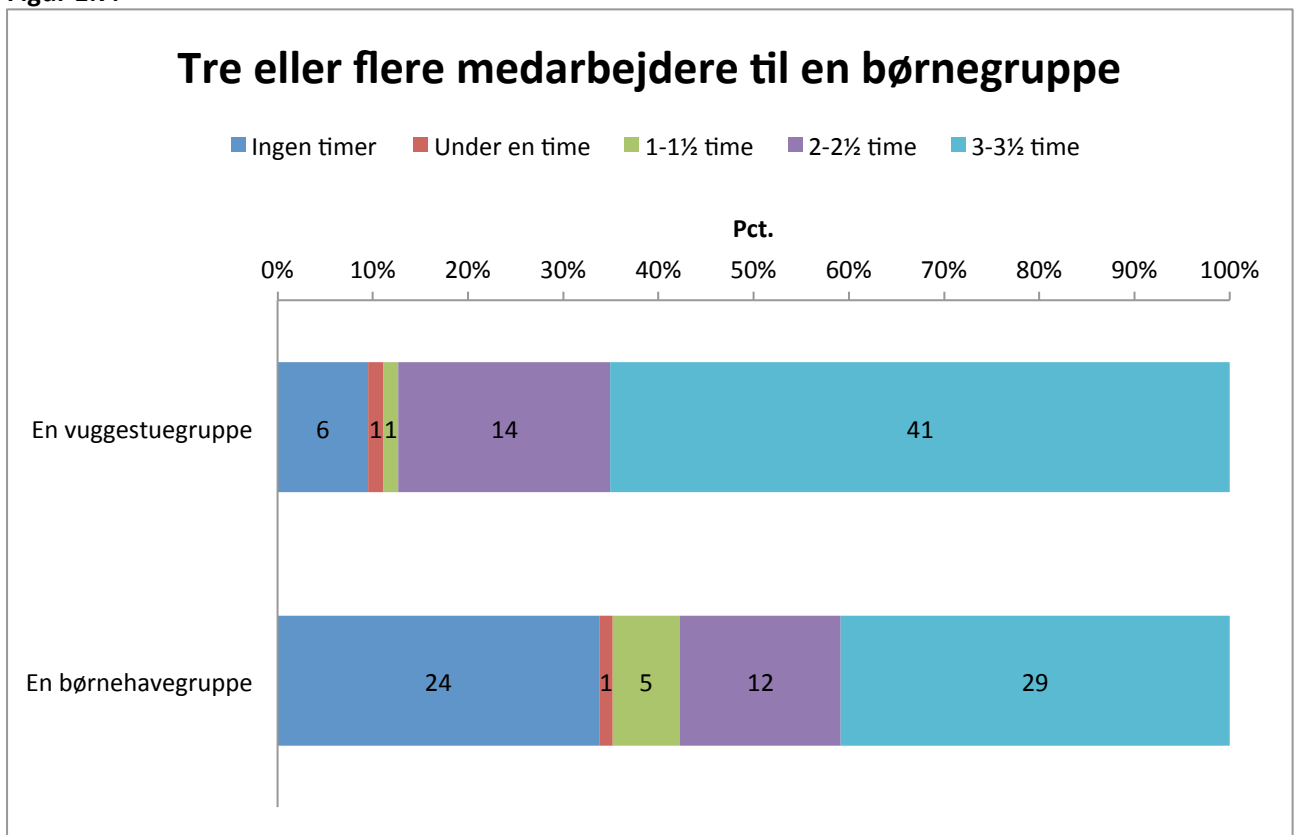
Kilde. Spørgeskema til lederne

Det ses, at man i de fleste institutioner har skemalagt tid, hvor en medarbejder er alene med en børnegruppe. Forekomsten hænger sammen med personalenormeringen.

Endelig kan en medarbejder være alene med børnene på legepladsen. I 36 pct. af institutionerne er der kun 1 medarbejder på legepladsen den første time, legepladsen er åben. I yderligere 8 pct. af institutionerne er der ingen voksne med ude, idet man holder øje med børnene gennem vinduet. I 28 pct. er der kun 1 voksen på legepladsen den sidste time om eftermiddagen.

Som det fremgår af Figur 1.7. er der til gengæld i de fleste institutioner perioder, hvor der er tre eller flere medarbejdere til en børnegruppe.

Figur 1.7.

Kilde: Spørgeskema til lederne.

Resultaterne oven for vedrører den faste arbejdsplan, men navnlig ved kortvarig sygdom tager institutionerne kun vikar i begrænset omfang.

Stuemedarbejderne er blevet bedt om at vurdere omfanget af "andet arbejde", herunder dokumentation, forældrekontakt m.v. Opgørelsen omfatter ikke frokostpausen, som typisk er på ½ time pr. dag eller 2½ time pr. uge. På den baggrund kan det skønnes, at en fuldtidsansat pædagog typisk er væk fra børnene i 9 timer om ugen, mens tallet for pædagogiske assistenter og pædagogmedhjælpere er 6½-7 timer om ugen. Det nærmere omfang af "andet arbejde" er dog usikkert og vurderes formentlig bedst ved observationsstudier.

Lederne er blevet bedt om at vurdere, hvordan personalenormering, lederens tidforbrug til ledelse og administration samt medarbejdernes tidsforbrug til "andet arbejde" har udviklet sig siden 2011 – idet lederne er blevet bedt om at se bort fra ændringer, der følger af, at børnetal m.v. har udviklet sig.

I gennemsnit vurderer lederne, at institutionen siden 2011 har mistet 6,6 ugentlige personaletimer, som ikke kan henføres til ændret børnetal m.v.

Desuden vurderer lederne, at omfanget af ledelsesmæssige/administrative opgaver er vokset med 4,5 timer om ugen pr. institution.

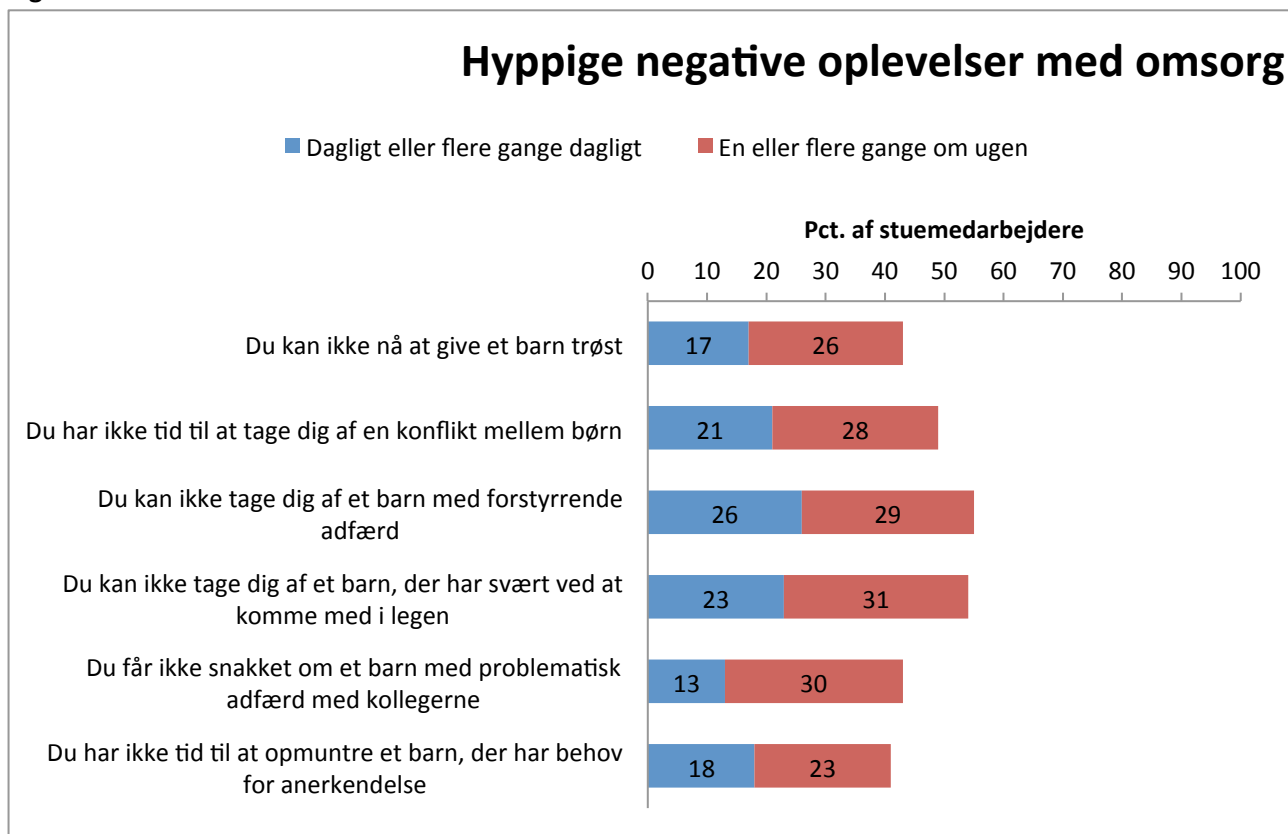
Endelig vurderes dokumentationsopgaverne at være steget med 1,5 timer om ugen pr. medarbejder.

Samlet betyder dette, at man kan anslå, at den tid, der er til børnene i en typisk institution på fire år er faldet med 20-30 personaletimer om ugen. Den nærmere størrelse er dog usikker.

1.7. Den daglige omsorg

Stuemedarbejderne er blevet spurgt om deres eventuelle oplevelser med ikke at kunne give tilstrækkelig omsorg. De vigtigste svar fremgår af figur 1.8.

Figur 1.8.

Kilde: Skema til en stuemedarbejder.

Der kan påvises en klar sammenhæng mellem hyppigheden af oplevelser af ikke at kunne give tilstrækkelig omsorg og omfanget af tid, en medarbejder er alene med børnegruppen.

Stuemedarbejderne er også blevet bedt om at vurdere deres arbejde på legepladsen. På grundlag af svarene kan man groft inddele medarbejderne i to "legepladskulturer", som er omtrent lige udbredt (samt en mellemgruppe, der ikke klart kan henføres til den ene eller den anden gruppe): I den ene ende medarbejdere, der oplever at deres tid på legepladsen overvejende går til aktiviteter sammen med børnene – og i mindre grad til opsyn og konfliktløsning. I den anden ende medarbejdere, hvis tid overvejende går til overvågning/konfliktløsning og i mindre grad til samvær med børnene. Den første gruppe har flest voksne i forhold til børnetallet.

1.8. Ledelse og samarbejde

Personalet på stuerne oplever de fleste steder, at de i høj grad kan styre og tilrettelægge deres egen hverdag. Mange steder griber lederen/afdelingslederen kun ind i begrænset omfang. Det gælder især, hvis der er område/klyngeledelse.

70 pct. af institutionerne har faste forældresamtaler en gang om året, mens 11 pct. har det hvert andet år. I de øvrige institutioner har man kun faste samtaler, når barnet begynder/holder op, eller hvis barnet har vanskeligheder.

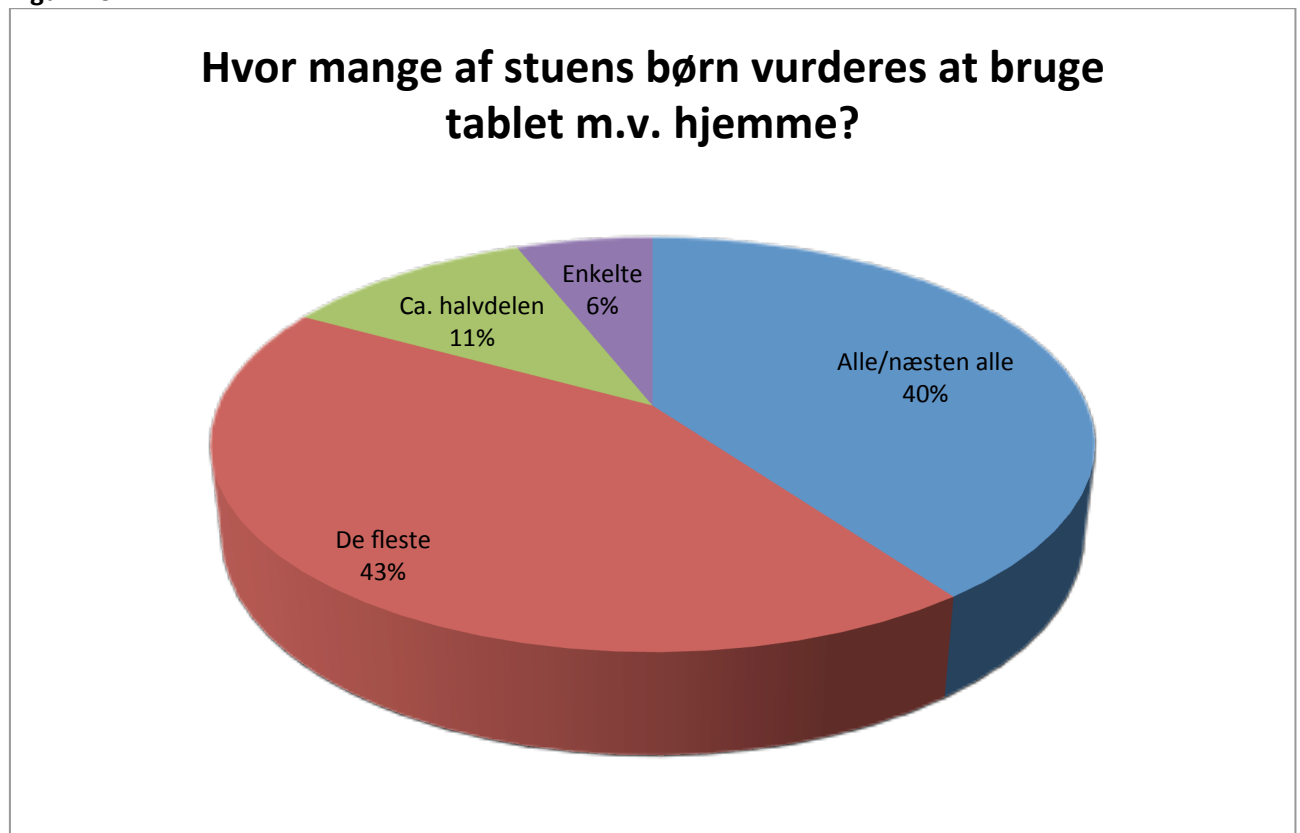
Der er en sammenhæng mellem personalenormering, faste forældresamtaler og hyppigheden af disse. Jo færre børn pr. voksen, jo større chance er der for faste forældresamtaler.

Når det gælder det *daglige* forældresamarbejde, oplever de fleste stuemedarbejdere, at det fungerer godt.

1.9. Børnenes brug af computer og tablets

De fleste stuepædagoger vurderer, at børnene i vidt omfang anvender tablets m.v. hjemme, jf. figur 1.9.

Figur 1.9.

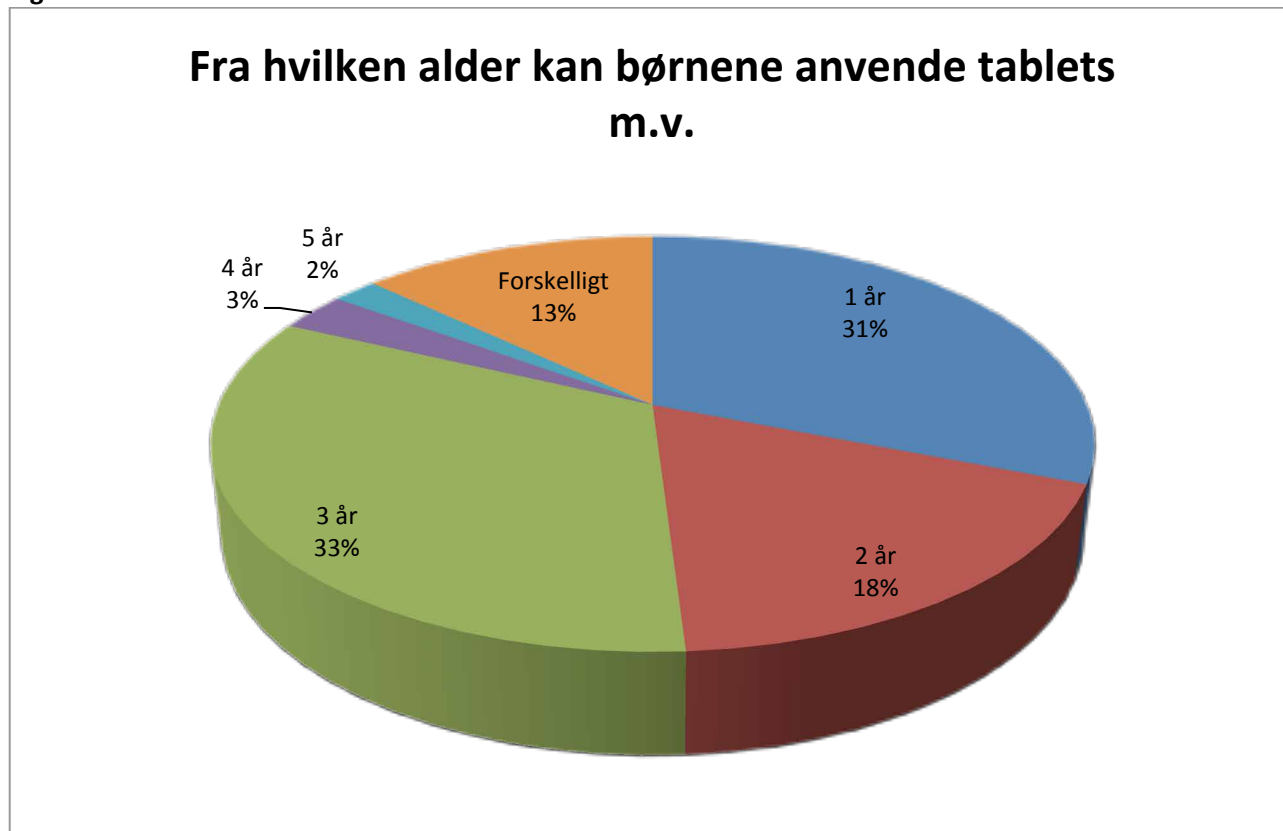

Kilde: Skema til en stuemedarbejder

På den baggrund er det ikke mærkeligt, at langt de fleste daginstitutioner også har digitale værktøjer til børnene – typisk godt og vel én pr. børnegruppe.

76 pct. af institutionerne har i dag computer/tablet til børnene, mens yderligere 11 pct. fortæller, at det er undervejs. I de institutioner, hvor man har de digitale værktøjer, arbejder der typisk med dem meget tidligt, jf. figur 1.10.

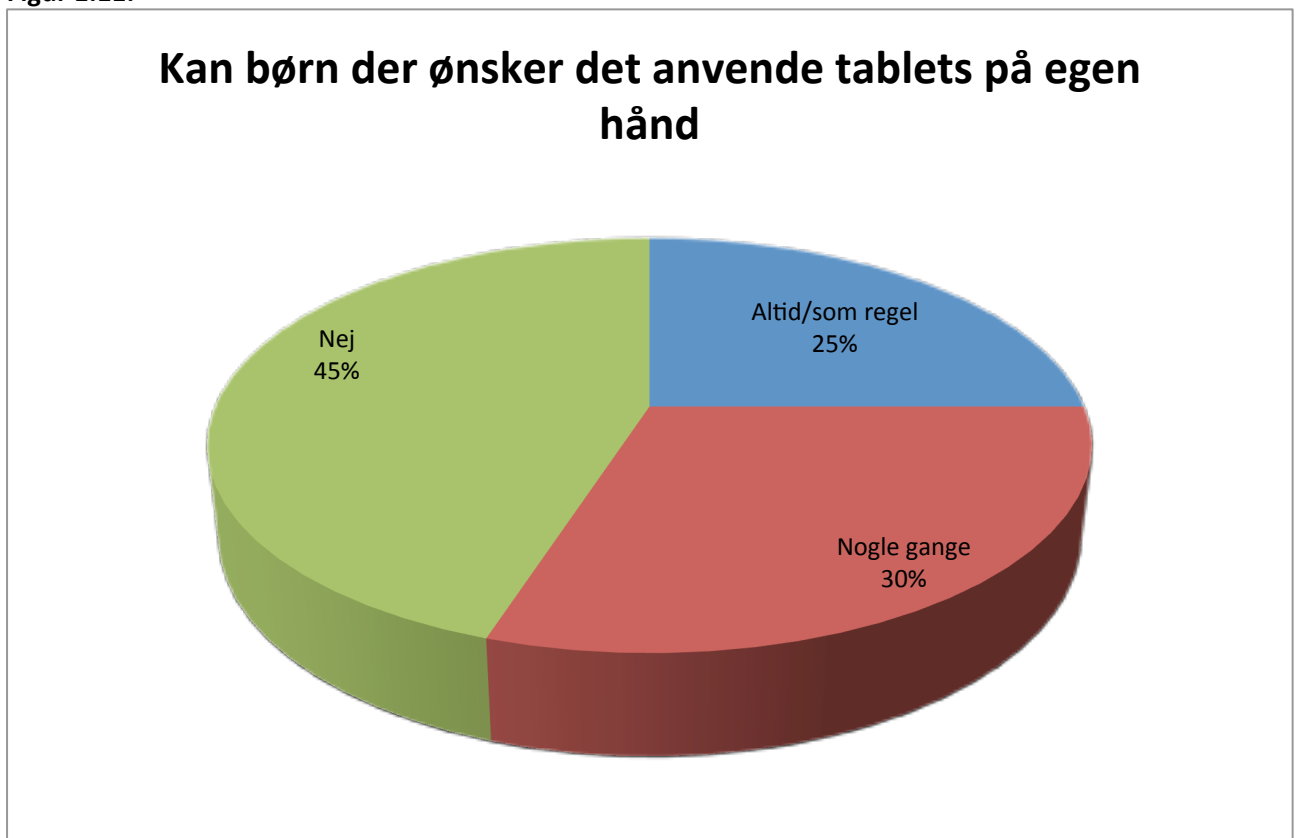
Figur 1.10.

Kilde: Spørgeskema til lederen.

I forhold til de anbefalinger, der er omkring digitale læremidler, er et centralt spørgsmål, om børnene indføres af de voksne i den digitale teknologi eller bruger tablets på egen hånd. Figur 1.11 viser dette.

Figur 1.11.

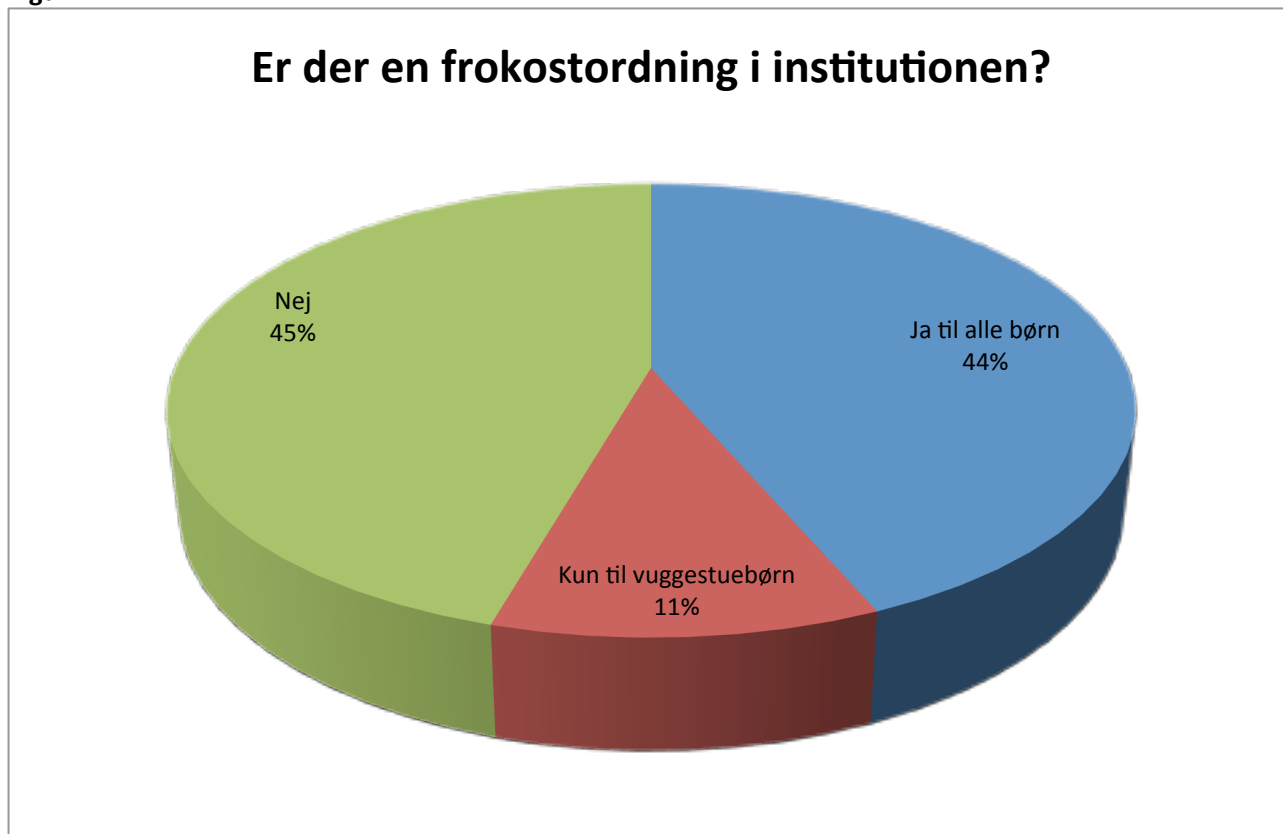
Kilde: Skema til en stuemedarbejder.

Det ses, at børn en del steder får lov til – i hvert fald nogle gange – at lege med tablets på egen hånd. Det sker især, hvis medarbejderen er alene med børnegruppen i den første time om morgenen.

1.10. Kost

Som det fremgår af Figur 1.12, tilbyder knap halvdelen af institutionerne frokost til alle børn.

Figur 1.12.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Desuden tilbydes som regel morgenmad og mange steder forskellige mellemmåltider. Når det gælder eftermiddagen falder det dog i øjnene, at godt hver tredje institution hverken serverer bolle/brød eller frugt om eftermiddagen. Det kan betyde, at børnene ikke får noget at spise, fra frokosten kl. ca. 11, til de hentes.

1.11. Børn med særlige behov

Hvis et barn har særlige vanskeligheder, er det vigtigt, at disse opdages så tidligt som muligt. En af måderne at sikre dette på er at have en særlig kontaktpædagog eller lignende for det enkelte barn, som har til opgave at samle personalets indtryk af barnet, så man får et grundlag for at vurdere, om der er behov for en særlig indsats. 64 pct. af institutionerne har faste kontaktpædagoger på alle stuer.

En anden måde at skabe sikkerhed for, at eventuelle vanskeligheder opdages tidligt, er at gennemføre systematiske iagttagelser af alle børn, fx ud fra et fast skema eller faste opmærksomhedspunkter. Den overvejende del af institutionerne gennemfører systematiske iagttagelser af alle børn med hensyn til sproglig udvikling. Sådanne iagttagelser er da også reguleret gennem lovgivning, ligesom der er en række

sprogtest til rådighed for personalet. Når det gælder motorisk, personlig og social udvikling, er der imidlertid stor forskel. Omkring halvdelen af institutionerne søger at gennemføre en vurdering af alle børn. Halvdelen gør det kun, hvis de mener der er behov for det i det konkrete tilfælde.

Når børnenes eventuelle vanskeligheder skal vurderes nærmere, samarbejder institutionerne navnlig med PPR.

80 pct. af stuemedarbejderne oplyser, at der er børn på deres stue, der har behov for en særlig indsats, hvis de skal kunne fungere sammen med de andre børn. De medarbejdere, der har sådanne børn på stuerne, vurderer i gennemsnit, at de udgør 16 pct. af børnegruppen.

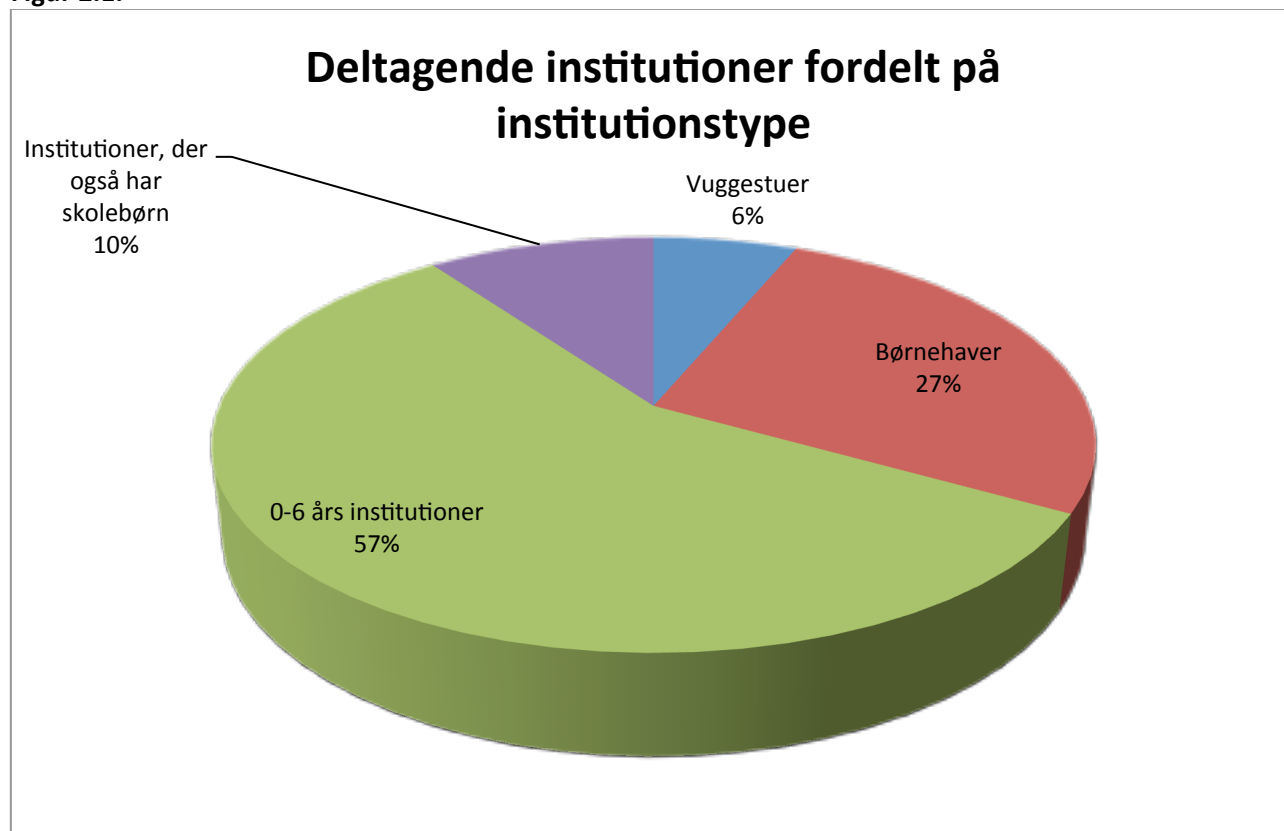
Stuemedarbejderne mener overvejende, det lykkes at få børn med særlige problemer med i fællesskabet. Knap en femtedel mener dog ikke det lykkes.

Mindre end halvdelen vurderer, at det lykkes at få børn med særlige behov med i fællesskabet, uden at det går ud over de andre børn. Det kan hænge sammen med, at 61 pct. ikke mener, der er tilstrækkeligt personale på stuen til at sikre en god inklusion.

2. Institutionerne

Som det fremgår af Figur 2.1, er et flertal af de institutioner, der deltager i undersøgelsen, 0-6 års institutioner.

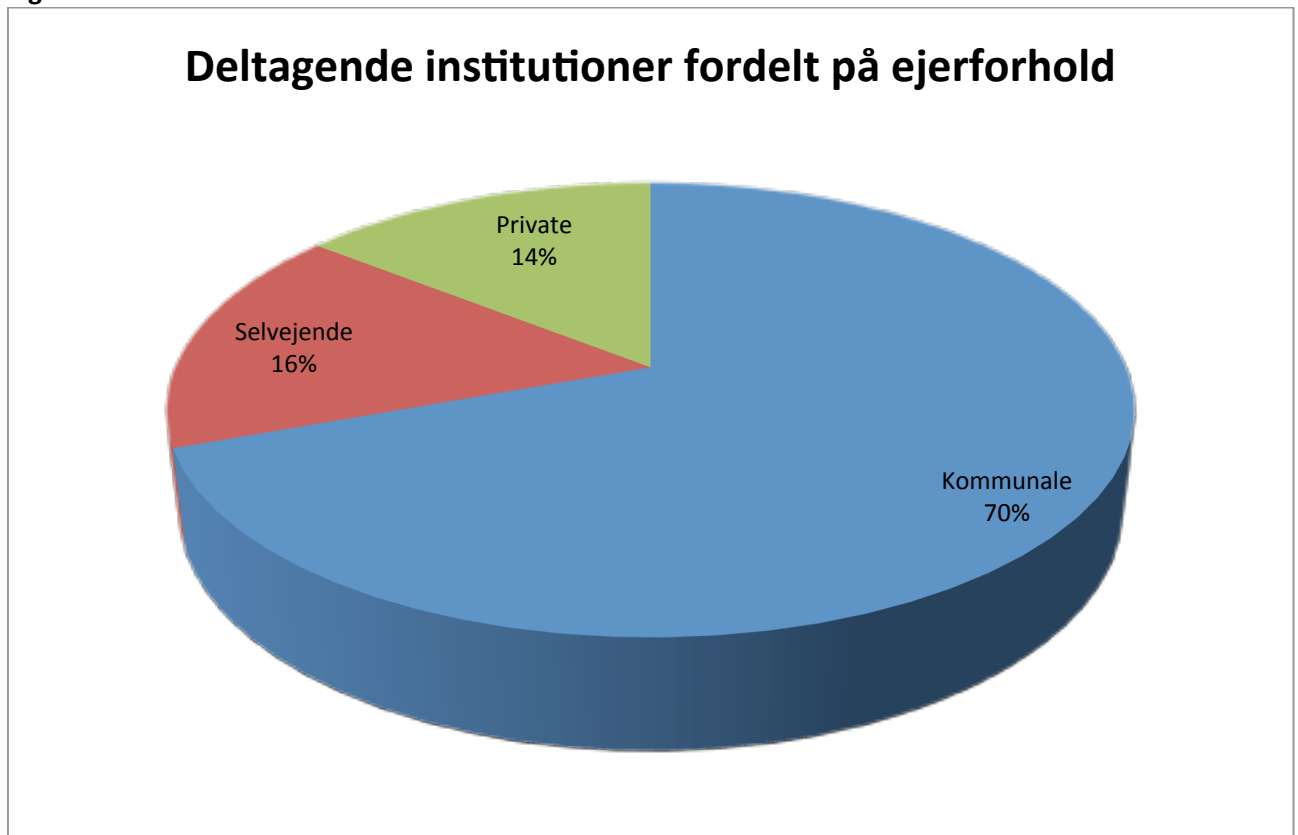
Figur 2.1.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Figur 2.2 viser institutionernes ejerforhold.

Figur 2.2.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at ca. 1/6 af institutionerne er private.²

Det gennemsnitlige børnetal i de forskellige institutioner fremgår af Tabel 2.1.

Tabel 2.1. Gennemsnitligt børnetal i institutioner af forskellig type

Institutionstype	Gennemsnitligt antal børn
Vuggestue	51
Børnehave	63
0-6 års	94
Med skolebørn	195
I alt	105

Kilde: Spørgeskema til lederne

Tabel 2.2. viser, hvordan alle undersøgelsens småbørn (når integrerede institutioner med skolebørn også er med) fordeler sig på de to parametre: Institutionstype og ejerforhold.

² Enkelte puljeordninger er medregnet her. Til sammenligning er der i Danmarks Statistiks opgørelse pr. efteråret 2013 70 pct. kommunale, 18 pct. selvejende og 12 pct. private institutioner blandt vuggestuer, børnehaver og aldersintegrerede institutioner. Siden 2013 er der kommet flere privatinstitutioner til, ligesom adskillige selvejende institutioner er blevet private.

Table 2.2. Småbørn (vuggestue- og børnehavebørn) i undersøgelsen fordelt på institutionens ejerforhold og institutionstype

	Vuggestuer	Børnehaver	0-6 års institutioner	Institutioner med skolebørn	I alt
	Pct. af børn i undersøgelsen				
Kommunal	2	8	64	7	80
Selvejende	1	23	10	1	15
Privat	0	1	4	1	5
I alt	2	11	77	9	100

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det fremgår, at over halvdelen af de børn, undersøgelsen omfatter, er i kommunale 0-6 års institutioner. Meget få børn er i "rene" vuggestuer, og kun en mindre del i "rene" børnehaver. De private institutioner omfatter kun 8 pct. af småbørnene – mod 18 pct. af institutionerne – fordi de private institutioner typisk er små.

55 pct. af institutionerne (med 58 pct. af småbørnene) er omfattet af område/klyngeledelse.

Områderne/klyngerne omfatter i gennemsnit 5 daginstitutioner/huse.

32 pct. omfatter også andet end daginstitutioner for småbørn.

20 pct. omfatter således dagpleje.

12 pct. omfatter SFO.

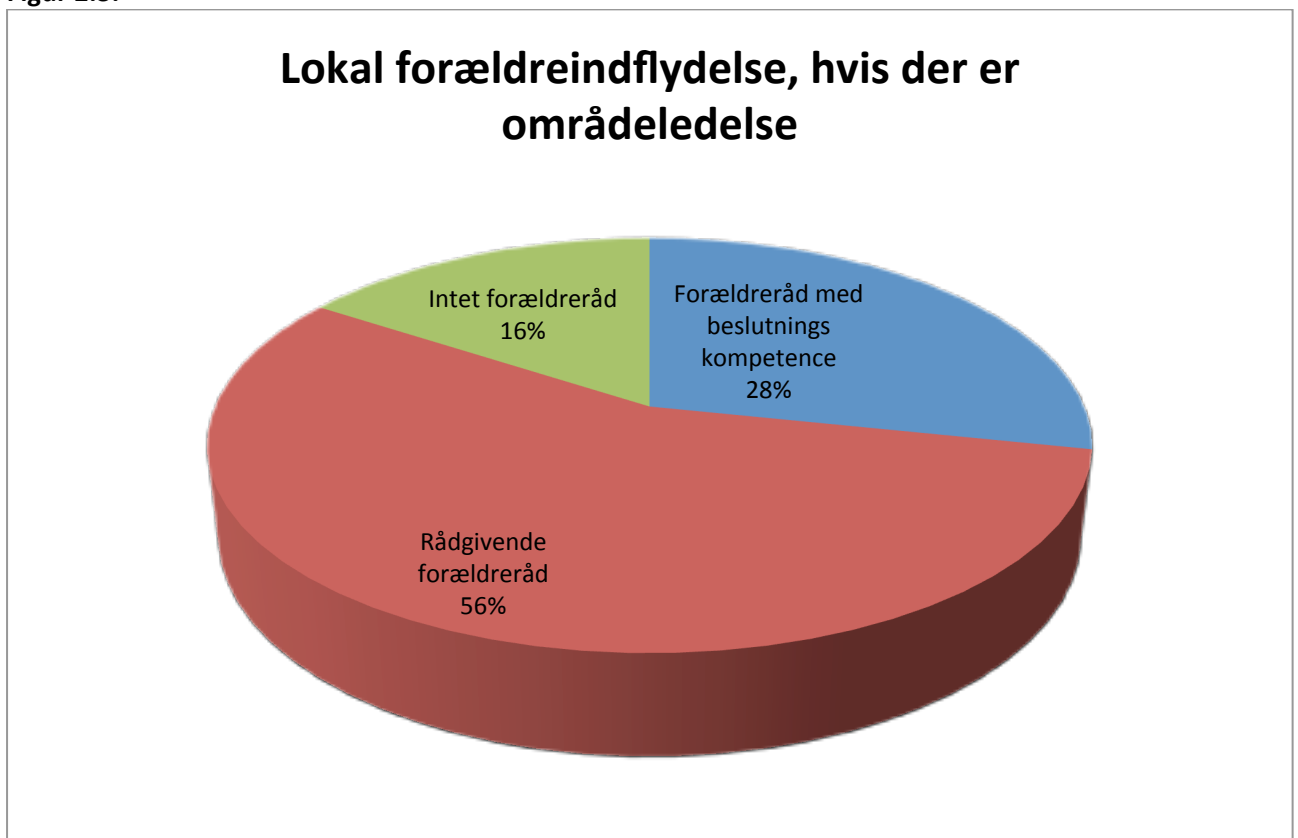
8 pct. omfatter klubber.

I daginstitutioner, der *ikke* indgår i en område/klyngestruktur, er der en forældrebestyrelse for institutionen. Men hvis der er tale om et dagtilbud, der er organiseret som områdeinstitution med flere børnehuse, skal der efter loven kun være en fælles forældrebestyrelse for det samlede dagtilbud. Det svækker forældreindflydelsen.³

Mange steder har man dog valgt at have lokale forældreråd i det enkelte børnehus – evt. kun med rådgivende kompetence. Figur 2.3 viser, hvordan de institutioner, der har områdeledelse, har organiseret forældreindflydelsen i de enkelte lokale enheder.

³ Jf. Rapporten "Forældreindflydelse og forældrenes medvirken i daginstitutionerne" (FOA, FOLA, Bureau 2000, 2013).

Figur 2.3.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at kun en fjerdedel af institutionerne har forældreråd med beslutningskompetence. Hver sjette har ingen formel lokal forældreindflydelse.

3. Stuer, grupper og fysiske rammer

3.1. Børnegrupper

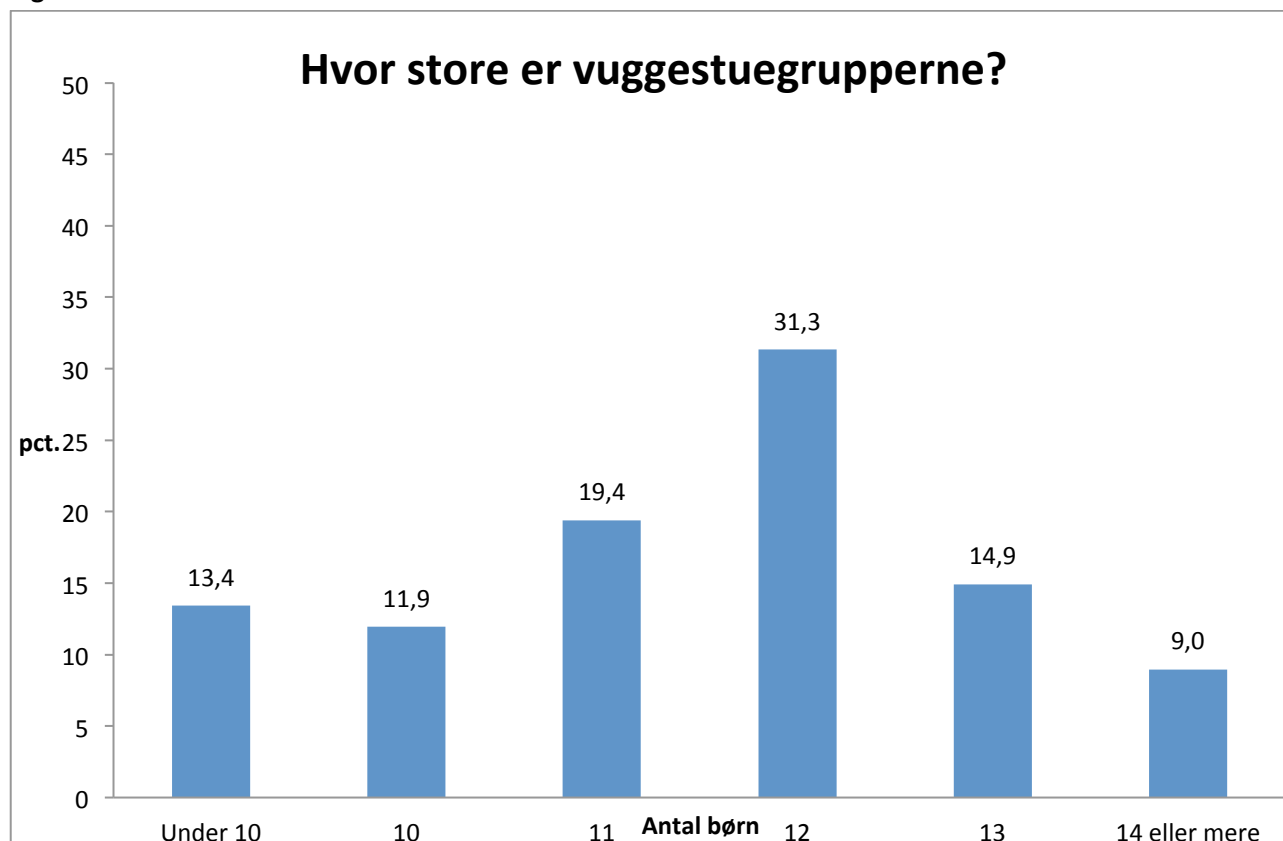
I 93 pct. af institutionerne er børnene opdelt i stuer/grupper. Da det fortrinsvis er små institutioner, der ikke har en stueopdeling, omfatter de stueopdelte institutioner 96 pct. af børnene.

5,7 pct. af institutioner har en eller flere handicapgrupper eller lignende.⁴

Indtil begyndelsen af 80'erne angav de statslige retningslinjer, at en vuggestuegruppe normalt havde en størrelse på max. 10 børn, mens en børnehavegruppe normalt var på max. 20 børn.

I dag er den gennemsnitlige gruppestørrelse 11,4 børn i vuggestuerne og 21,5 børn i børnehaverne. Figur 3.1 og 3.2 viser den nærmere fordeling.

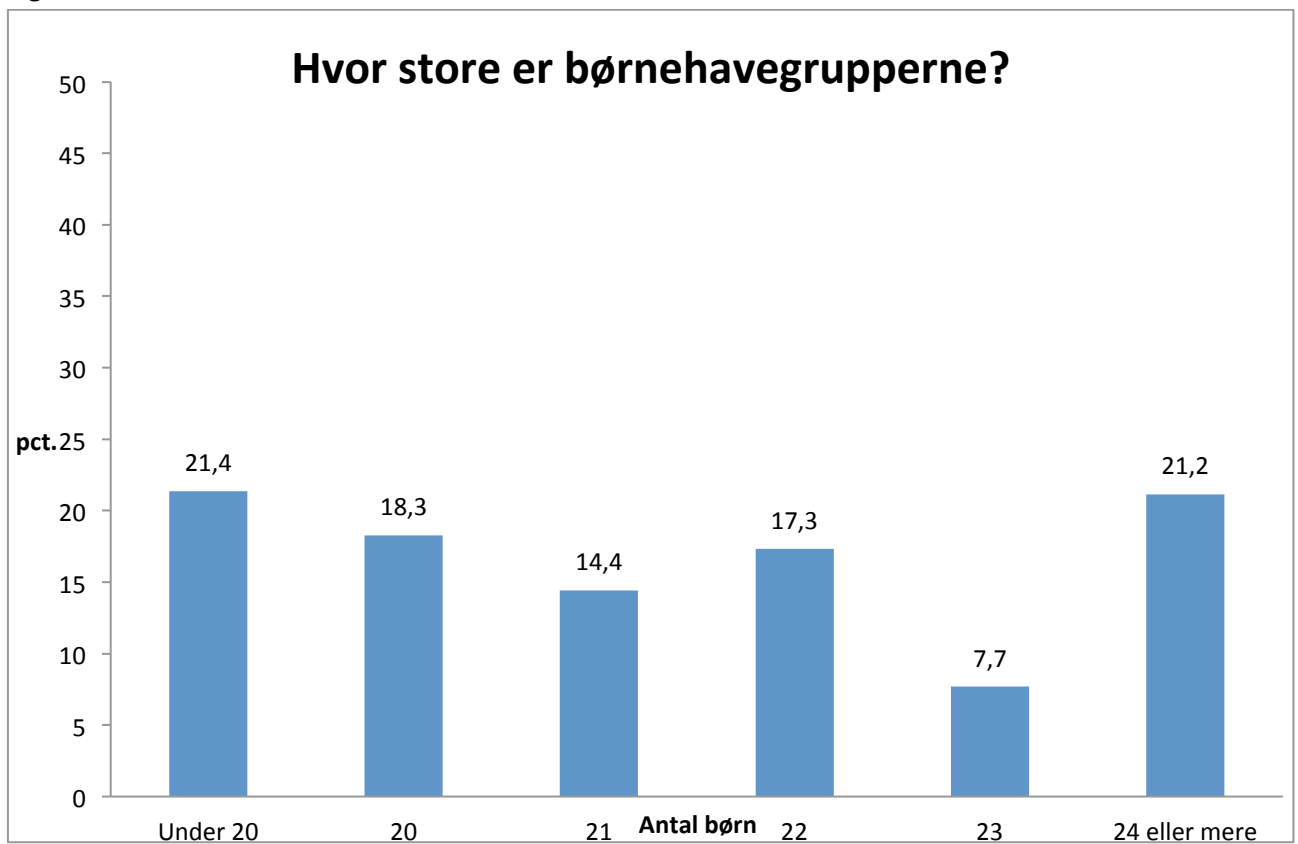
Figur 3.1.

Kilde: Spørgeskema til lederne

⁴ Disse institutioner indgår ikke i en række af de senere analyser, fx ved sammenligning af bemanning mv.

Figur 3.2.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at mere end halvdelen af vuggestuegrupperne er på 12 børn eller mere. Knap halvdelen af børnehavegrupperne er på 22 børn eller mere.

3.2. De fysiske rammer

Ofte består en stue ikke kun af selve stuen, men råder også fx over et birum. Dette fremgår af Figur 3.3.

Figur 3.3.

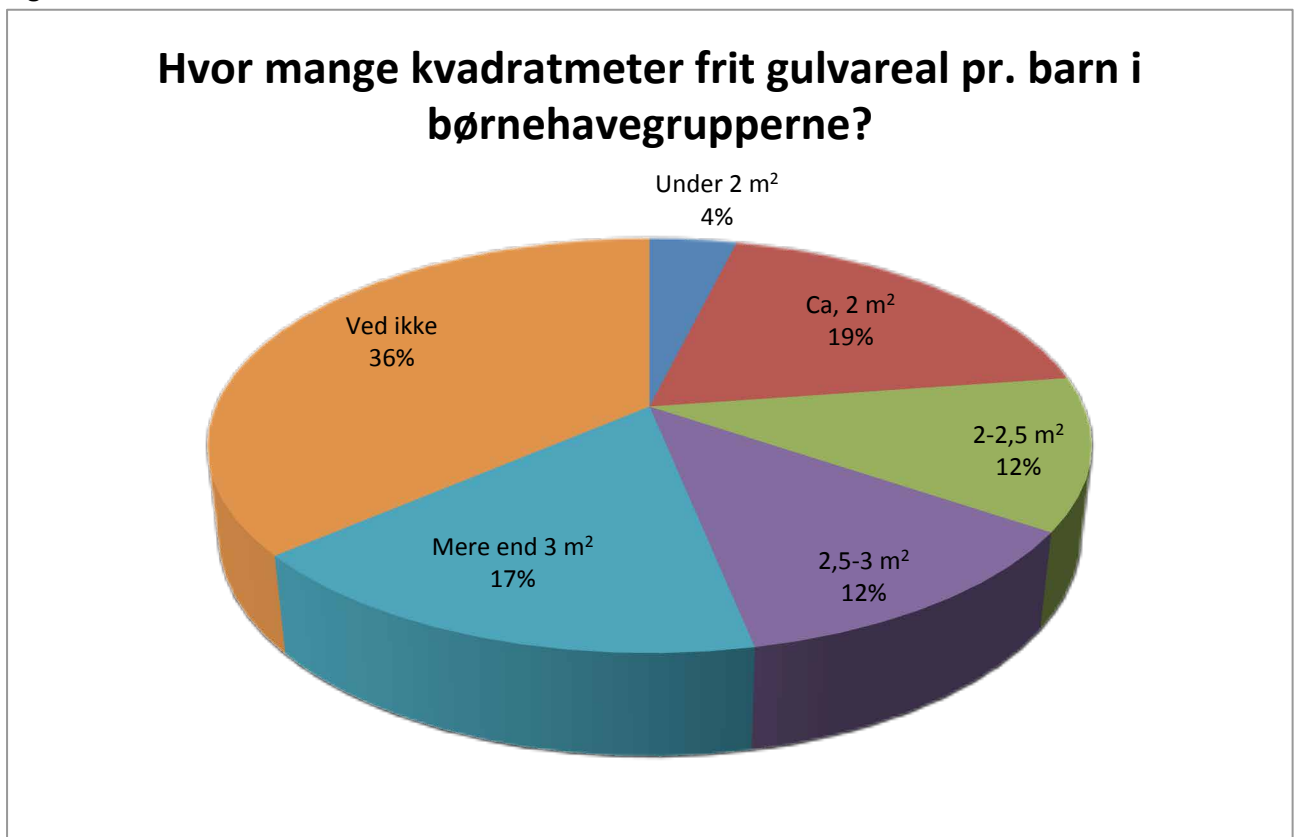

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at en fjerdedel af børnehavegrupperne som udgangspunkt kun har det ene rum. Hertil kan dog komme benyttelse af fælles indendørs arealer. Gruppen "andet" omfatter bl.a. en del institutioner, hvor man arbejder funktionsopdelt, dvs. på tværs af traditionelle stuer.

Lederne er også blevet spurgt, om de ved, hvor mange kvadratmeter frit gulvareal pr. barn, der typisk er til rådighed i børnehavegrupperne. Svarfordelingen fremgår af Figur 3.4.

Figur 3.4.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Fraregner man de institutioner, hvor lederen ikke kan svare, er der en tredjedel af institutionerne, hvor der er 2 eller færre kvadratmeter frit gulvareal pr. barn. Traditionelt regnes i Danmark med et myndighedskrav på mindre 2 m² frit gulvareal pr. barn i børnehaver og 3 m² i vuggestuer.

Mange steder betyder de fysiske rammer, at børnenes aktiviteter inden døre begrænses. Dette fremgår af Tabel 3.1.

Tabel 3.1. Hvilke begrænsninger giver de fysiske rammer inden døre for børnenes aktiviteter?

Giver de fysiske rammer begrænsninger for	I høj grad begrænsninger	I nogen grad begrænsninger	Kun små begrænsninger	I alt	
				Pct.	
... at børnene kan løbe inden døre	41	35	24	100	
... at børnene kan indrette "huler" eller lignende inden døre	6	29	65	100	
... at der kan arbejdes med rytmik og dans	7	28	65	100	

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at de fysiske rammer mange steder navnlig betyder, at man må sætte begrænsninger i forhold til, at børnene kan løbe rundt. Mange steder er der også begrænsninger i forhold til at kunne lave "huler" eller arbejde med rytmik og dans.

3.3. International sammenligning

Bureau 2000 har tidligere gennemført en sammenligning af dansk institutionsstandard med standarden i tre af vore nabolande, nemlig Norge, Sverige og Nordrhein-Westfalen.⁵ Nordrhein-Westfalen er valgt for at have et land med uden for Skandinavien med en pædagogisk tradition i børnehaverne tæt på den danske. Reglerne er forskellige i de tyske delstater, men Nordrhein-Westfalen er den største delstat med 18 millioner indbyggere,

Sammenligningen neden for bygger videre på denne analyse, idet data er opdateret med nye tal, hvor det er relevant.

Gruppestørrelse

I Norge har man en stillingsstruktur med en "pædagogisk styrer" i spidsen for hver institution. Det svarer til dét man i Danmark kalder leder. Styreren skal være uddannet pædagog.

I spidsen for hver gruppe af 14-18 børn (7-9 børn, hvis de er i vuggestuealderen) skal man have en "pædagogisk leder", som også skal være pædagog. Der kan dog gives dispensation for uddannelseskravene, hvis der fx er pædagogmangel, hvad der har været i en årrække.

Hertil kommer andet personale. De skal have et passende antal, men der er ikke centrale regler. Disse udgør lige godt halvdelen af personalet.⁶ Udgangspunktet er med andre ord en børnegruppe på 18 børn.

I Sverige er der ikke centrale regler for gruppestørrelsen, og direkte sammenligning vanskeliggøres af, at man i Sverige ikke skelner mellem vuggestue- og børnehavebørn, når der laves regler.

Den gennemsnitlige gruppestørrelse var i 2013 16,9 børn pr. gruppe.⁷ Men da der indgår 0-2 årige i beregningsgrundlaget, er gruppestørrelsen i Sverige formentlig samlet omtrent på niveau med den danske.

I Nordrhein-Westfalen er der en lovmæssig fastsat norm på 20 børn i børnehaver og 10 børn i vuggestuer.⁸

⁵ Dagtilbud i Danmark, Norge, Sverige og Nordrhein-Westfalen (FOA, Bureau 2000, 2012)

⁶ Ifølge Statistisk Sentralbyrå er 7 pct. af personalet (omregnet til fuldtids) styrere, 34 pct. er pædagogiske ledere og 51 pct. er "assistenter". Blandt assistenterne er ca. en fjerdedel uddannede pædagoger.

⁷ Ifølge Skolverkets statistik.

⁸ Fastsat i flg. Kinderbildungsgesetz § 19.

Areal

Ser vi på legeareal pr. barn, har det norske Utdanningsdirektoratet udstukket en vejledende retningslinje på mindst 4 m² areal pr. barn, hvor børnene kan lege (1/3 mere hvis børnene er under 3 år). Heri indgår alle rum, hvor børn kan lege, men ikke fx køkken, toilettet m.v. Statistisk Sentralbyrå offentliggør en kommunefordelt statistik, hvor man kan se legeareal pr. barn i alle kommuner. Gennemsnittet er 5,5 m² pr. barn.⁹

I Sverige har man ikke centrale normer for gulvareal, men den svenske socialstyrelses gamle norm, som blev anvendt indtil 1998, anbefaler et areal på ca. 7,5-9,5 m² pr. barn (afhængigt af bl.a. alder) i de rum, hvor børnene passes. I dette areal indgår personalerum, kontor, depoter, vaskerum m.v. ikke. Derimod kan fællesrum m.v. indregnes.

Som det ses, er der efter disse normer mindst dobbelt så meget plads pr. barn i de svenske institutioner som i de danske. Og selv om der ikke er tale om nogen gældende centralt fastsat norm, opretholdes den stadig i mange kommuner, ligesom den naturligvis slår igennem i de forventninger, man har i Sverige til, hvordan en daginstitution skal se ud.

I Nordrhein-Westfalen er det for børnegrupper et lovkrav, at der skal være en lokaleenhed på mindst 68 m² til gruppen. Enheden skal bestå af et stort lokale, et mindre lokale og et puslerum/toilet. Grupperum + birum omfatter således typisk mindst ca. 64 m². Dette svarer til ca. 3 m² pr. barn for børnehavegrupper og i grupper med 2-5 årige – og til ca. 6 m² pr. barn i vuggestuegrupper.

Som det ses, har danske børn typisk mindre plads og større børnegrupper, end man ser i vore nabolande.

⁹ Dog inkl. børn i vuggestuealderen.

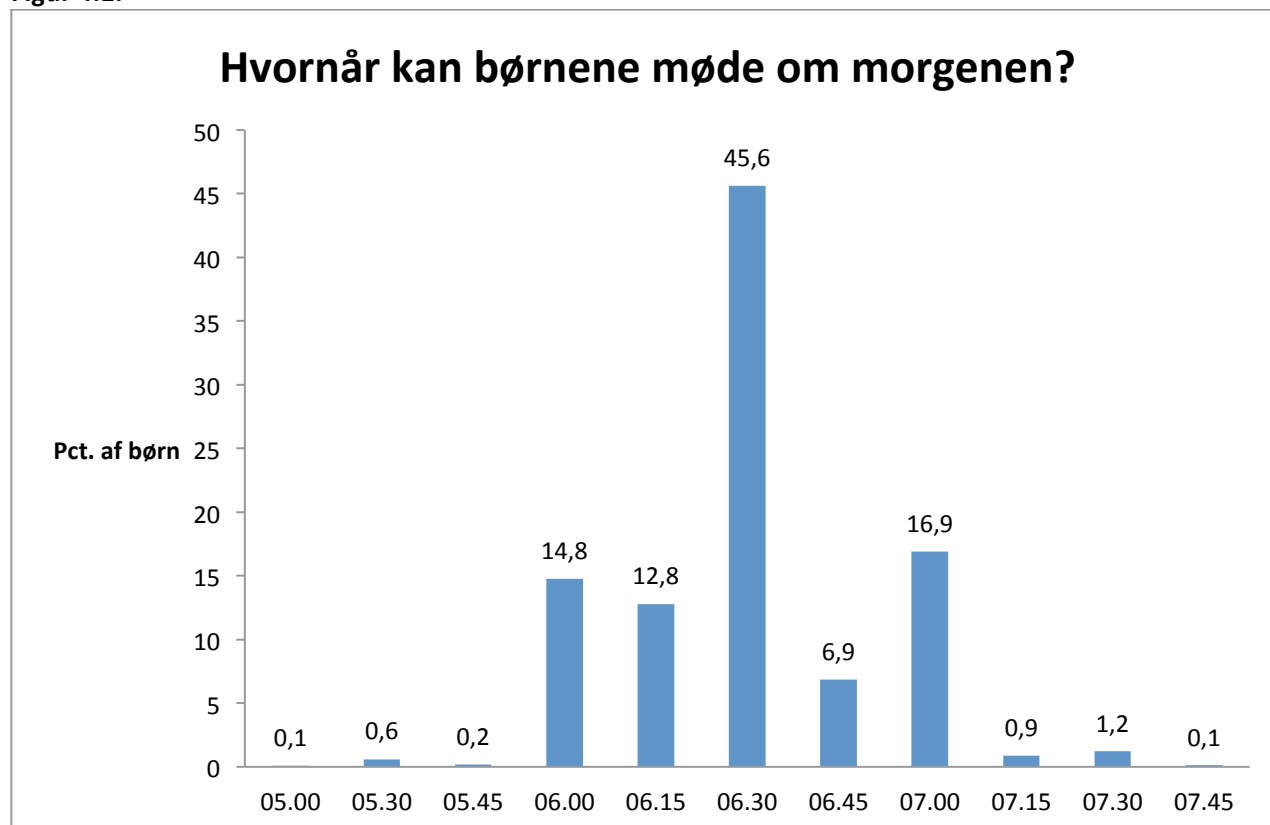
4. Åbningstider

4.1. Den daglige åbningstid

Den gennemsnitlige ugentlige åbningstid er 51,9 timer.¹⁰

Figur 4.1 viser, hvornår institutionerne åbner om morgenen.

Figur 4.1.

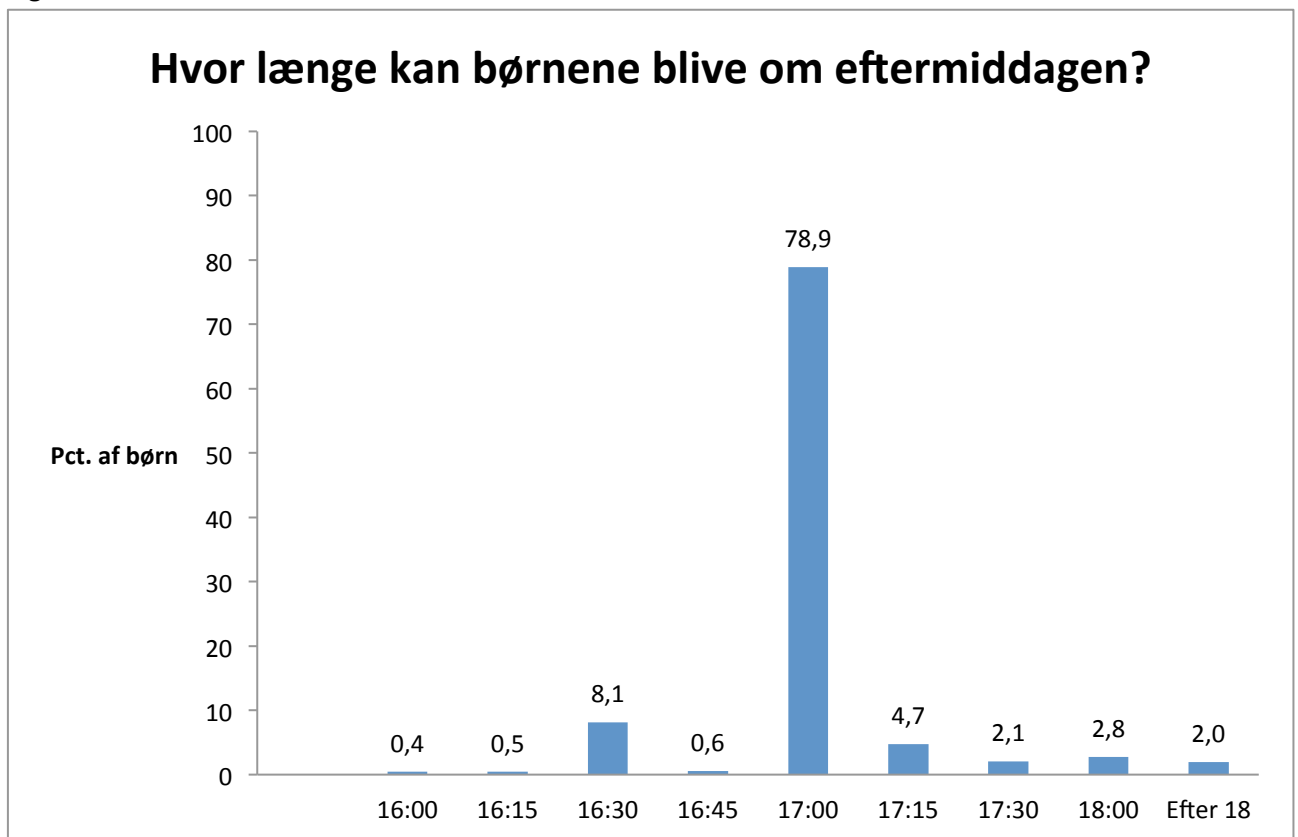
Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at en åbningstid kl. 6:30 er mest almindelig.

Figur 4.2 viser, hvornår institutionerne lukker:

¹⁰ Tallet er i lighed med de øvrige resultater i dette afsnit vægtet med antal indskrevne børn og viser med andre ord, hvor længe børnene i gennemsnit kan være i institutionen.

Figur 4.2.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Langt de fleste institutioner lukker kl. 17.

63 pct. af institutionerne lukker tidligere om fredagen end de øvrige ugedage. I gennemsnit lukkes der 28 minutter før om fredagen.

4.2. Ferielukning

Tabel 4.1 viser, hvornår der er planlagt ferielukning, hvis vi ser bort fra sommerferien.

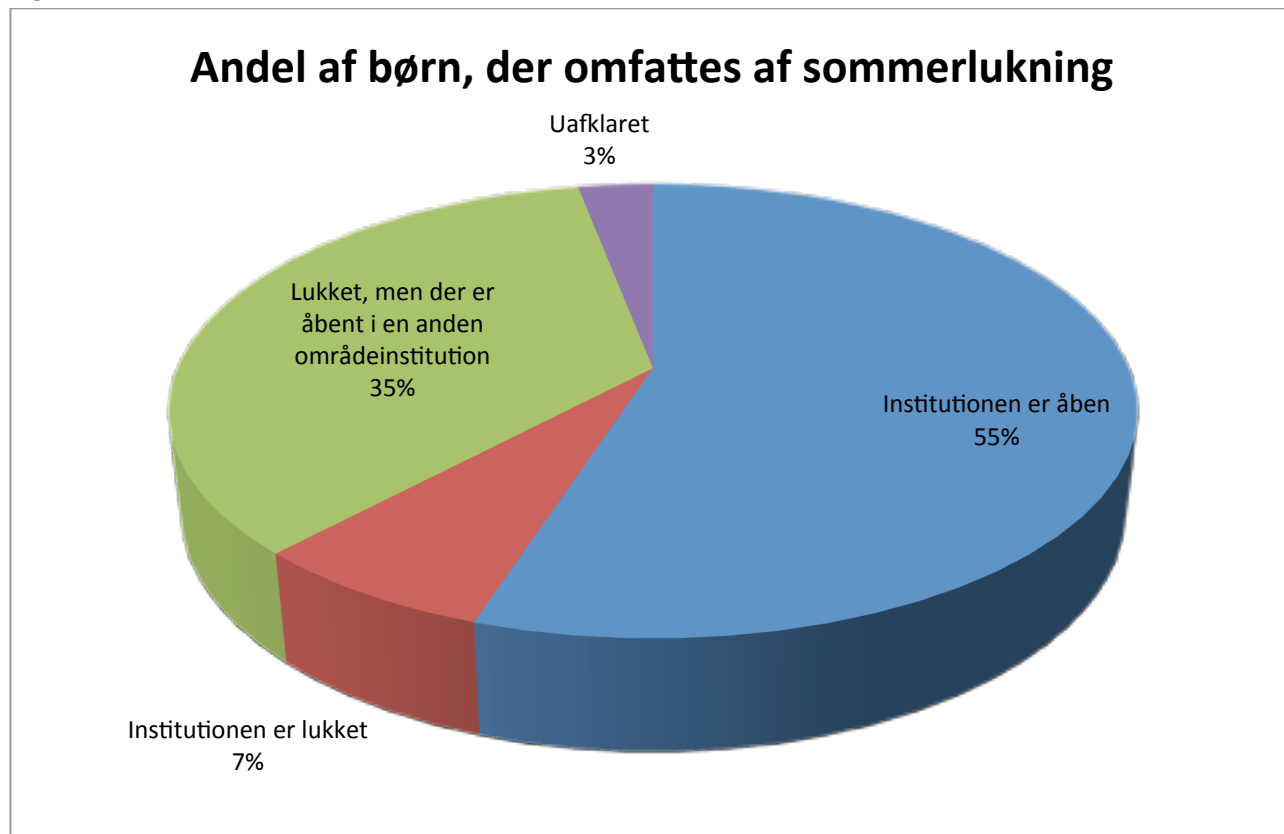
Tabel 4.1. Planlagt ferielukning 2015

	Instituti- onen er åben	Kun åben nogle dage	Instituti- onen er lukket	Institutionen er lukket, men der er åbent et andet sted i område- institutionen	Uaf- klaret	I alt
	Pct. af institutioner					
Mandag-onsdag op til påske	52	5	10	32	2	100
Fredag efter Kr. Himmelfart	19	-	35	44	3	100
28.-30. december 2015	17	1	27	52	4	100

Kilde: Spørgeskema til lederne

Når det gælder sommerferien, fremgår svarene af Figur 4.3.

Figur 4.3.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at et flertal af børnene kan regne med pasning i sommerferien.

I de tilfælde, hvor institutionen er sommerlukket (evt. med pasning i en anden institution) er der for 20 pct. af børnene tale om 1 uges lukning. 49 pct. har to ugers lukning. 30 pct. har tre ugers lukning, mens 1 pct. har fire ugers lukning.

5. Dagens gang

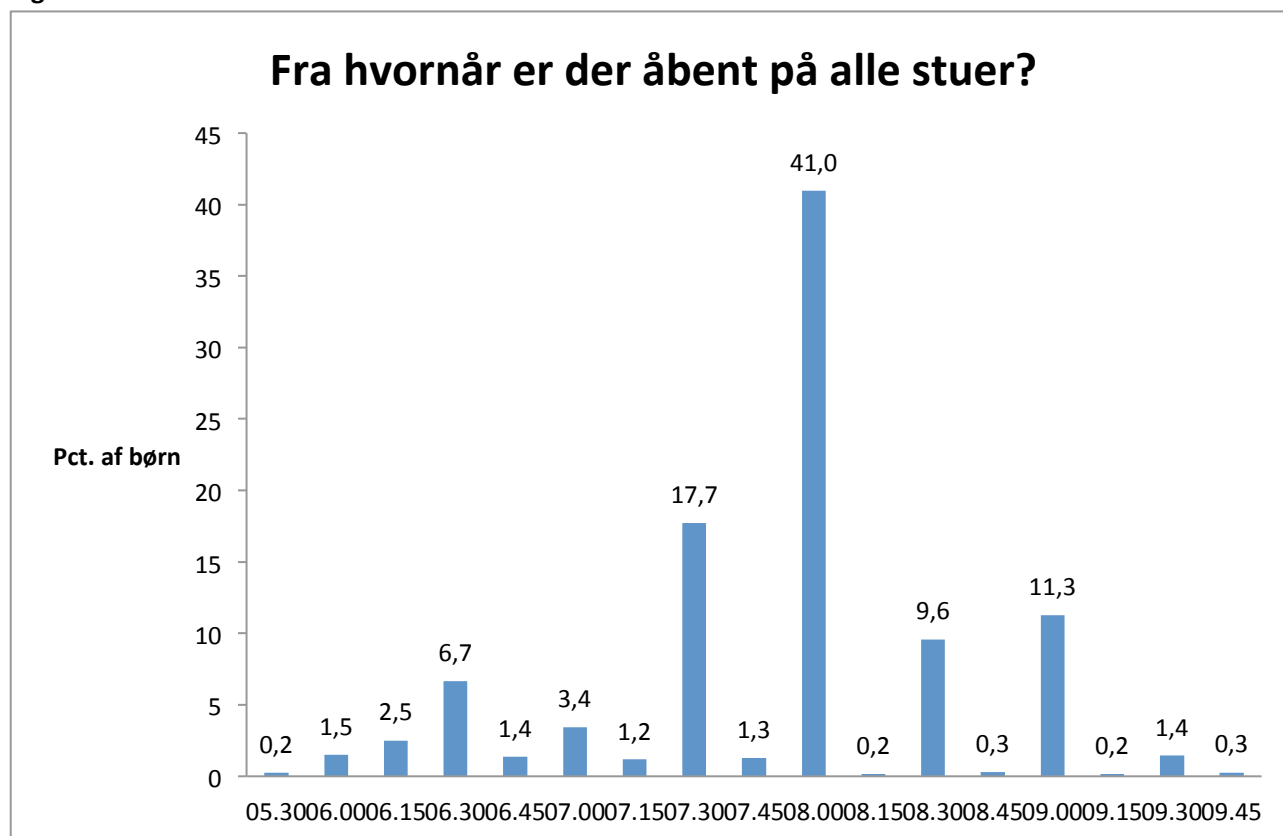
5.1. Stuernes åbningstid

I 92 pct. af institutionerne er børnene opdelt i faste grupper/stuer. 8 pct. har ikke en sådan opdeling. Der er fortrinsvis tale om mindre institutioner, og institutioner uden stueopdeling omfatter derfor kun 5 pct. af børnene.

Mens institutionernes samlede åbningstid i gennemsnit er 10 timer og 28 minutter, er der i gennemsnit kun 8 timer, hvor alle stuer er åbne. Ofte sådan, at stuerne fx er slået sammen de første 1½ time om morgenen og den sidste time om eftermiddagen.

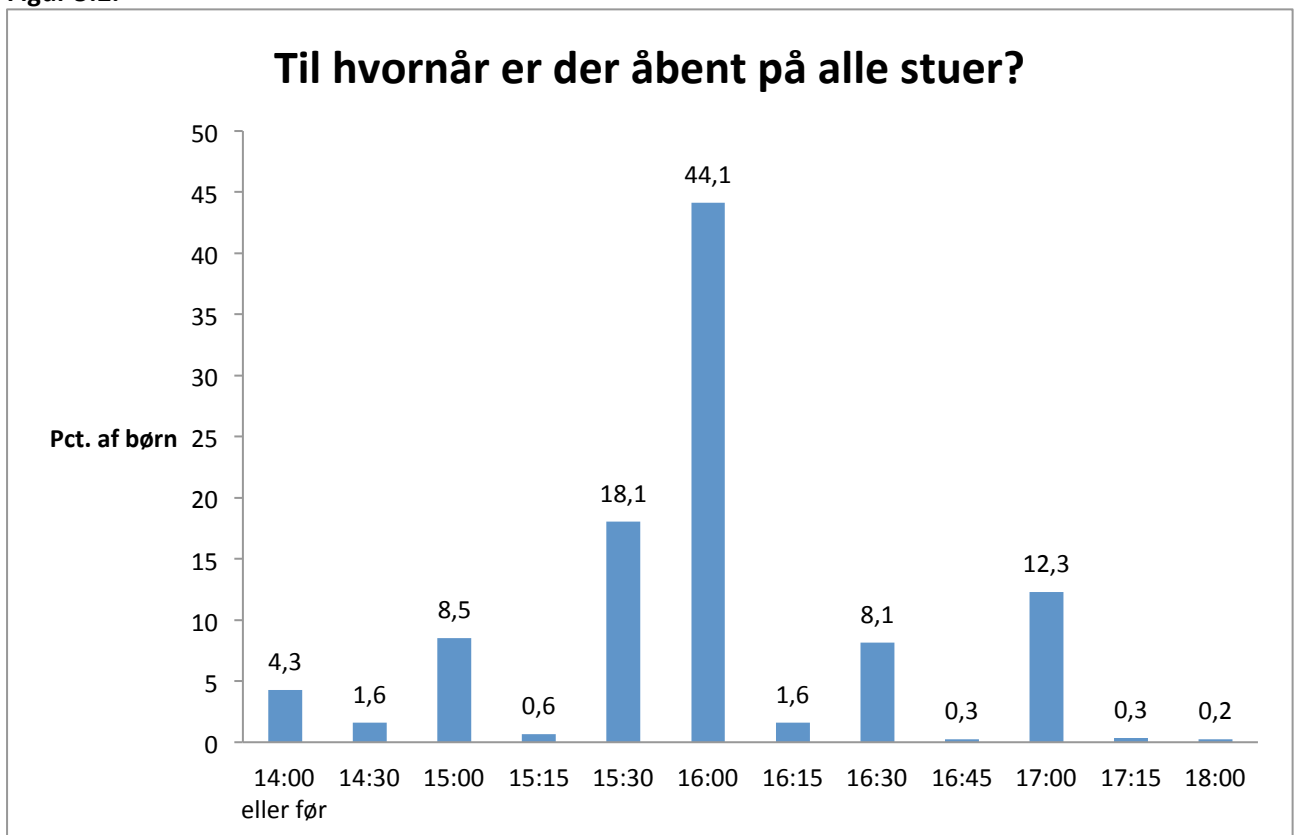
Figur 5.1 og 5.2 viser dette.

Figur 5.1.

Kilde: Spørgeskema til lederne

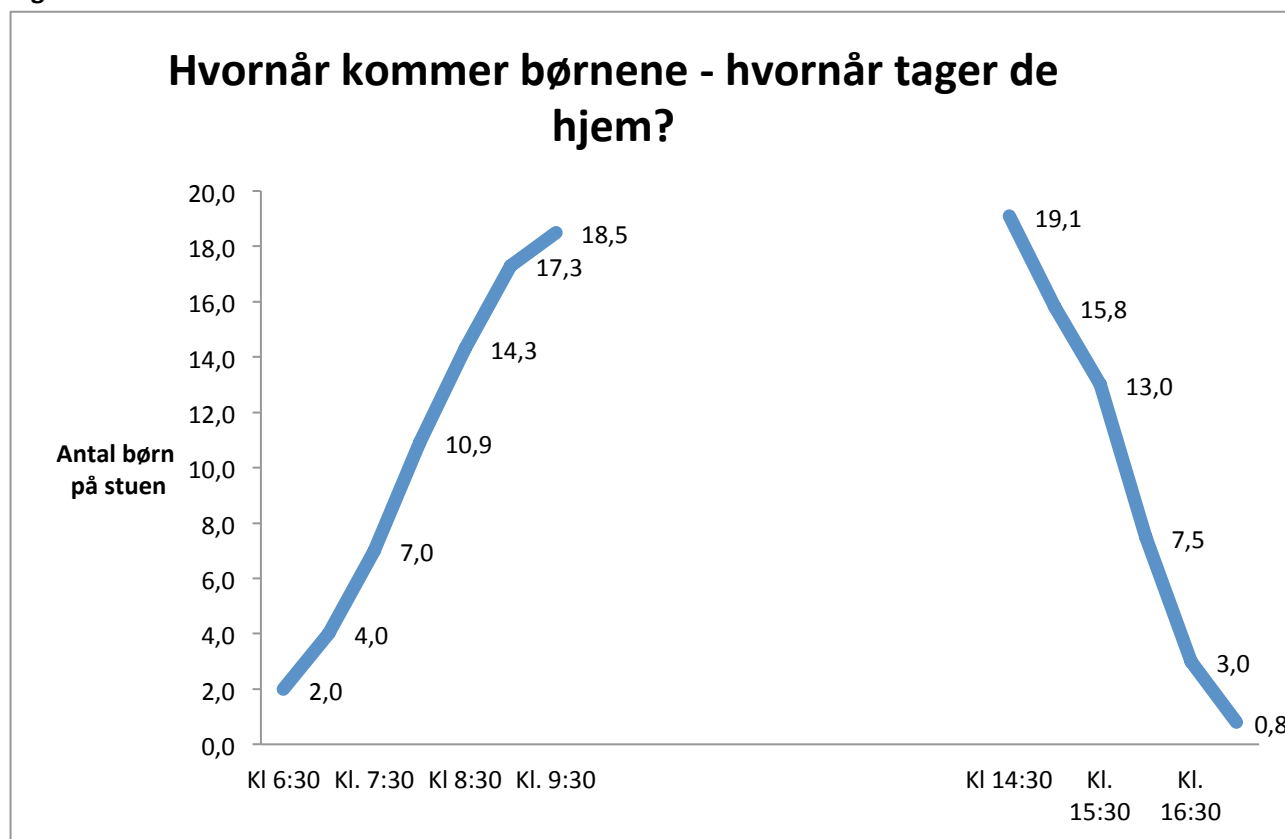
Figur 5.2.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Figur 5.3. viser, hvornår børnene typisk møder, og hvornår de tager hjem. Figuren bygger på både vuggestue- og børnehavegrupper.

Figur.5.3.

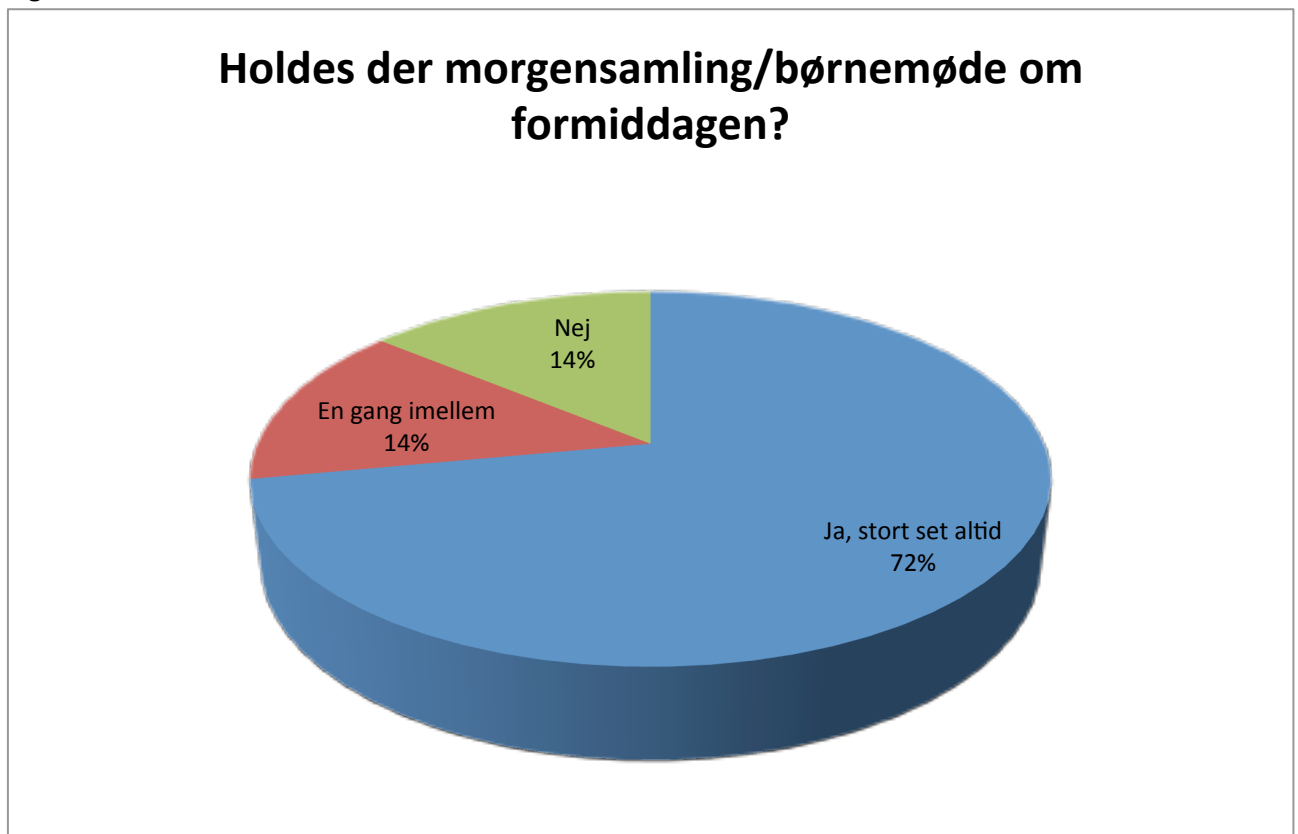
Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at børnene typisk kommer mellem 8 og 9 og tager hjem mellem 15 og 16.

5.2. Formiddagen

Når børnene er samlet på stuen, begynder langt de fleste institutioner dagen med morgensamling/børnemøde, jf. Figur 5.4.

Figur 5.4.

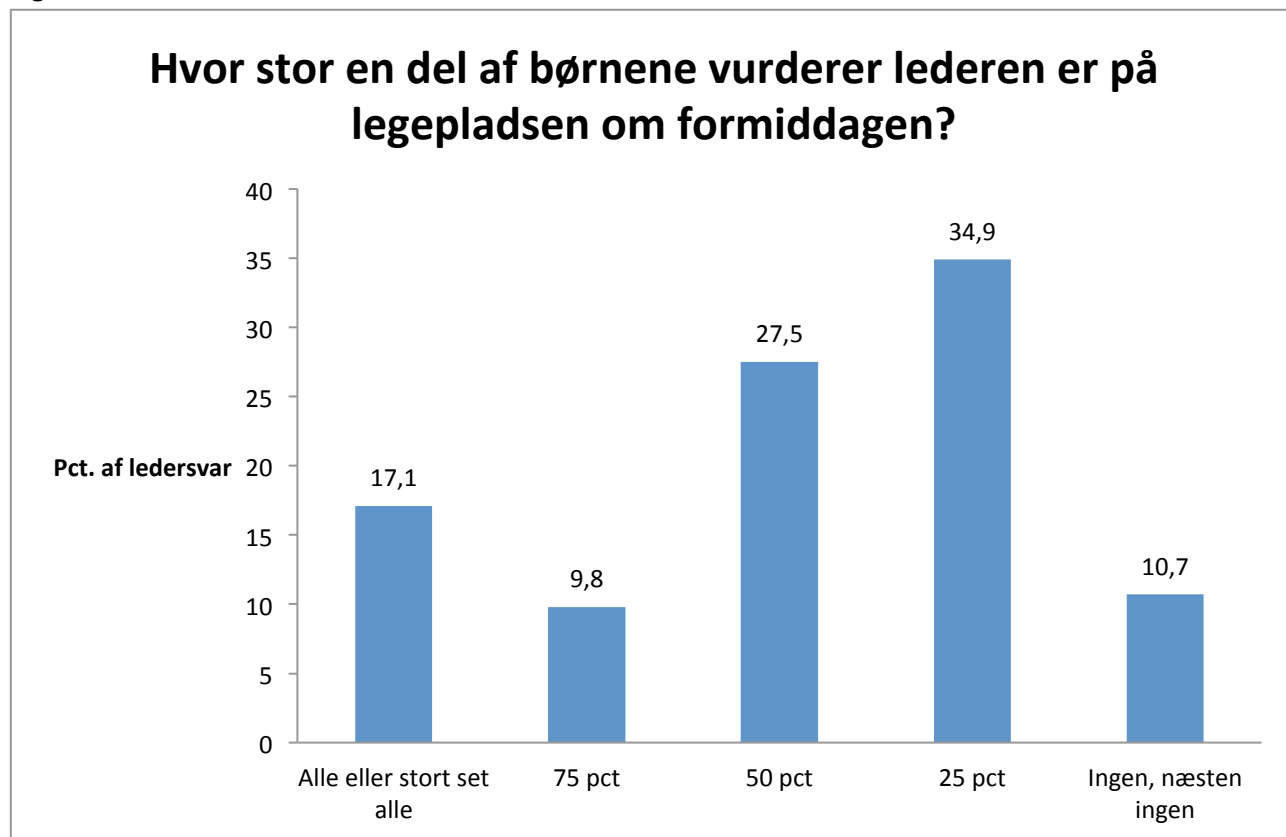

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Om formiddagen kan der derudover være enten aktiviteter tilrettelagt af de voksne – for hele stuen eller for grupper af børn. Der kan være lege på legepladsen, eller der kan være aktiviteter inden døre, som børnene selv tager initiativ til.

Figur 5.5 viser, hvor stor en del af børnene, der efter lederens vurdering er på legepladsen om formiddagen.

Figur 5.5.

Kilde: Spørgeskema til lederne

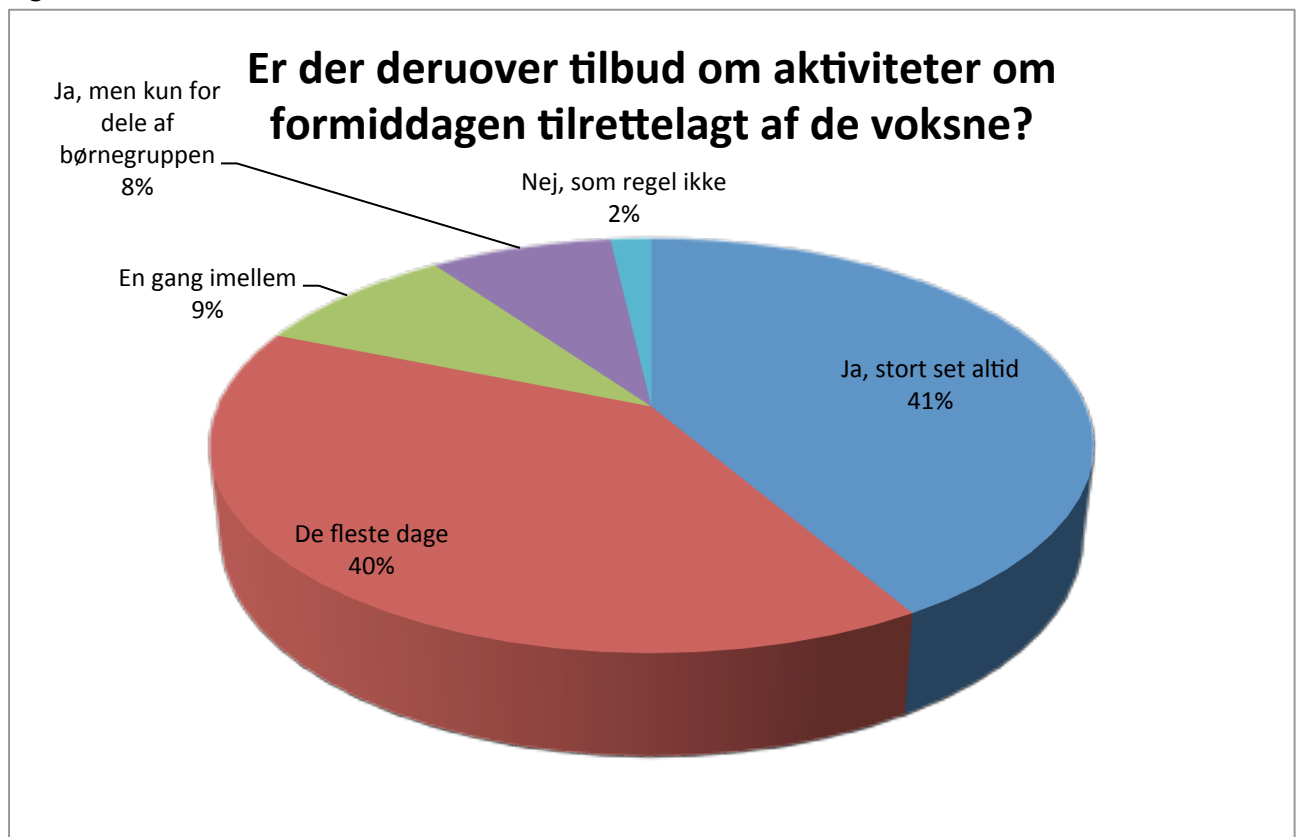
I et flertal af institutionerne er mindst halvdelen af børnene på legepladsen om formiddagen. Når ikke alle børn kommer ud, kan det fx hænge sammen med, at der er voksentilrettelagte aktiviteter nogle dage eller for en del af stuens børn.

Der er i gennemsnit børn på legepladsen om formiddagen i godt 2 timer.¹¹

Figur 5.6 viser på hvor stor en del af stuerne, der – ud over morgensamling – er tilbud om formiddagen om aktiviteter tilrettelagt af de voksne.

¹¹ 87 pct. af lederne angiver et tidsrum fra 1½-2½ time.

Figur 5.6.

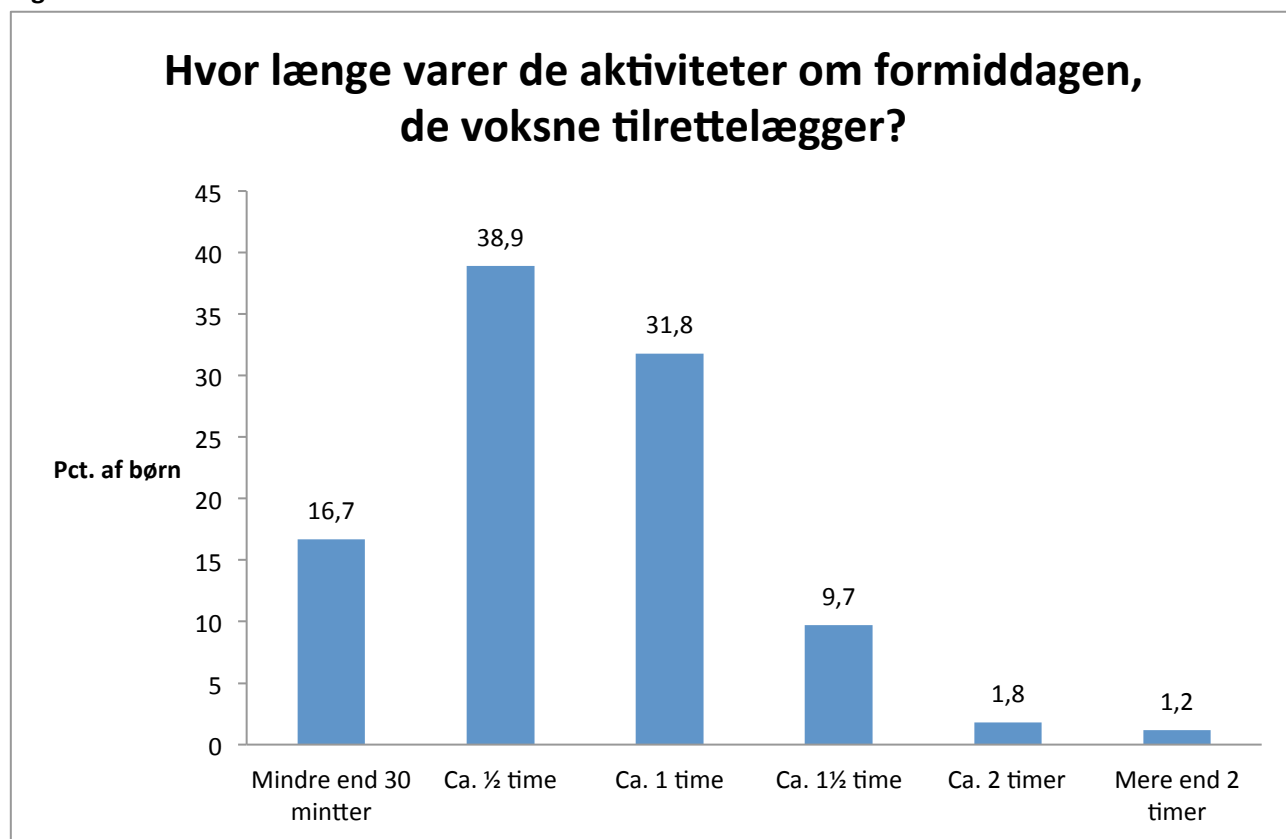

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at der langt de fleste steder tilrettelægges sådanne aktiviteter. Det kan fx være rytmik og andre bevægelsesaktiviteter, sprogarbejde, kreative aktiviteter, ture m.v.

Figur 5.7 viser hvor længe børnene typisk deltager i disse aktiviteter.

Figur 5.7.

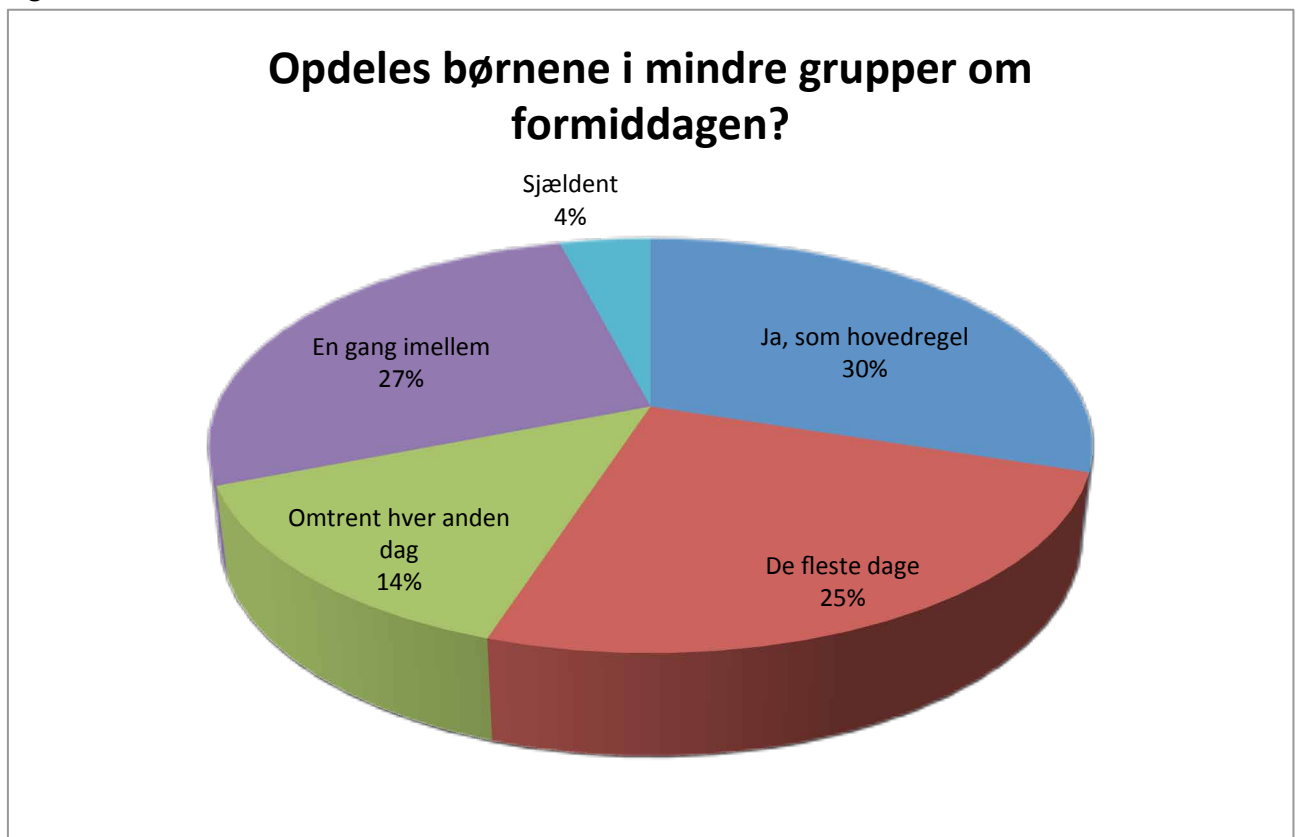

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det fremgår, at 87 pct. af svarpersonerne angiver, at de voksentilrettelagte aktiviteter om formiddagen typisk har en varighed på 1 time eller mindre.

En række af de aktiviteter, som de voksne tilrettelægger, kræver opdeling i mindre grupper. Figur 5.8 viser dette.

Figur 5.8.

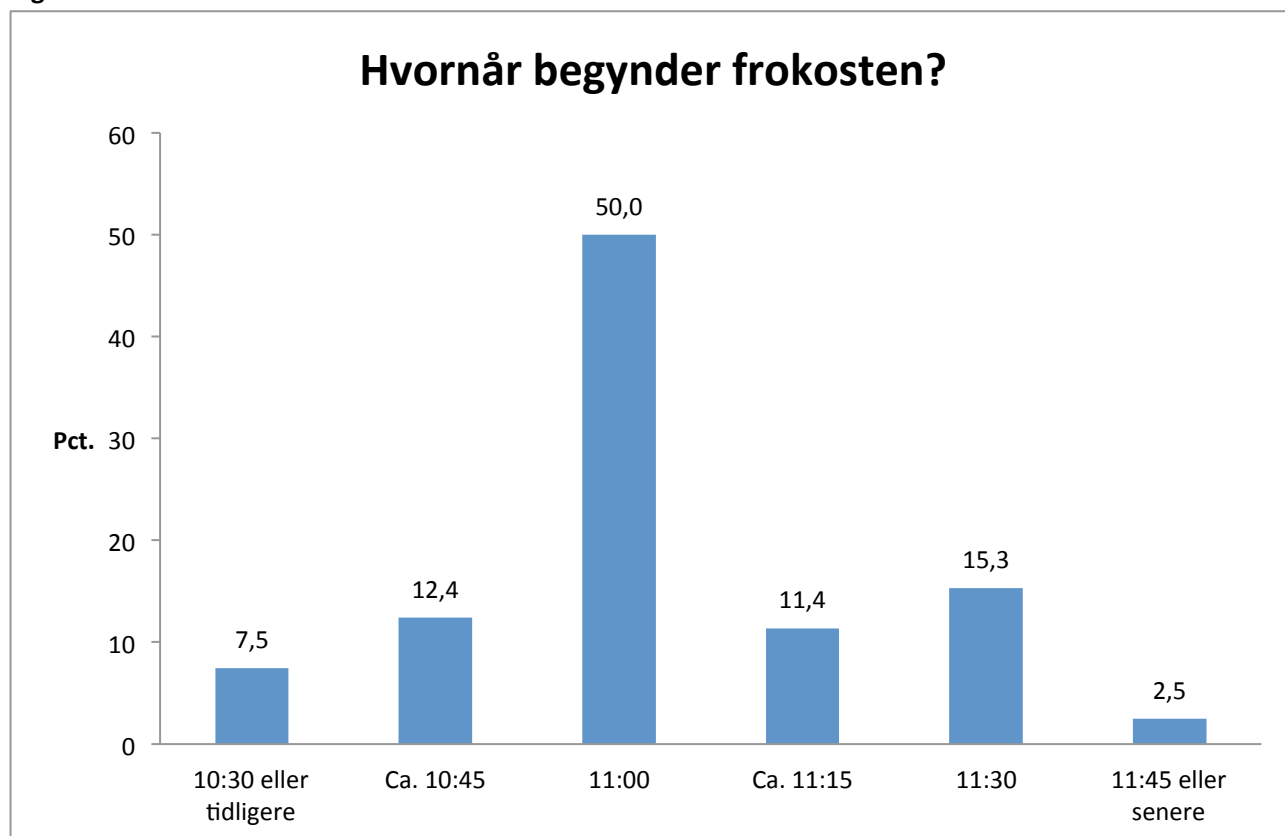
Kilde: Spørgeskema til en stuedarbejder

I 57 pct. stuerne sker opdelingen efter alder. I 30 pct. af stuerne kommer børnene på skift med i en mindre gruppe. Resten går frem på anden måde.

5.3. Middag

96 pct. af stuedarbejderne oplyser, at børnene på stuen spiser frokost på samme tid. Som det fremgår af figur 5.9, begynder frokosten typisk omkring kl. 11.

Figur 5.9.

Kilde: Spørgeskema til en stuedarbejder

Efter frokosten er der de fleste steder mulighed for hvilepause. I vuggestuegrupper ser man de fleste steder, at alle børn hviler sig på samme tid, mens det de fleste steder kun er nogle børn, der holder hvilepause i børnehavegrupperne. Se nærmere tabel 5.1.

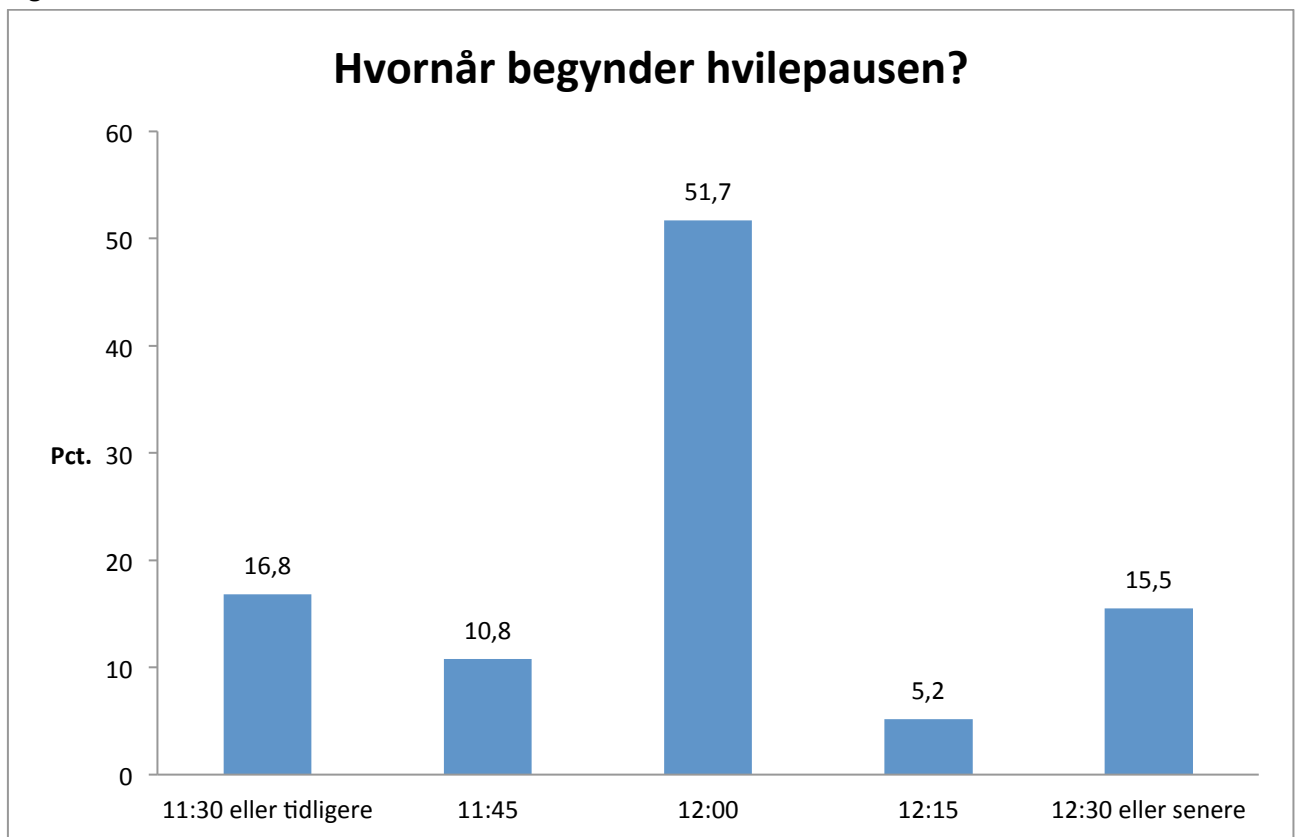
Tabel 5.1. Spørgsmålet om hvilepause fordelt på aldersgruppe

Stuetype	Nej børnene holder sædvanligvis ikke hvilepause	Alle børn hviler sig på samme tid	Nogle børn holder hvilepause	i alt
	Pct.			
Vuggestuegrupper	4	78	18	100
Børnehavegrupper	22	8	70	100
I alt	16	31	53	100

Kilde: Spørgeskema til en stuedarbejder

Som det fremgår af Figur 5.10, begynder hvilepausen typisk kl. 12.

Figur 5.10.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Tabel 5.2 viser den gennemsnitlige varighed af hhv. frokostpausen og hvilepausen

Tabel 5.2. Gennemsnitlig varighed af frokost og hvilepause i vuggestue og børnehavegrupper

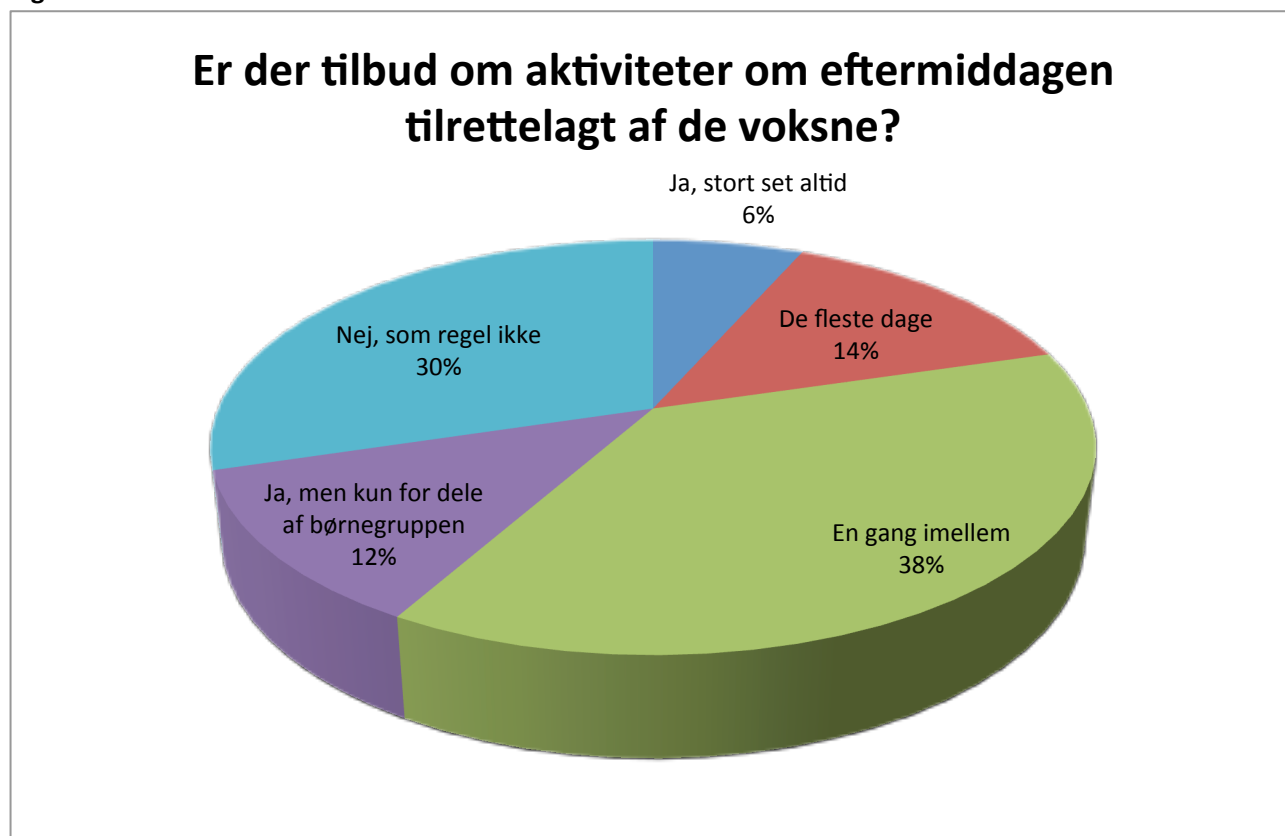
	Frokost	Hvilepause
	Gennemsnitlig varighed	
Vuggestuer	40 min.	2 timer 21 min.
Børnehaver	42 min.	1 time 35 min
I alt	41 min	1 time 51 min.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

5.4. Eftermiddagen

Som det fremgår af Figur 5.11, er det de færreste institutioner, hvor de voksne fast tilrettelægger aktiviteter for børnene om eftermiddagen.

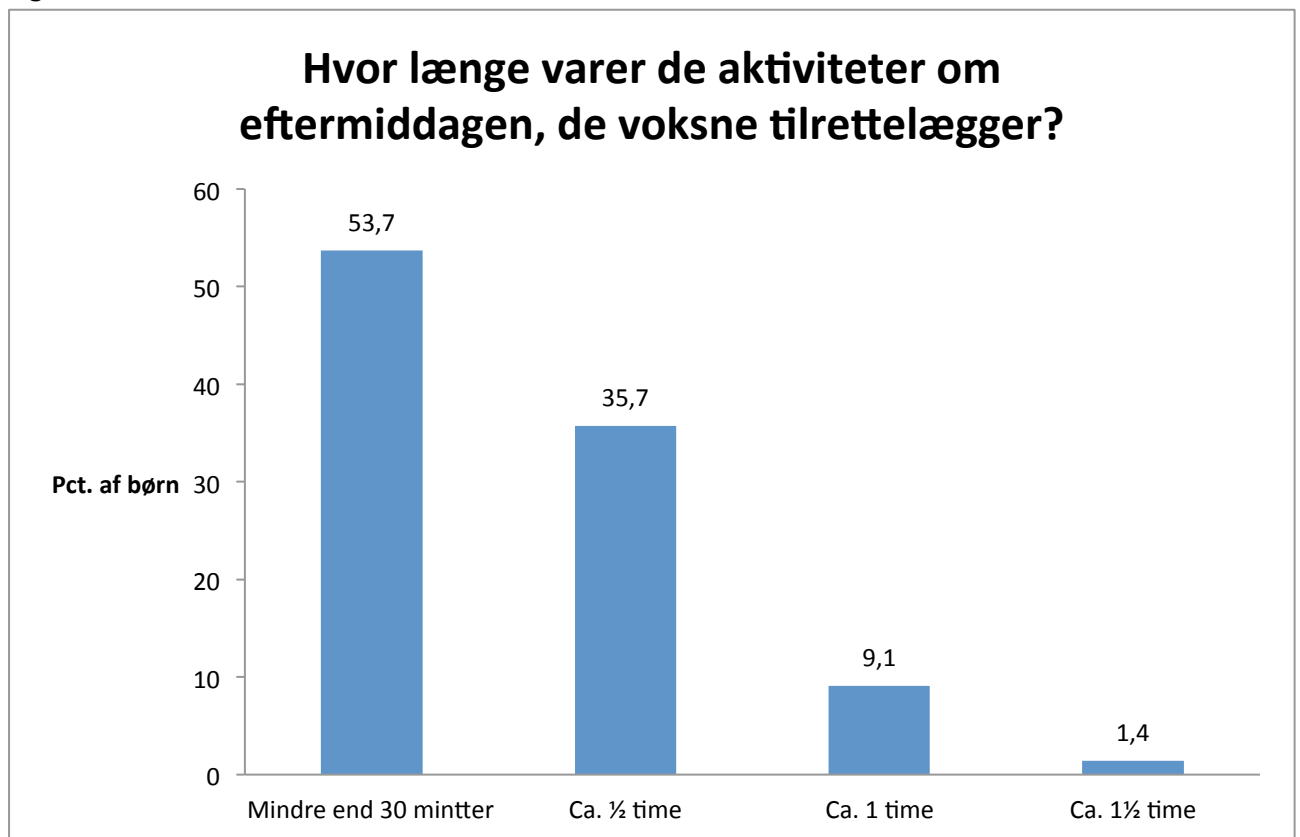
Figur 5.11.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Hvis der er aktiviteter om eftermiddagen tilrettelagt af de voksne, er de typisk af begrænset varighed, jf. Figur 5.12.

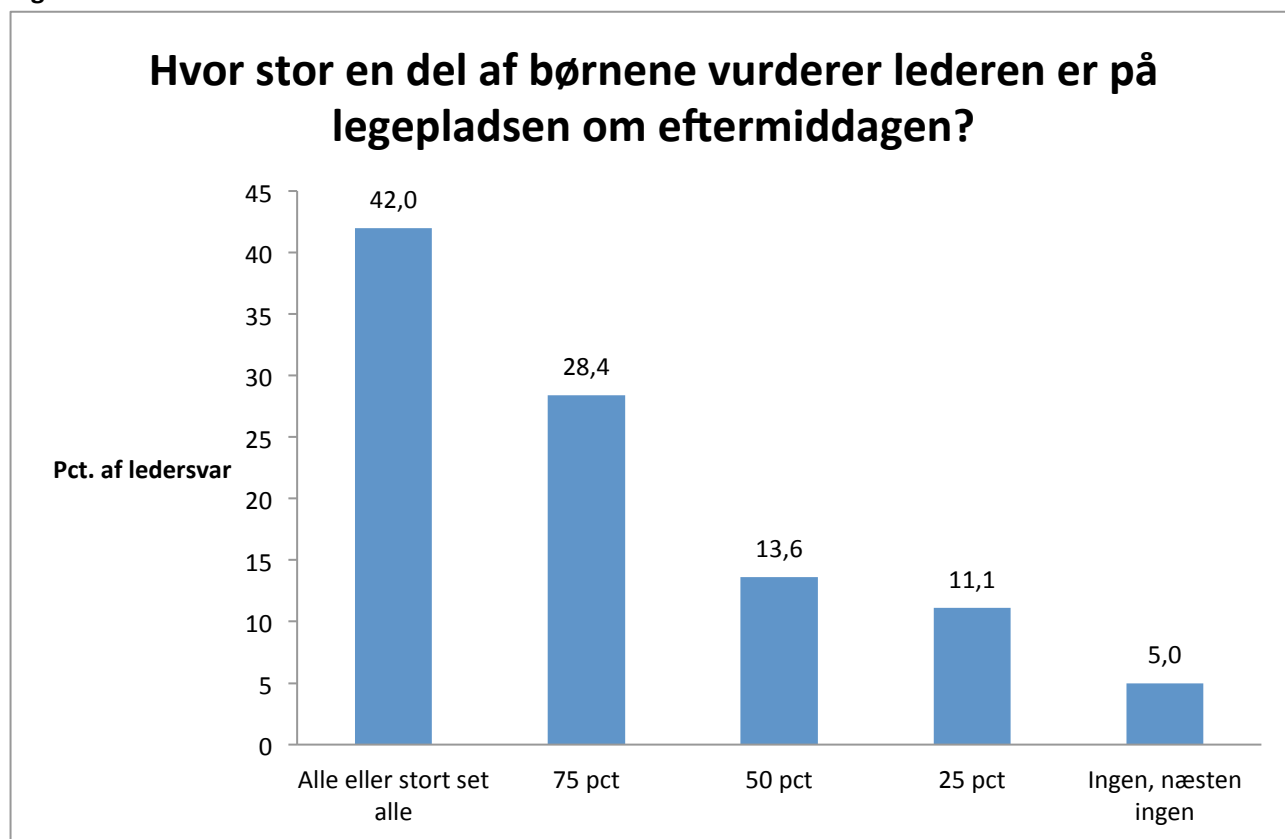
Figur 5.12.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Langt de fleste børn er på legepladsen om eftermiddagen, jf. Figur 5.13.

Figur 5.13.

Kilde: Spørgeskema til lederne

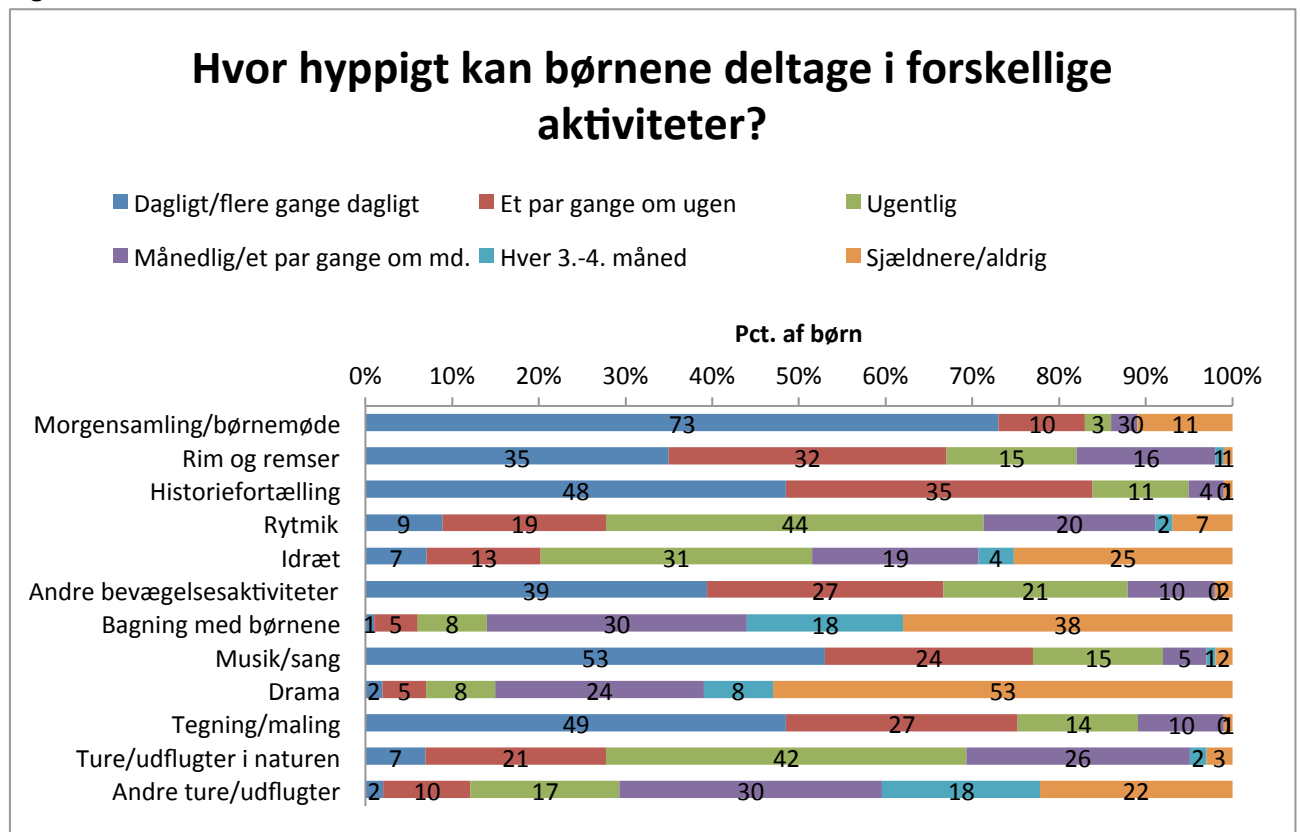
17 pct. stuemedarbejderne oplyser, at børnene sædvanligvis kommer ud to gange i eftermiddagens løb.

Lederne vurderer, at der i gennemsnit er børn på legepladsen i 2 timer og 21 minutter om eftermiddagen.

5.5. Faste aktiviteter

Stuemedarbejderne har oplyst, hvor hyppigt børnene, hvis de ønsker det, har mulighed for at deltage i forskellige aktiviteter, som de voksne tager initiativ til. Svarfordelingen fremgår af figur 5.14.

Figur 5.14.

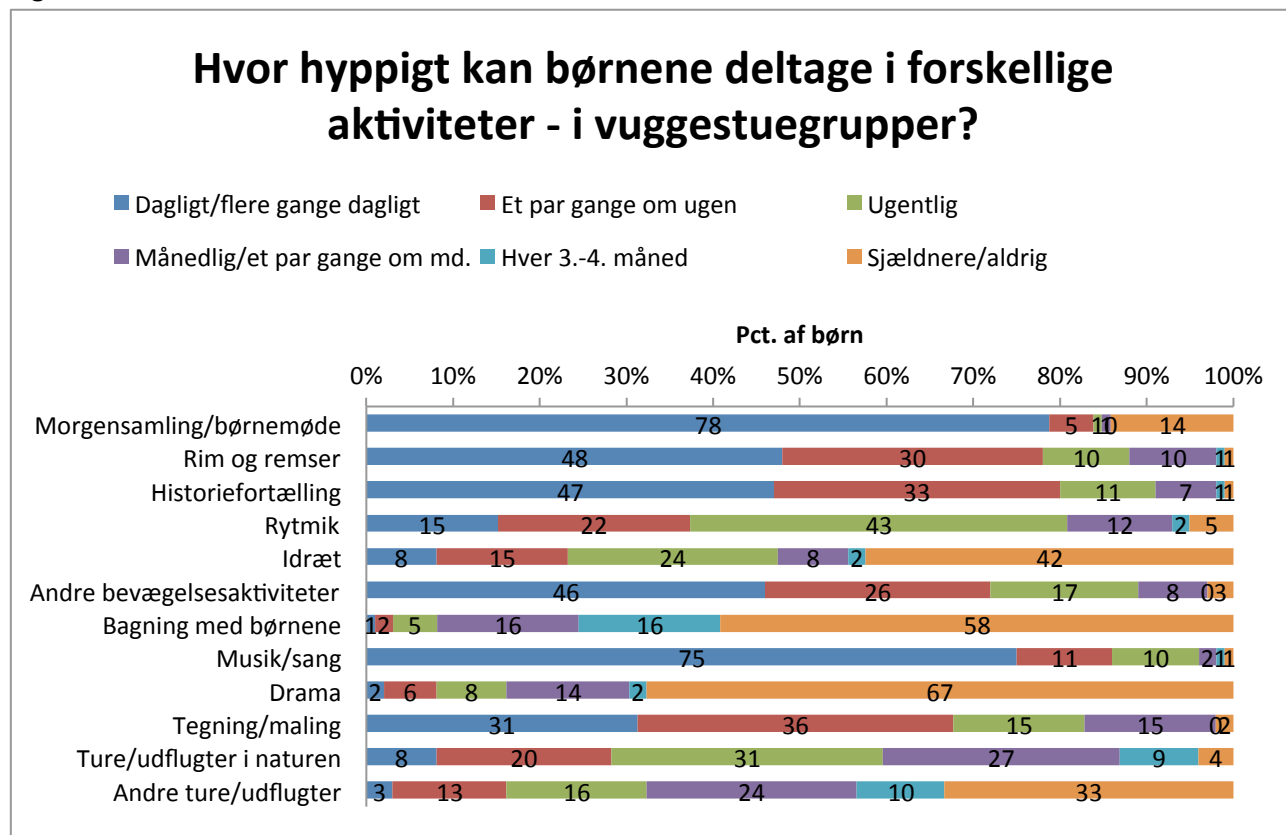
Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at centrale aktiviteter er børnemøde/morgen samling, rim og remser, historiefortælling, musik/sang og tegning/maling. Hertil kommer forskellige bevægelsesaktiviteter. Rytmik og idræt finder dog typisk kun sted en gang om ugen. Det samme gælder ture.

Drama og bagning er sjældne aktiviteter.

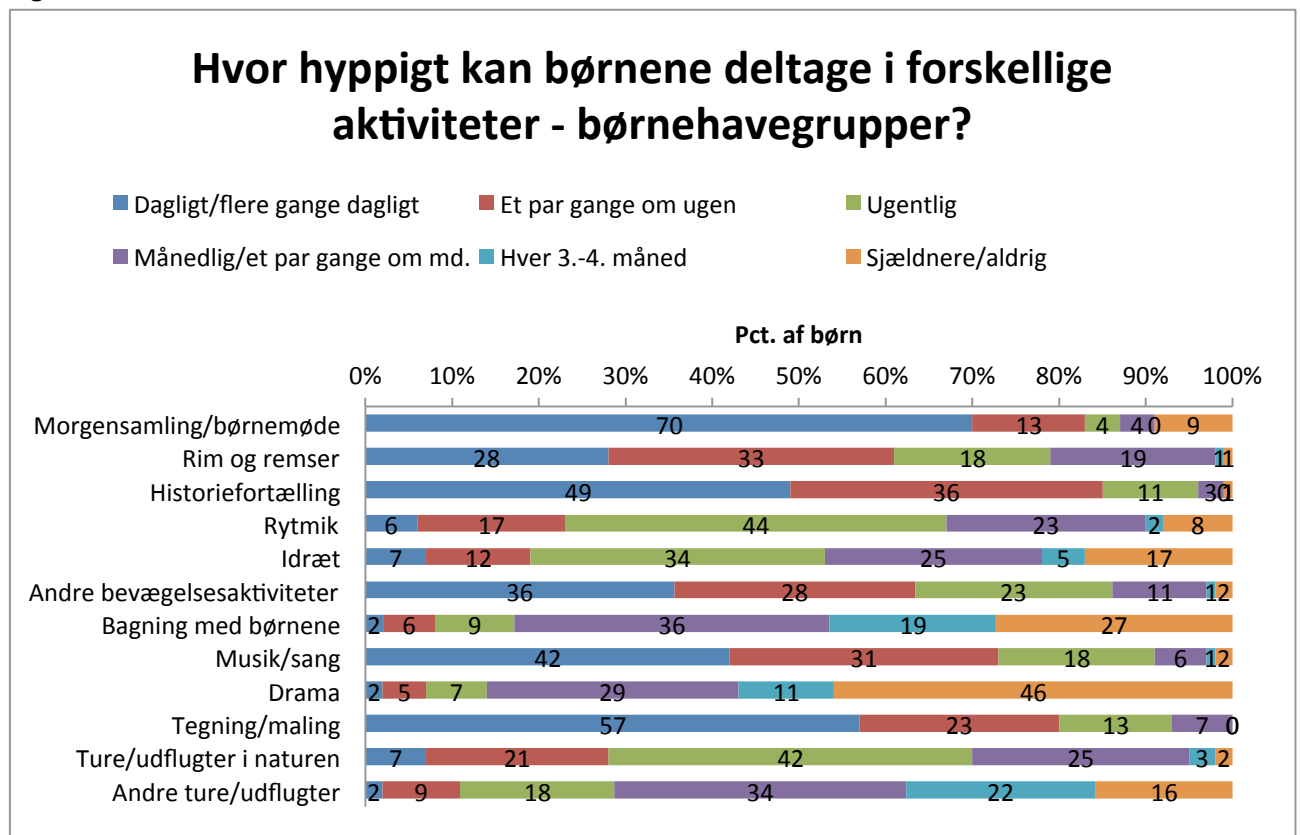
Figur 5.15 og 5.16 viser de tilsvarende resultater for hhv. vuggestue- og børnehavegrupper.

Figur 5.15

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Figur 5.16.

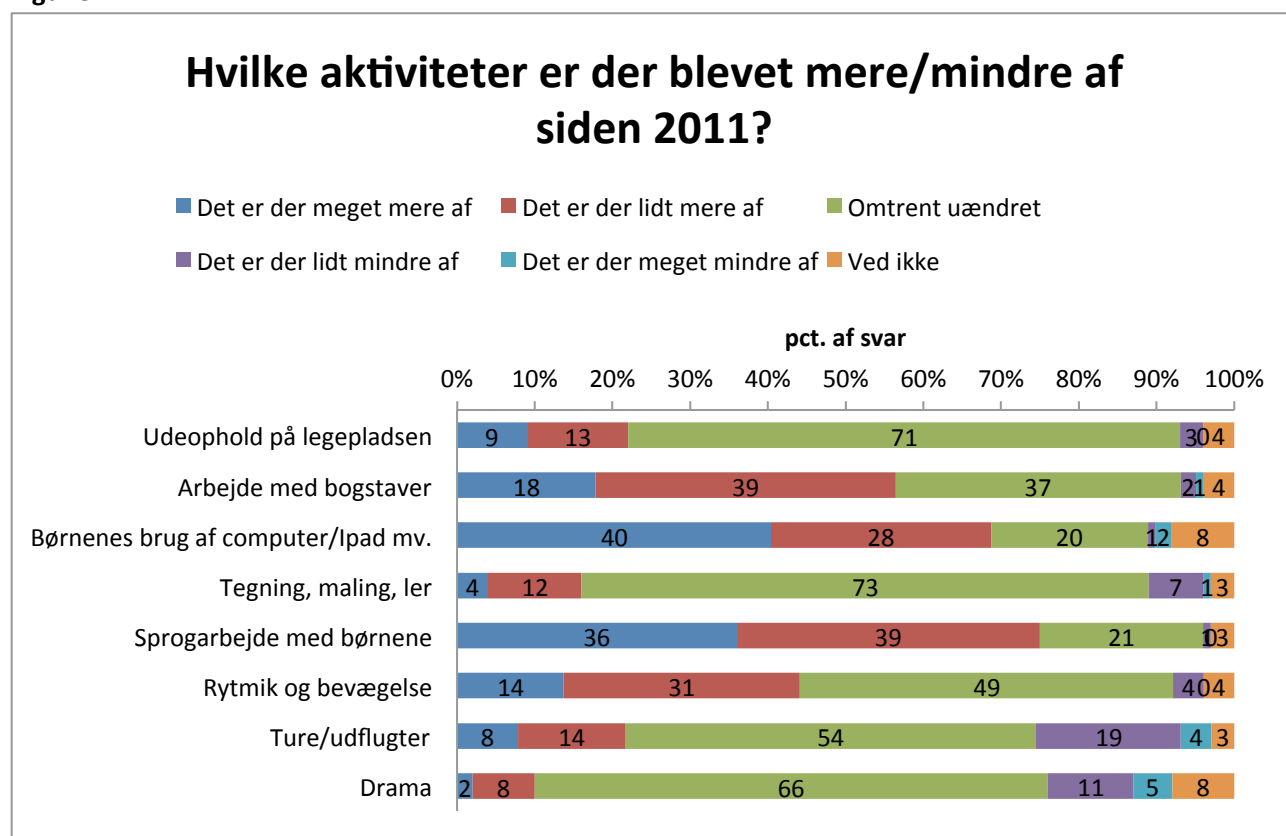
Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Der er ikke den store forskel på de to aldersgrupper. Dog er der mere musik/sang i vuggestuerne end i børnehaverne, hvor der til gengæld er mere tegning/maling.

5.6. Udvikling i aktiviteterne

Lederne er blevet spurgt, hvordan de vurderer udviklingen i aktiviteter siden 2011. Svarene fremgår af Figur 5.17.

Figur 5.17.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at lederne i vidt omfang oplever, at nogle aktiviteter har fået større betydning, uden at der er nogen væsentlig indskrænkning af andre tilbud. De aktiviteter, der fylder mere, er navnlig børnenes brug af computer/IPad, arbejde med bogstaver, sprogarbejde og bevægelsesaktiviteter.

6. Bemanding

6.1. Bemanding overordnet

Tabel 6.1 viser den gennemsnitligt bemanding for institutionerne, idet institutioner med skolebørns grupper ikke indgår.

Tabel 6.1. Institutionernes gennemsnitsbemanding fordelt på personalegrupper

Medarbejdertype	Timer pr. institution	Pct. af timetal
Institutionsledelse	36,6	7,6
Adm. Hjælp	2,9	0,6
Pædagoger	231,5	47,9
Pædagogiske assistenter	22,1	4,6
Pædagogmedhjælpere	117,6	24,3
Støttepædagoger til enkeltbørn	6,7	1,4
Køkken	15,5	3,2
Aktivering	13,8	2,9
Ansæt rengøring	8,5	1,8
Rengøringstimer fra rengøringsfirma	12,1	2,5
Pædagogstuderende	11,3	2,3
PAU-elever	4,9	1
I alt	483,5	100

Note: Pædagogstuderende og PAU-elever indgår i denne tabel med 20 timer om ugen

De grupper, der typisk har en pædagoguddannelse, udgør 56,9 pct. af den samlede personalestab, mens pædagogmedhjælpere og pædagogiske assistenter tilsammen udgør 28,9 pct.¹²

Når det gælder lederne, indgår disse i varierende omfang i det direkte arbejde med børnene. Omfanget afhænger af institutionens ejerforhold og af, om der er områdeledelse.

I privatinstitutionerne har lederne således i gennemsnit 16,4 skemalagte timer pr. uge i børnegrupperne.

I selvejende institutioner, der ikke er underlagt en områdeledelse, har lederne i gennemsnit 7,5 timer pr. uge i børnegrupperne.

I de kommunale institutioner, afhænger lederne tid i børnegrupperne af, hvorvidt der er områdeledelse.

¹² Danmarks Statistik når frem til en lavere pædagogandel i sine opgørelser. Det hænger sammen med, at Danmarks Statistik medregner timelønnede vikarer m.v. i sin opgørelse. Disse er typisk ikkeuddannede. Desuden er personer i aktivering m.v. typisk henregnet til gruppen af pædagogmedhjælpere m.v. Tabellen oven for viser kun den *faste* bemanding.

Hvis der er områdeledelse, og ledelsesfunktionen er placeret i institutionen, er lederne i gennemsnit 4,6 timer i børnegrupperne. Hvis der er områdeledelse, men den overordnede ledelse ligger et andet sted, er den lokale leder gennemsnitlig 7,5 timer om ugen i børnegrupperne – svarende til lederne i selvejende institutioner.

Hvis den kommunale institution ikke er med i en områdeledelse, er lederne gennemsnitlig 3,9 timer om ugen i en børnegruppe.

Tallene tyder på, at jo tættere institutionen er underlagt den kommunale forvaltning, jo mere tid bruges der på bureaukrati – og jo mindre på børnene.¹³

Personalestandarder opgøres gerne som antal børn pr. voksen. Eftersom de fleste institutioner i dag rummer såvel vuggestue- som børnehavebørn, forudsætter en sammenligning, at man tager højde for, at de mindste børn kræver mest personale. Det sker traditionelt ved, at vuggestuebørn omregnes til to "børneenheder". Børnehavebørn tæller som én børneenhed.

Man må desuden tage stilling til, hvilke personalegrupper, der skal medregnes. I nærværende rapport medregnes det faste personale, der har med børn at gøre. Det vil sige:

- Lederen i det omfang hun har timer med børnene
- Pædagoger
- Pædagogiske assistenter
- Pædagogmedhjælpere
- Pædagogstuderende og elever fra den pædagogiske assistentuddannelse. Personer under uddannelse medregnes dog kun med 20 timer om ugen.

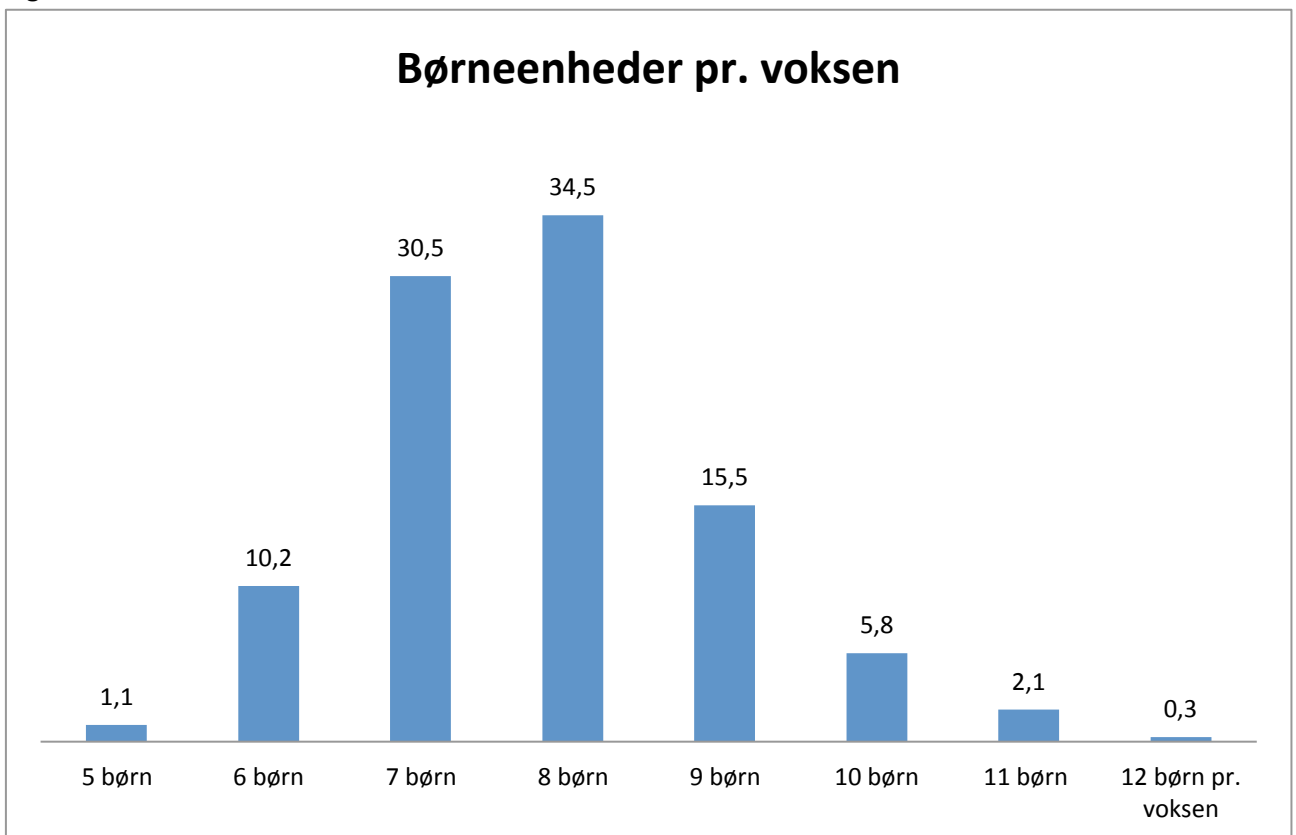
I gennemsnit er der herefter 7,8 børneenheder pr. fuldtidsansat voksen.¹⁴

Figur 6.1 viser fordelingen.

¹³ For god ordens skyld kan nævnes, at institutionernes størrelse også kan spille en rolle. De enkeltstående privatinstitutioner har således i gennemsnit 47 børn, de enkeltstående selvejende institutioner har 75 børn, mens de kommunale i gennemsnit har 77 børn. Forskellen i størrelse kan dog næppe alene forklare forskellen i den tid, der bruges til børn.

¹⁴ Beregningen omfatter ikke institutioner med grupper for skolebørn eller institutioner med en særlig handicapgruppe.

Figur 6.1.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det bemærkes, at tallene afspejler den samlede arbejdstid for de pædagogiske medarbejdere. Tager man højde for, at en del af arbejdstiden anvendes til dokumentation, møder og tilfældige afbrydelser, og at medarbejderne har frokostpause, bliver antallet af børn, der faktisk er til stede væsentligt højere. I Bureau 2000s notat "Udviklingen i daginstitutionernes bemanning siden 1986" når man således frem til, at der er knap 12 børneenheder i gennemsnit pr. voksen, der faktisk er til stede.¹⁵

6.2. Alene med børnene i hele institutionen

Vi så i afsnit 5, at børnene typisk møder mellem 8 og 9 om morgenen og tager hjem mellem 15 og 16 om eftermiddagen. Der er således ikke så mange børn først og sidst på dagen, og stuerne er da som regel også slået sammen i de yderste timer.

Samtidig fremgik det, at de voksne typisk tilrettelægger tilbud for børnene om formiddagen, hvor der som regel også er morgensamling, inden man får frokost – fx kl. 11.

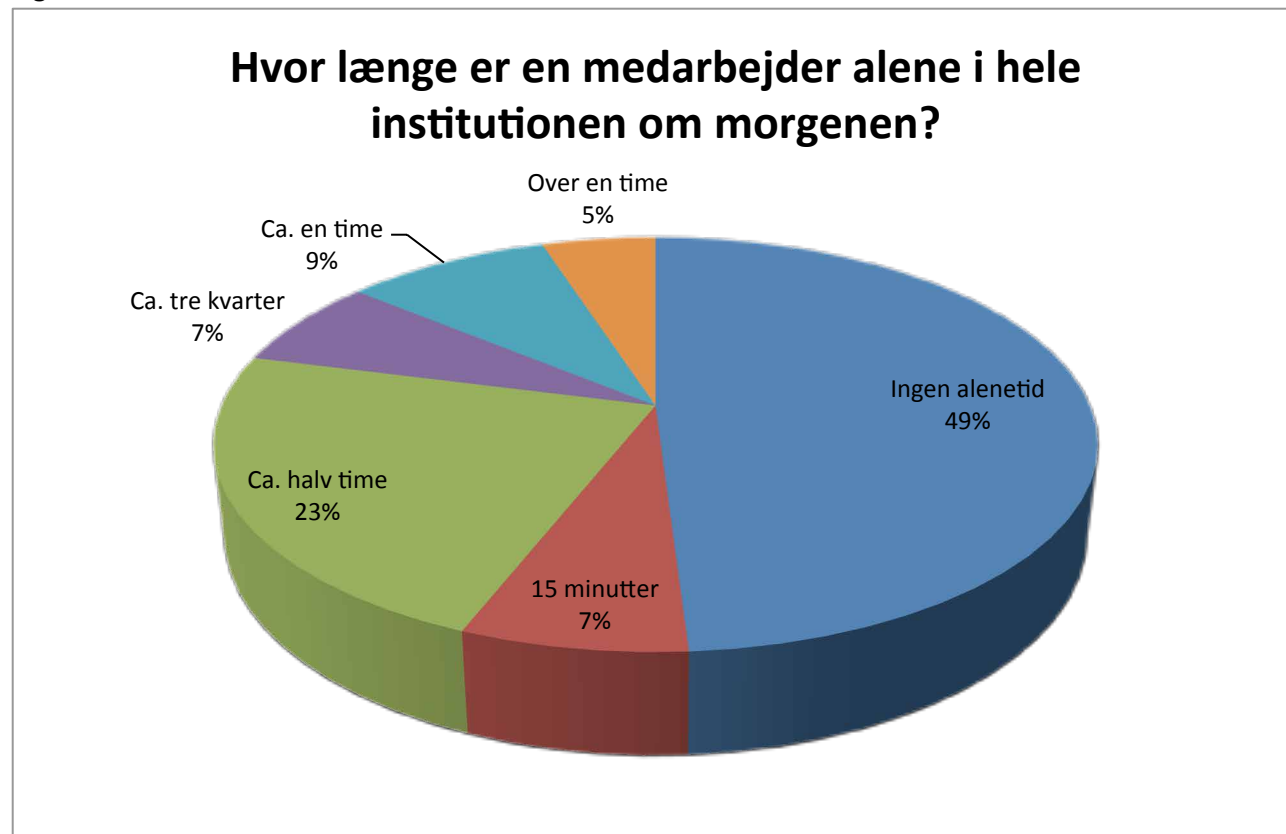
Dette gør, at de fleste institutioner søger at have mere end to medarbejdere til en børnegruppe i hvert fald nogle af timerne om formiddagen. Omvendt betyder dette en del steder, at en medarbejder er alene med en børnegruppe en del af tiden.

¹⁵ Findes på www.bureau2000.dk. Notatet indregner børnenes fremmødetid og tilfældige afbrydelser, således som dette er vurderet i andre undersøgelser.

Ser vi først på de tidlige morgentimer og de sene eftermiddagstimer – dvs. før og efter, at alle stuer er åbne – kan en medarbejder være alene voksen i hele institutionen.

Figur 6.2 viser, hvor længe medarbejderne er alene om morgenen.

Figur 6.2.

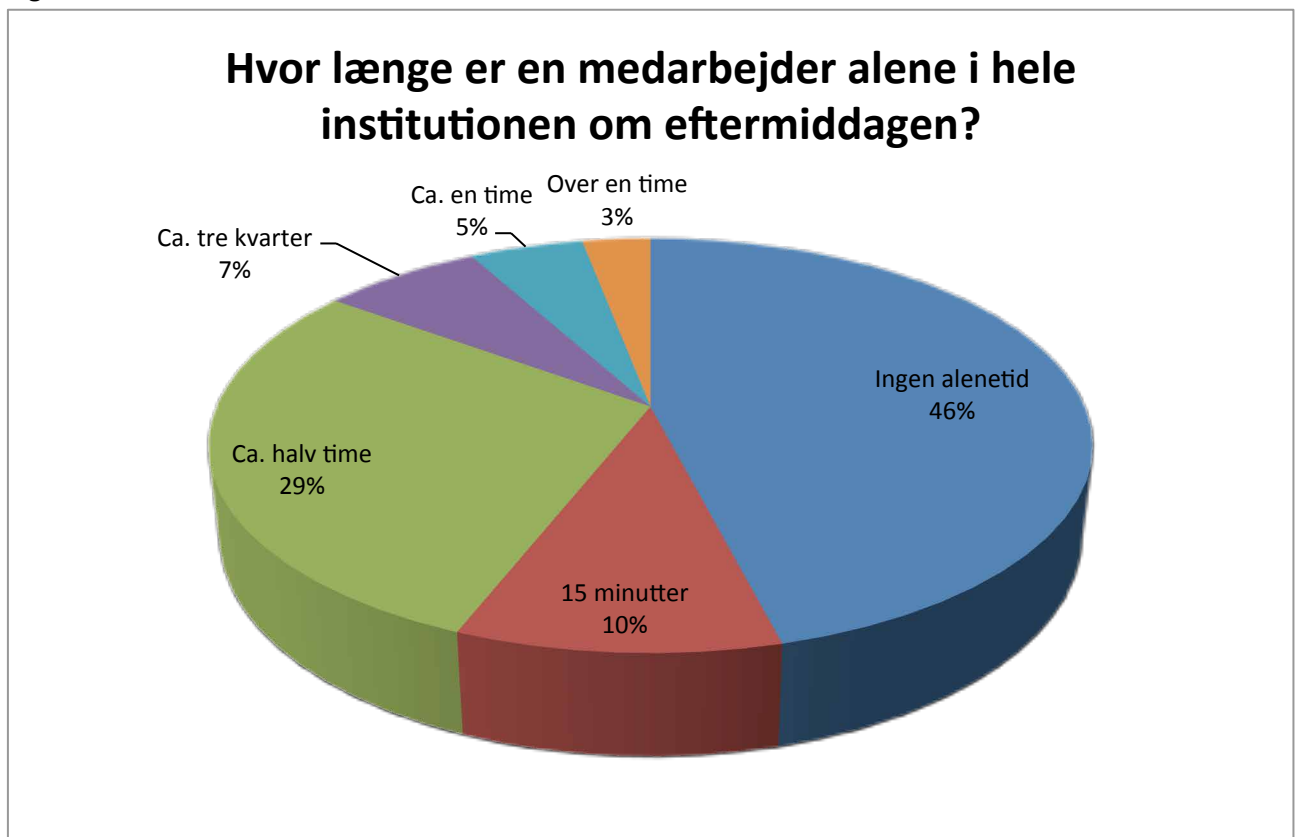

Kilde: Spørgeskema til lederne

I de institutioner, hvor en medarbejder er alene om morgenen, er hun gennemsnitlig 41 minutter alene.

Figur 6.3 viser, hvor længe en medarbejder er alene i hele institutionen om eftermiddagen.

Figur 6.3.

Kilde: Spørgeskema til lederne

I de institutioner, hvor en medarbejder er alene om eftermiddagen, er hun gennemsnitlig 34 minutter alene.

38 pct. af institutionerne har hverken alenetid morgen eller eftermiddag.

6.3. Skemalagt alenetid i børnegruppen

Lederne er blevet spurgt, om der i det tidsrum, hvor stuerne er åbne, er perioder, hvor der kun er skemalagt én medarbejder til en børnegruppe.¹⁶

Svarfordelingen fremgår af tabel 6.2.

Tabel 6.2. Skemalagt alenetid inden for den tid, hvor stuerne er åbne

Hvilken børnegruppe er der taget udgangspunkt i?	Ingen skemalagt tid alene	Under 1 time	1-½ time	2 timer	Over 2 timer	I alt
	Pct. af svar					
En vuggestuegruppe	50	28	16	5	1	100
En børnehavegruppe	28	30	21	9	12	100
I alt	34	29	19	8	9	100

Kilde: Spørgeskema til lederne

Der er en sammenhæng mellem forekomsten af alenearbejde og bemanningen: Jo flere børneenheder pr. voksen, jo større er forekomsten af alenearbejde. Denne sammenhæng er ikke overraskende.¹⁷

Sammenhængen kommer eksempelvis til udtryk, hvis vi ser på hyppigheden af skemalagt alenetid i de fire største kommuner, hvorfra der er institutioner i undersøgelsen, jf. tabel 6.3.

Tabel 6.3. Alenetid og børn pr. voksen i de fire største byer

	Pct. af institutioner, der har skemalagt alenetid i børnegrupperne	Antal børn pr. voksen ¹⁸	Antal ledere, der har besvaret lederskemaet
København	42	7,0	79
Odense	63	8,3	27
Århus	41	7,8	68
Ålborg	54	7,5	24

Kilde: Spørgeskema til lederne.

Antallet af besvarelser fra de enkelte kommuner gør det præcise omfang af tid alene med børnegruppen usikkert på kommuneniveau, men forskellene er så markante, at der næppe er tvivl om, at man planlægger mest alenetid i Odense, hvor man også har den laveste bemanning.

¹⁶ Lederne er blevet bedt om at tage den børnegruppe, hvis navn kommer sidst i alfabetisk orden, med mindre gruppen er atypisk.

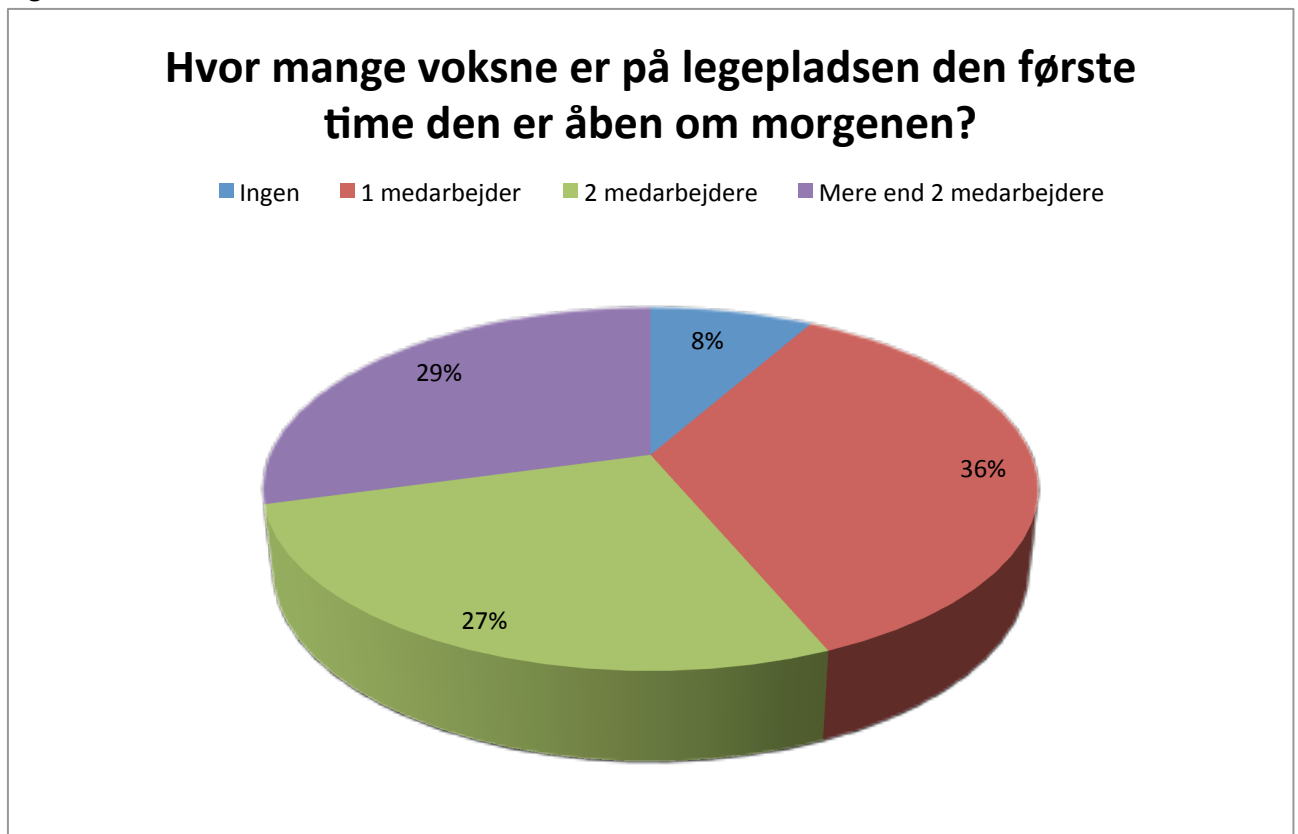
¹⁷ Sammenhængen er statistisk signifikant, vurderet med analyseværktøjet proc logistic fra programpakken SAS.

¹⁸ Antal voksne er i denne tabel beregnet ud fra medarbejdernes bruttotid, dvs. uden fradrag for tid til pauser, dokumentation, møder m.v. Fratrækkes dette er der flere børn pr. faktisk tilstedeværende voksen.

6.4. Alene på legepladsen

Lederne er også blevet spurgt, hvor mange voksne der er med på legepladsen den første time, den er åben om morgenen. Svarfordelingen fremgår af figur 6.4.

Figur 6.4.

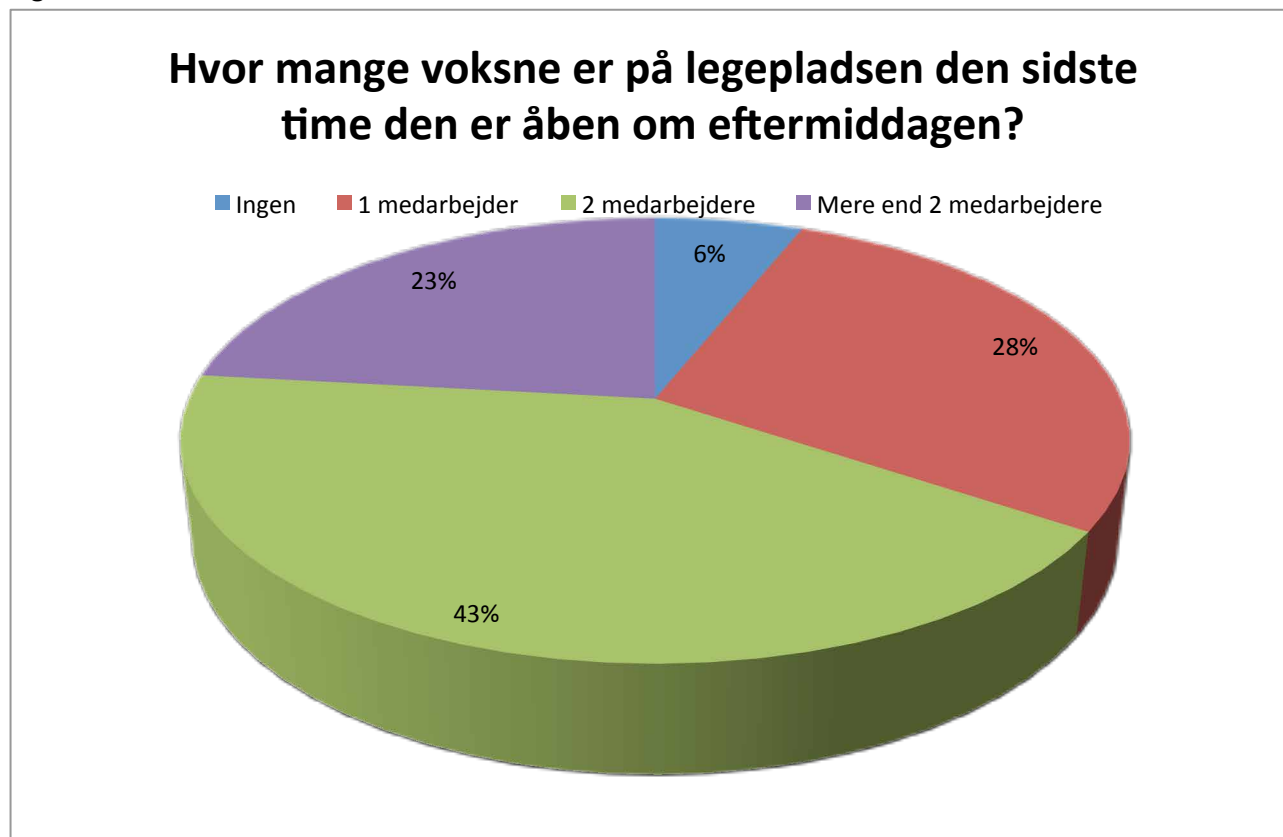
Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at 8 pct. af institutionerne holder opsyn med legepladsen gennem vinduet den første time om morgenen. 35 pct. har kun én medarbejder.

8 pct. af institutionerne klarer sig med én medarbejder på legepladsen hele formiddagen.

Figur 6.5 viser de tilsvarende resultater, når man spørger om den sidste time om eftermiddagen.

Figur 6.5.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Også her er der mange institutioner, hvor man klarer sig med en enkelt eller ingen medarbejdere.

6.5. Tre eller flere medarbejdere til børnegruppen

Ligesom lederne er spurgt om, hvor længe der er en medarbejder alene med en børnegruppe, spørges der også i hvilket omfang, der er tre eller flere medarbejdere sammen med børnegruppen. Svarfordelingen fremgår af tabel 6.4.

Tabel 6.4. Institutioner fordelt på hvor længe der er tre eller flere medarbejdere til en børnegruppe

Aldersgruppe	Ingen timer	Under en time	1-1½ time	2-2½ time	3-3½ time	4 timer eller mere	I alt
	Pct.						
En vuggestuegruppe	6	1	1	14	41	39	100
En børnehavegruppe	24	1	5	12	29	29	100
I alt	19	1	4	12	33	32	100

Kilde: Spørgeskema til lederne

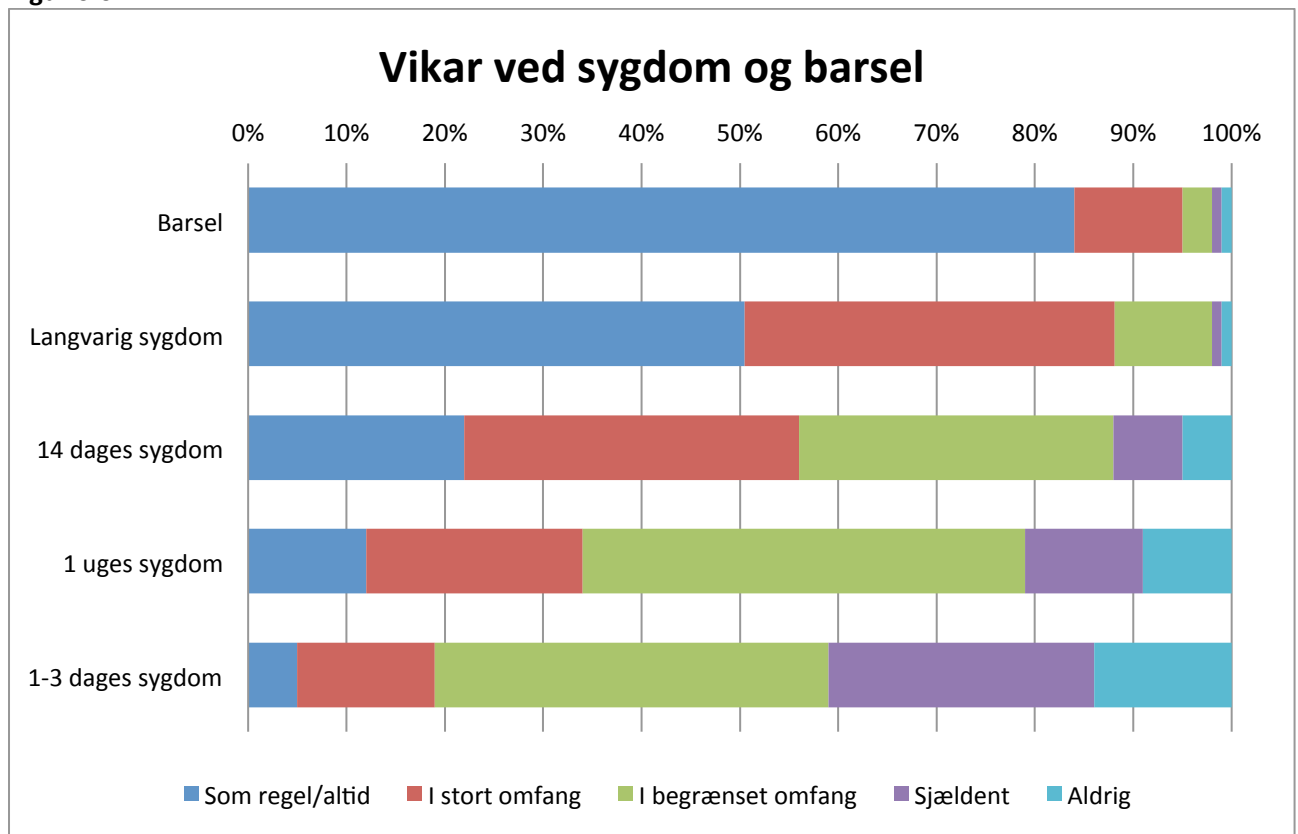
Det ses, at man typisk har tre medarbejdere til børnegruppen i 3 timer eller mere. Disse timer vil ofte være placeret i formiddagstimerne, herunder tiden, hvor børnene spiser frokost, og mange børn lægges til at sove.

6.6. Vikarforbrug

Den bemanning, som er beskrevet ovenfor, er den faste bemanning. Pædagoger, pædagogiske assistenter og pædagogmedhjælpere har imidlertid et højt sygefravær – nemlig ca. 14 dage om året i 2013 mod ca. 11 dage om året for alle kommunalt ansatte.¹⁹ Det er nærliggende bl.a. at sætte dette i sammenhæng med de mange infektioner, man kan blive udsat for i en daginstitution.

Derfor er det vigtigt for de muligheder, man har i hverdagen, om evt. sygefravær kompenseres med vikar. Figur 6.6 viser dette.

Figur 6.6.

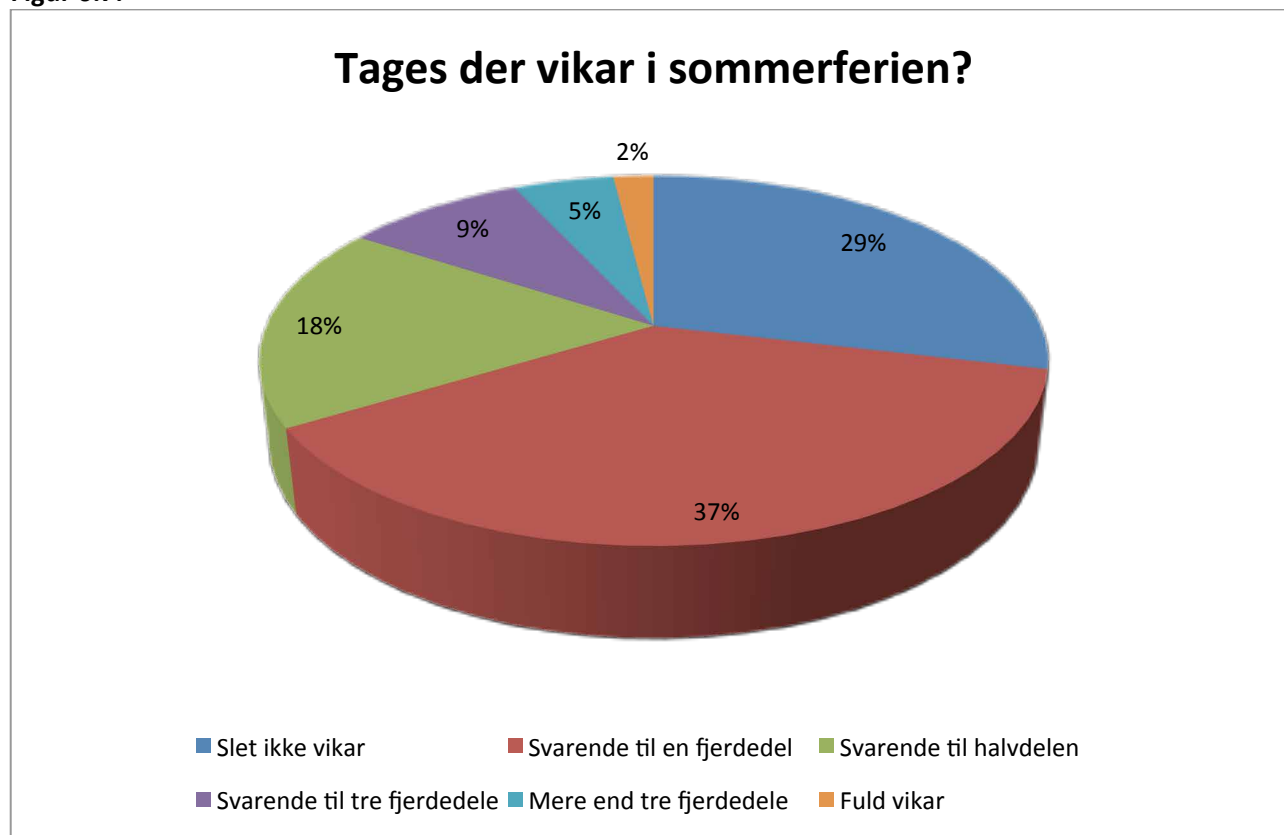
Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at kortere sygefravær som regel ikke fører til, at der ansættes vikar.

Figur 6.7 viser i hvilket omfang, der ansættes vikar i sommerferien.

¹⁹ Kilde: KRL.

Figur 6.7.

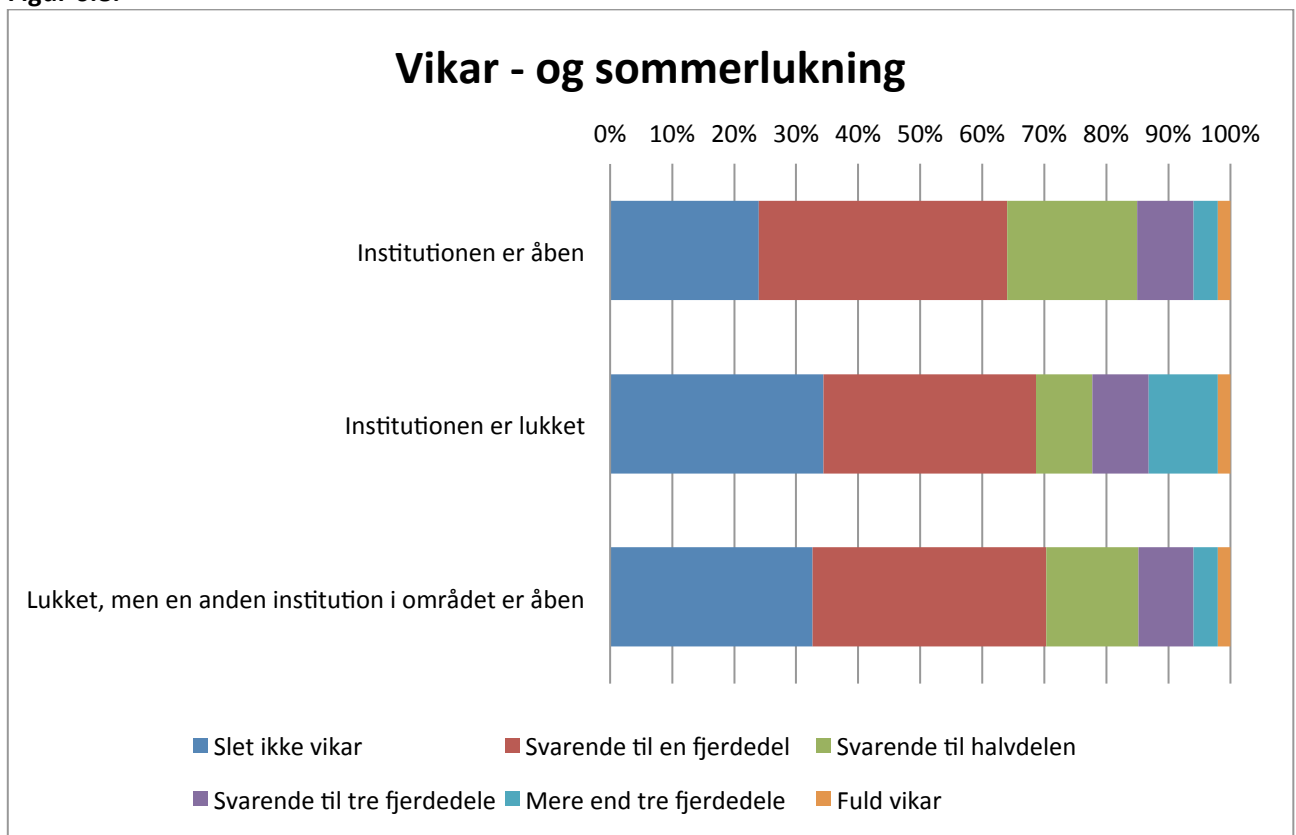

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at langt de fleste institutioner enten slet ikke tager vikar eller kun tager få vikarer i sommerferien.

I figur 6.8 er vikarforbrug om sommeren sat i forhold til, om institutionen har sommerlukket.

Figur 6.8.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Figuren viser, at eventuel sommerlukning kun har begrænset virkning på vikarforbruget. Forklaringen er følgende:

- Hvis institutionen er åben om sommeren holder medarbejderne typisk sommerferie, når der er få børn. Men børnenes og medarbejdernes ferie kan være spredt over en længere periode.
- Hvis institutionen er lukket, tvinges børn og personale på ferie samtidig, men institutionens ressourceforbrug er omtrent uændret.

Der er således ingen nævneværdig besparelse ved at holde institutionerne lukket om sommeren.

6.7. "Andet arbejde"

Stuemedarbejderne er blevet bedt om at vurdere, hvor lang tid forskellige medarbejdergrupper anvender på andre opgaver end samvær med børn. Tabel 6.5 viser nogle gennemsnitstal.

Tabel 6.5. Gennemsnitligt ugentligt tidsforbrug til forskellige aktiviteter, der ikke har med børn at gøre, vurderet af stuemedarbejderen

	Pædagoger	Pædagogiske assistenter	Pædagogmedhjælpere
	Tidsforbrug i gennemsnit		
Dokumentation, læreplaner, interne møder, kontakt til forvaltning m.v.	2 timer 40 min.	1 time 30 min.	1 time 29 min.
Tilfældige afbrydelser, "Garderobesnak" med forældre	1 time 43 min.	1 time 15 min.	1 time 25 min.
Oprydning/rengøring uden børn	1 time 48 min.	1 time 14 min.	1 time 37 min.
Andre opgaver hvor medarbejderne ikke er sammen med børnene	11 min.	6 min.	17 min.
I alt	6 timer 22 min.	4 timer 5 min.	4 timer 48 min.

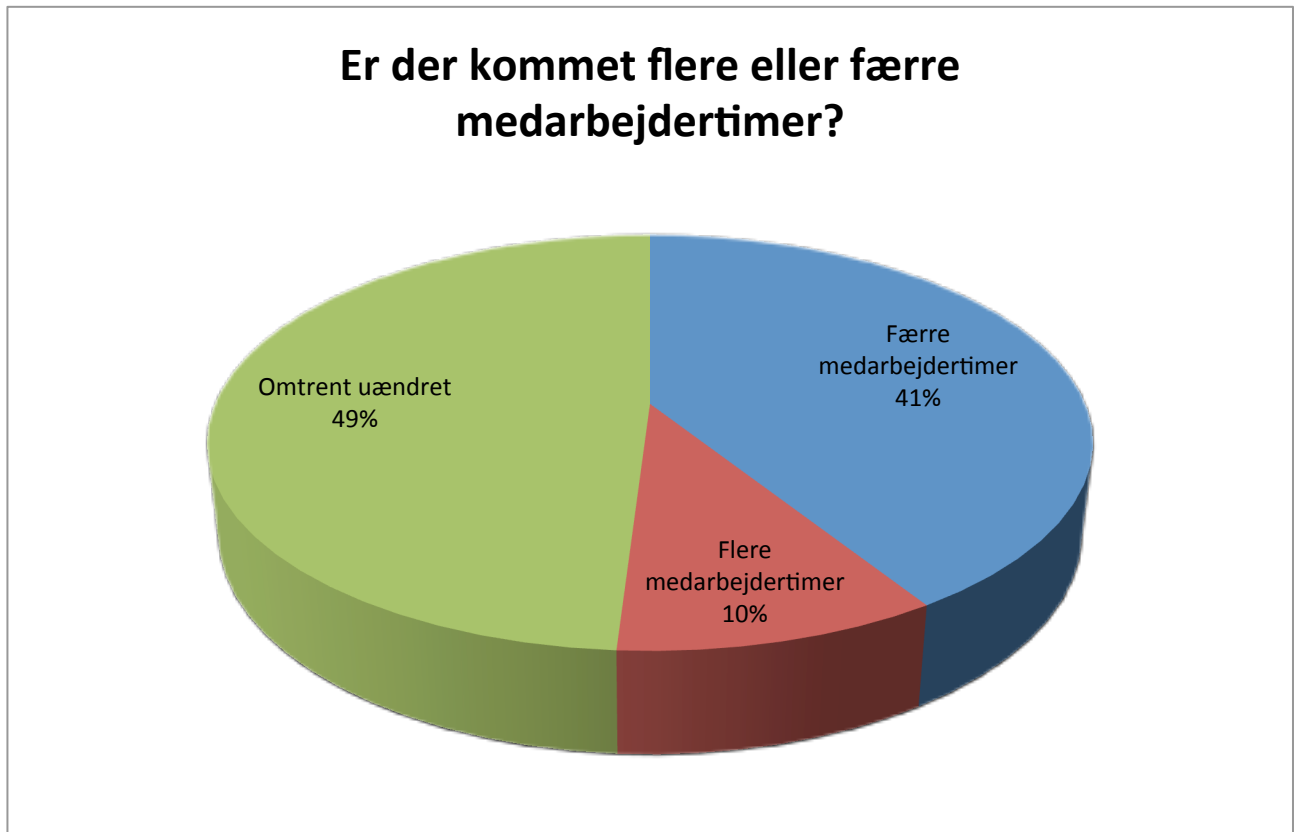
Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Opgørelsen omfatter ikke frokostpausen, som typisk er på ½ time pr. dag eller 2½ time pr. uge. På den baggrund kan det skønnes, at en fuldtidsansat pædagog typisk er væk fra børnene i 9 timer om ugen, mens tallet for pædagogiske assistenter og pædagogmedhjælpere er 6½-7 timer om ugen. Det nærmere omfang af "andet arbejde" er dog usikkert og vurderes formentlig bedst ved observationsstudier.

6.8. Udviklingen i bemanningen

Lederne er blevet spurgt, om der siden 2011 er sket ændringer i institutionens bemanning, som ikke kan henføres til ændret børnetal andre opgaver eller lignende. Svarfordelingen fremgår af Figur 6.9.

Figur 6.9.

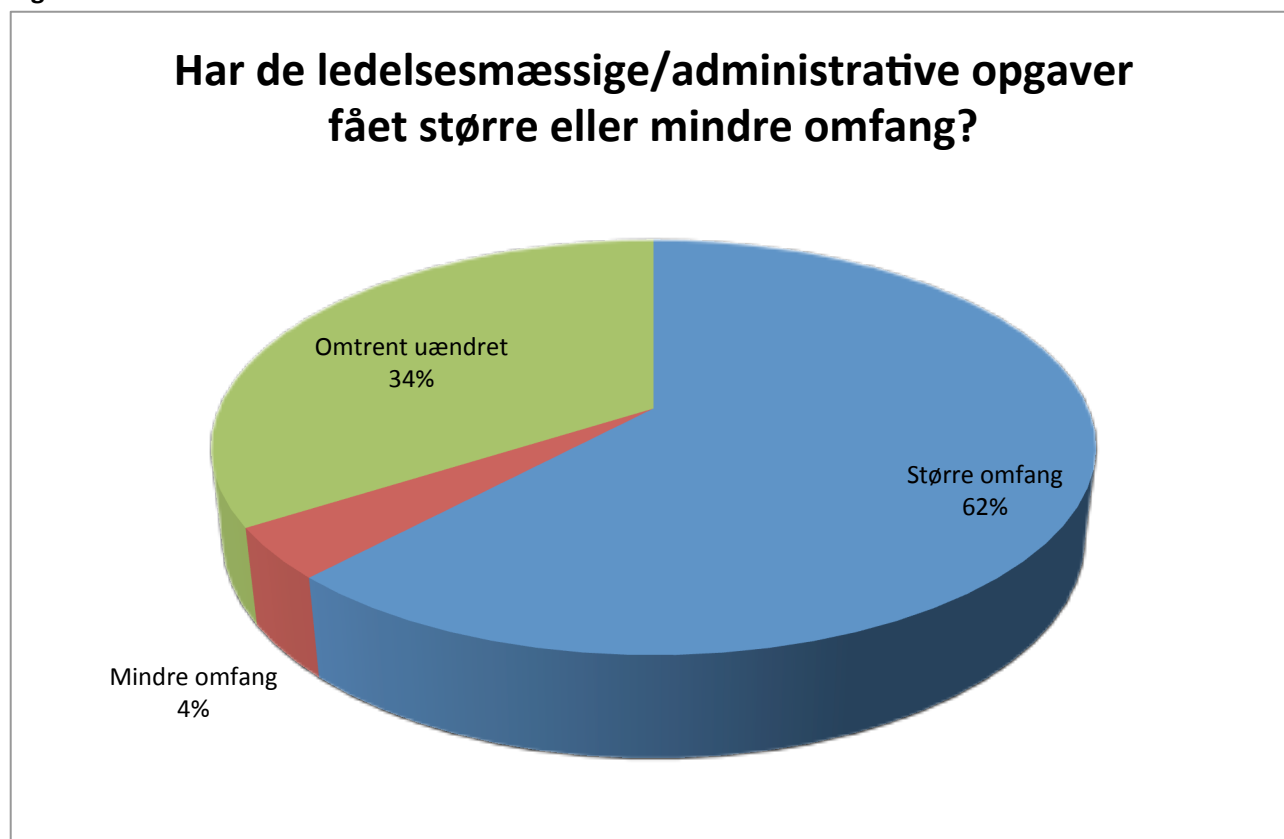

Kilde: Spørgeskema til lederne

I gennemsnit vurderer lederne, at institutionen siden 2011 har mistet 6,6 personaletimer, som ikke kan henføres til ændret børnetal mv.

Lederne har tilsvarende vurderet, om de ledelsesmæssige/administrative har fået ændret omfang. Svarfordelingen fremgår af figur 6.10.

Figur 6.10

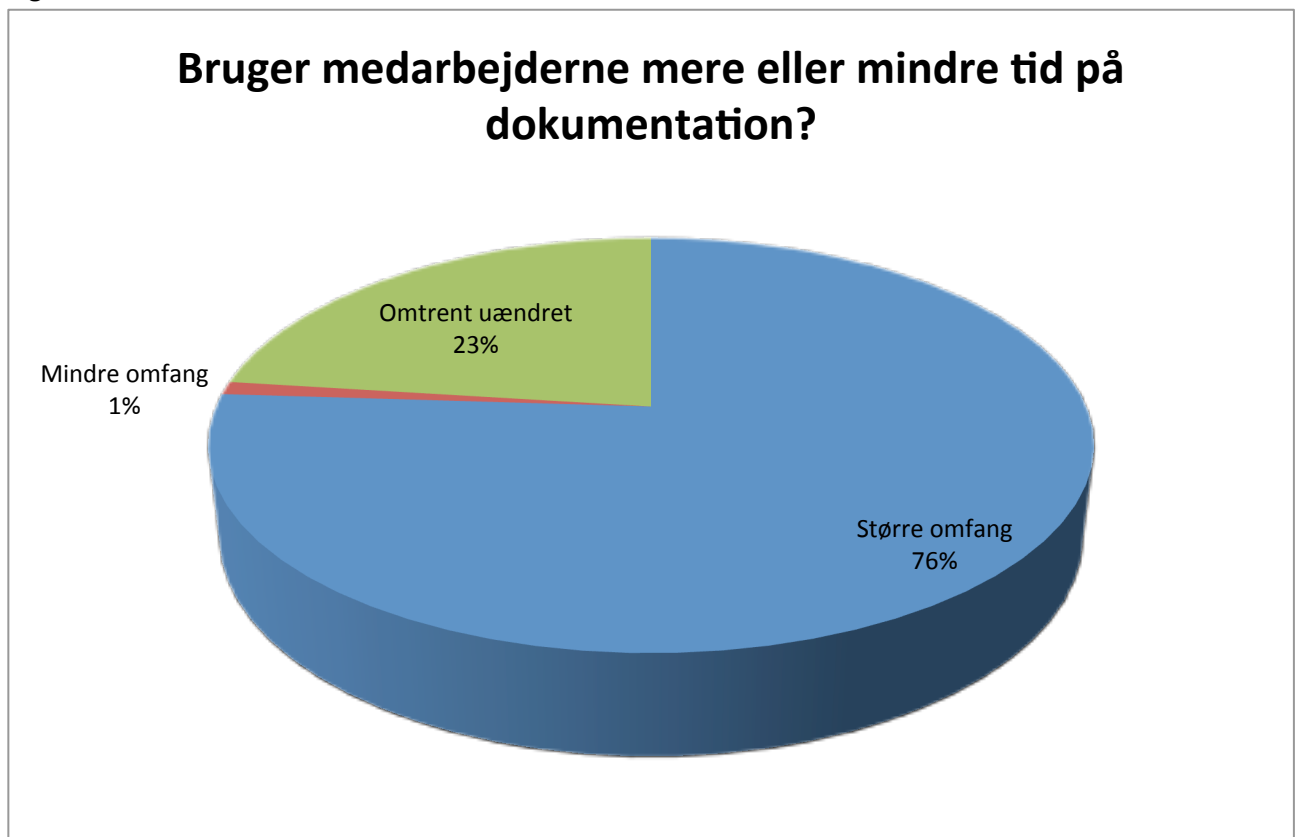

Kilde: Spørgeskema til lederne

I gennemsnit vurderer lederne, at omfanget af ledelsesmæssige/administrative opgaver er vokset med 4,5 timer pr. institution.

Endelig har lederne vurderet, om medarbejderne bruger mere tid på dokumentation m.v., end de gjorde i 2011. Svarfordelingen fremgår af figur 6.11.

Figur 6.11.

Kilde: Spørgeskema til lederne

I gennemsnit vurderes dokumentationsopgaverne at være steget med 1,5 timer pr. medarbejder.

Hvis en institution fx har 10 medarbejdere kan et regnestykke derfor se således ud:

Mere tidsforbrug til dokumentation: $10 \times 1,5$ timer = 15 timer pr. uge.

Mere tidsforbrug til ledelse/administration: 4,5 timer pr. uge.

Færre personaletimer: 6,6 timer pr. uge.

I alt ca. 26 færre timer til børnene pr. uge.

Det skal understreges, at beregningen bygger på skøn som kan være behæftet med usikkerhed. Det gælder navnlig for lederens skøn for, hvor meget mere tid medarbejderne bruger på dokumentation, møde m.v. Alligevel giver beregningen et godt indtryk af *størrelsesordenen* af de ændringer, der er sket. Samtidig viser beregningen, at udviklingen i kommunernes krav til ledelse, administration og dokumentation formentlig spiller en større rolle end udviklingen i selve personaletallet.

7. Den daglige omsorg

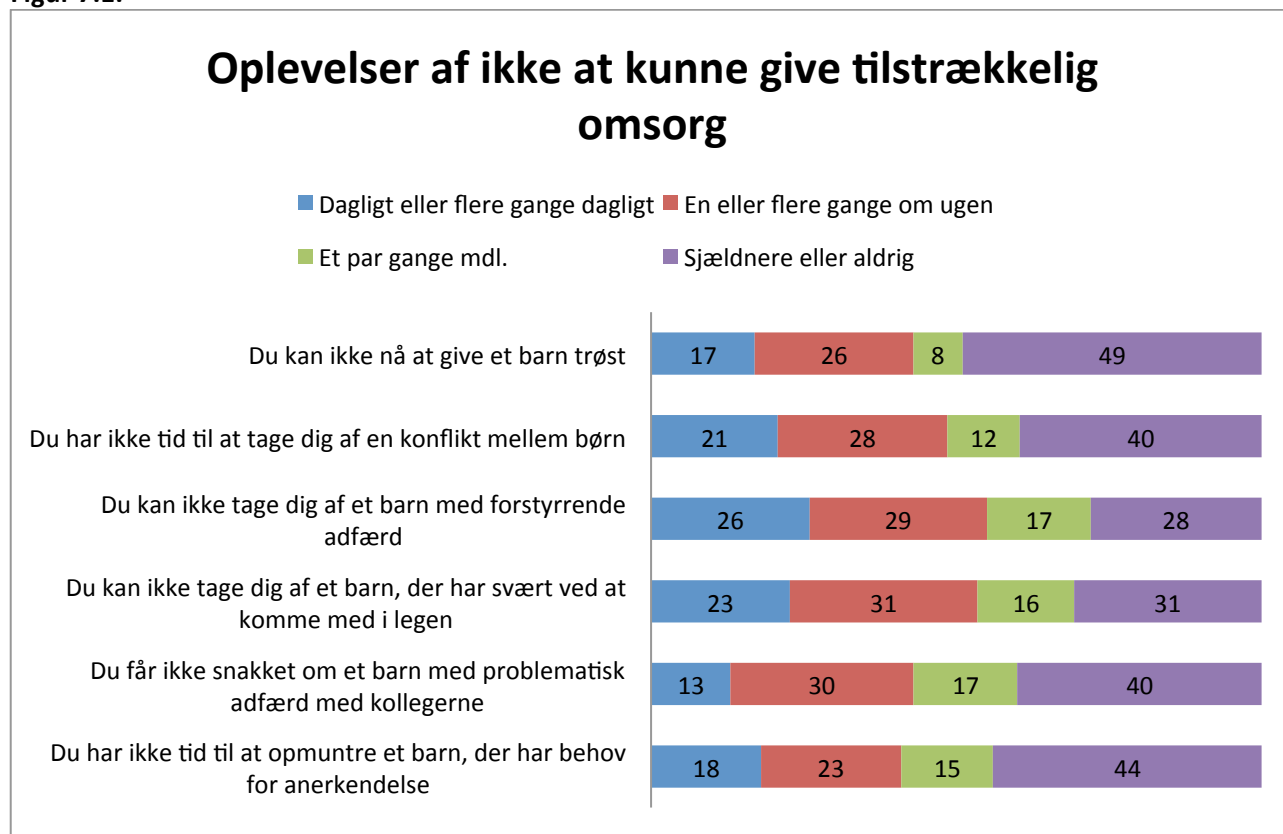
7.1. Omsorg i medarbejdernes arbejde på stuerne

I lighed med 2013 har stuemedarbejderne²⁰ fået en række spørgsmål, der belyser deres oplevelser, når det drejer sig om at sikre børnene tilstrækkelig omsorg, idet de er blevet spurgt, hvor hyppigt de har følgende oplevelser:

- *Du kan ikke nå at give et barn trøst*
- *Du har ikke tid til at tage dig af en konflikt mellem børn*
- *Du kan ikke tage dig af et barn med forstyrrende adfærd*
- *Du kan ikke tage dig af et barn, der har svært ved at komme med i legen*
- *Du får ikke snakket om et barn med problematisk adfærd med kollegerne*
- *Du har ikke tid til at opmuntre et barn, som har behov for anerkendelse*

Svarfordelingen fremgår af Figur 7.1.

Figur 7.1.

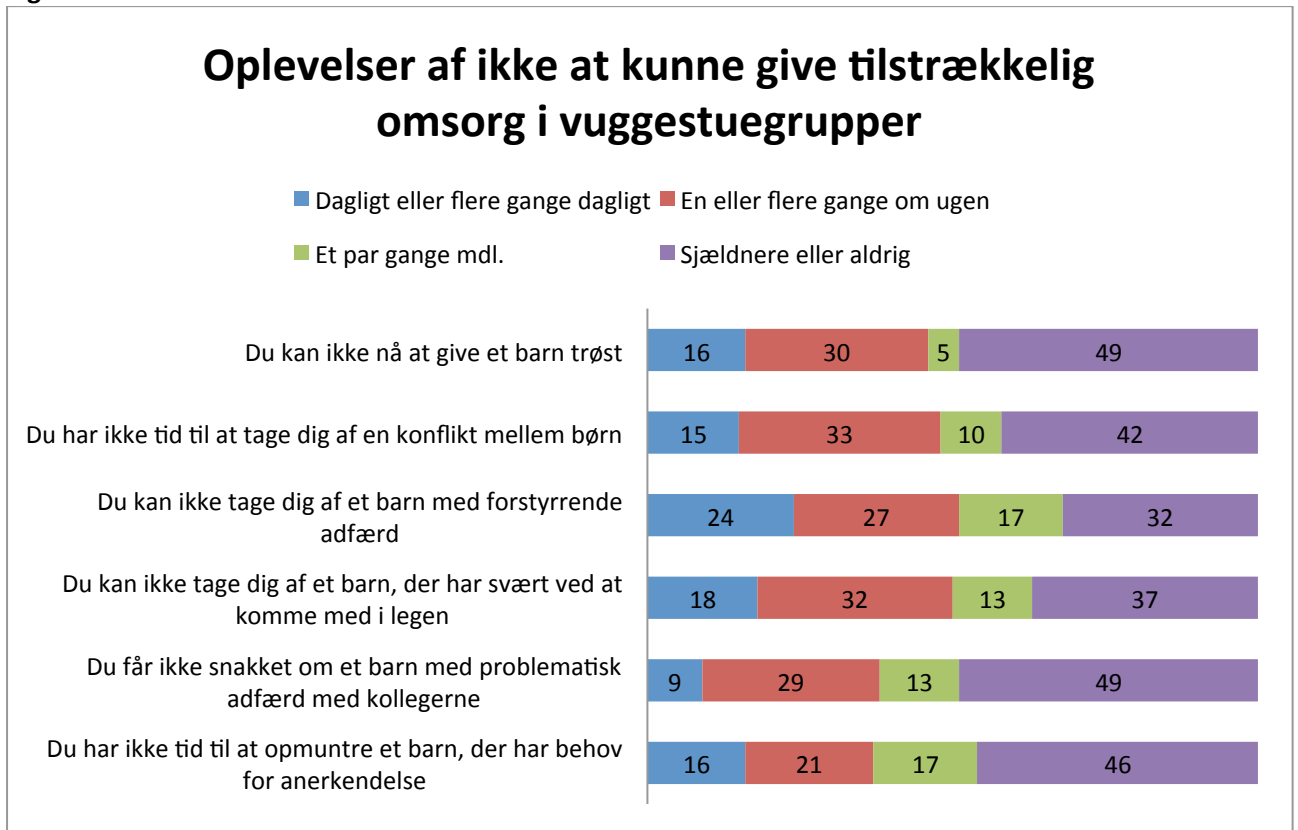
Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder.

²⁰ "Daginstitutionernes hverdag 2013". FOA-Fag og Arbejde, FOLA, Bureau 2000.

Det ses, at der navnlig er mange svarpersoner, der har oplevelser af, at man ikke formår at gøre nok for, at børn kommer godt ind i gruppen – ved at tage sig af konflikter, forstyrrende adfærd, sikre at alle er med i legen. 55 pct. oplever fx mindst en gang om ugen, at de ikke kan tage sig af et barn med forstyrrende adfærd, og 54 pct. oplever mindst en gang om ugen, at de ikke får sikret, at et barn kommer med i legen.

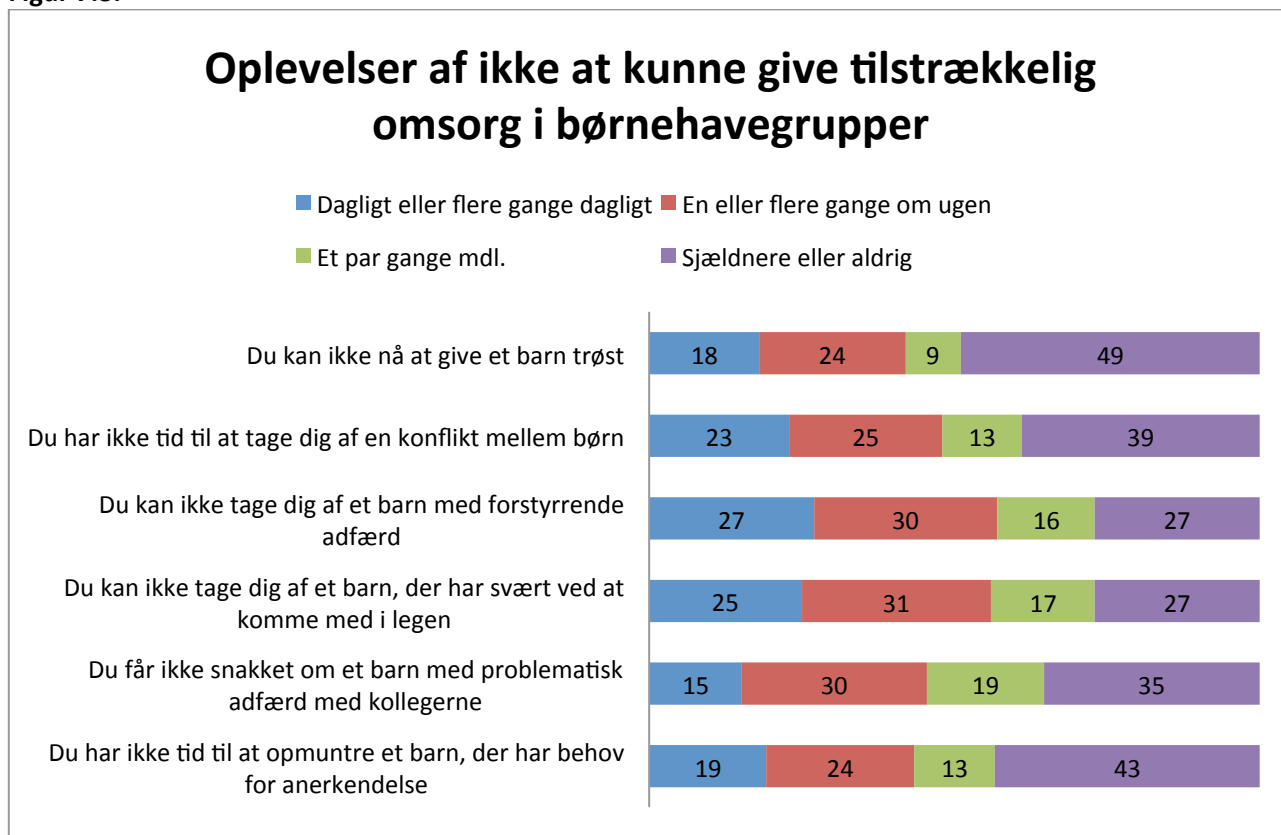
I Figur 7.2 og 7.3 ses svarfordelingen i henholdsvis vuggestuer og børnehaver.

Figur 7.2.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder.

Figur 7.3.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder.

Det ses, at der er lidt flere oplevelser af manglende omsorg i børnehavegrupper end i vuggestuegrupper.

I lighed med tidligere undersøgelser er der dannet et samlet udtryk for svarpersonernes oplevelse af at kunne give omsorg. Svarpersonerne er delt i tre grupper:

- Svarpersoner, der i forhold til spørgsmålene om omsorg dagligt eller flere gange dagligt oplever mindst ét af de seks tegn på problemer i forhold til omsorg
- Svarpersoner, der svarer sjældent eller aldrig til alle spørgsmål
- En mellemgruppe.

Svarfordelingen fremgår af Tabel 7.1.²¹

²¹ Udviklingen er ujævn. I 2010 var der 36 pct. af svarpersonerne, der havde en af disse oplevelser dagligt eller flere gange dagligt. I 2012 var tallet 41 pct. I 2013 var det "kun" ca. en fjerdedel, der dagligt eller flere gange dagligt ikke oplever at kunne give tilstrækkelig omsorg. I dag er andelen 51 pct. Det kan spille en rolle, at svarprocenten i 2013 ikke var særlig god. Men det skal også bemærkes, at andelen, der sjældent eller aldrig har disse oplevelser, er omtrent uændret. Udviklingen hænger med andre ord især sammen med, at der i dag er flere svarpersoner, der har en af disse oplevelser dagligt, mens svarpersonerne i 2013 måske i højere grad svarede "et par gange om ugen".

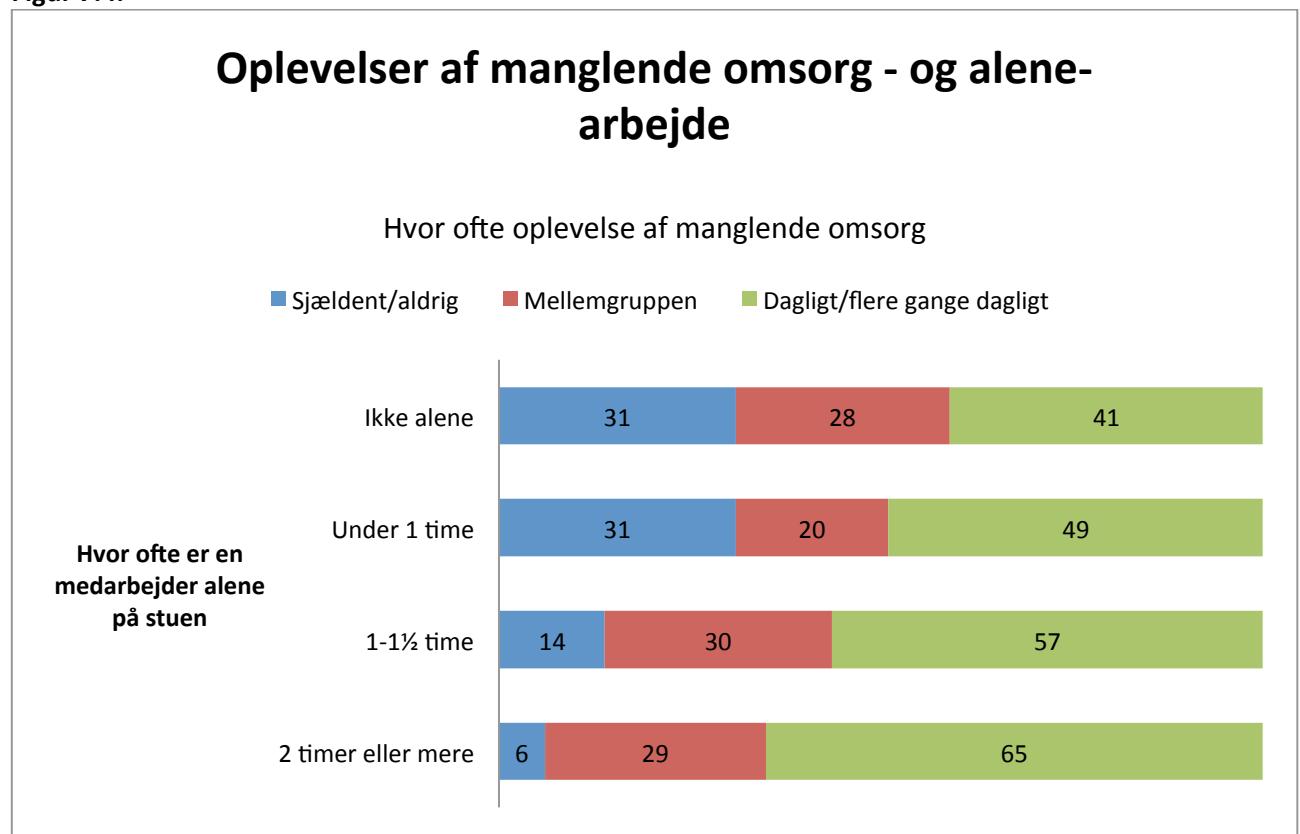
Tabel 7.1. Samlet oplevelse af omsorg fordelt på typer af børnegrupper

	Sjældent eller aldrig oplevelser med manglende omsorg	Mellemgrupper	Har daglig eller flere gange daglig mindst én af tegn på manglende omsorg	I alt
	Pct. af svarpersoner			
Vuggestuegrupper	32	27	41	100
Børnehavegrupper	20	23	57	100
Alle grupper	24	25	51	100

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder.

Der er en tydelig sammenhæng mellem stuemedarbejdernes oplevelse af ikke at kunne give tilstrækkelig omsorg og lederens oplysninger om, hvor længe man evt. lader en medarbejder være alene med en børnegruppe, når børnegrupperne er åbne. Dette fremgår af Figur 7.4.²²

Figur 7.4.

Kilde: Spørgeskema til lederne sammenholdt med spørgeskema til stuemedarbejderen fra samme institution

²² Sammenhængen er statistisk signifikant. Det styrker desuden påvisningen af en sammenhæng, at den forklarende variabel (alenearbejde) kommer fra én kilde, nemlig lederen, mens den afhængige variabel (oplevelse af omsorg) kommer fra en anden kilde (medarbejderbesvarelserne).

7.2. Følges børnene på legepladsen?

Vi har tidligere set, at børnene typisk tilbringer halvdelen af tiden på legepladsen. Det er derfor vigtigt, at de voksne, der kender de enkelte børn, ikke kun følger dem, når de er på stuen, men også – enten selv eller i samarbejde med de andre voksne – sikrer sig, at børnene trives og får udfordringer på legepladsen.

Et eksempel er arbejdet med motorik: Personalet kan understøtte barnets motoriske udvikling gennem fx rytmik. Men det sker typisk en gang om ugen. Derfor er det vigtigt at sikre sig, at navnlig de børn, der har særlig brug for at udvikle motorikken, får anvendt tiden på legepladsen i fx gynger, klatrestativer m.v. Det kræver, at de voksne fra stuen iagttager deres egne børn eller holder sig orienteret om dem. Tilsvarende er det vigtigt, at der fx arbejdes med venskaber og sociale relationer på legepladsen.

Stuepædagogerne har fået en række spørgsmål, der belyser disse forhold. Resultaterne fremgår af tabel 7.2.

Tabel 7.2. Stuepædagogens arbejde på legepladser

Udsagn	Altid	Som regel	Nogle gange	Sjældent, aldrig	Ved ikke	I alt
	Pct. af svar					
Når jeg er på legepladsen, sørger jeg for at følge alle børn på min stue	24	48	19	5	4	100
Jeg prøver at sørge for, at alle børn fra min stue får bevæget sig og bruger redskaber på en måde, der understøtter motorikken	12	38	38	9	3	100
De andre medarbejdere sørger for at kontakte mig, hvis et barn fra min stue ikke trives på legepladsen	48	36	10	2	5	100
Hvis jeg ser et barn fra en anden stue generer de andre børn, kontakter jeg de voksne på stuen	33	35	16	7	9	100
Hvis jeg ser et barn fra en anden stue ikke rigtig er med i legen, kontakter jeg de voksne på stuen	32	34	19	7	8	100
Jeg sørger for at klare de problemer, der opstår, selv om børnene er fra en anden stue	67	29	3	0	2	100
Min tid på legepladsen går overvejende til leg og aktiviteter med børnene	9	40	46	4	0	100
Min tid på legepladsen går overvejende til opsyn og konfliktløsning	7	43	36	12	0	100
Min tid på legepladsen går overvejende til praktiske gøremål	2	7	42	49	1	100

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Hvis vi fx igen tager eksemplet med motorikken viser eksemplet, at omkring halvdelen af stuemedarbejderne søger at sørge for, at børnene fra deres stue får bevæget sig og brugt redskaber på en måde, der understøtter motorikken. Den anden halvdel af medarbejderne gør det kun nogle gange eller sjældent.

Det ses også, at personalet som hovedregel søger at klare de problemer, der opstår, også selv om børnene evt. er fra en anden stue. Det er en naturlig måde at reagere på opståede problemer, men det betyder også, at børn oplever intervention på legepladsen fra voksne, som måske ikke kender dem – fx fordi der ikke er voksne fra børnenes egen stue med ude.

Man kan – nok lidt skematisk – tale om to ”lege pladskulturer”: I den ene ende har man en kultur, hvor de voksne overvejende bruger deres tid på legepladsen til leg og aktiviteter med børnene. I den anden ende en kultur, hvor de voksne overvejende bruger tiden på opsyn og konfliktløsning.

Tabel viser, hvordan de to ”kulturer” er fordelt, hvis vi ser på aldersgrupper.

Tabel 7.4. ”Legepladskultur i forskellige aldersgrupper

Aldersgruppe	Tiden går overvejende til samvær med børn, i mindre grad til opsyn	Ingen klar henføring til den ene eller den anden ”kultur”	Tiden går overvejende til opsyn og konfliktløsning, i mindre grad til leg med børn	I alt
	Pct. af svar			
Den voksne arbejder i en vuggestuegruppe	52	31	18	100
Den voksne arbejder i en børnehavegruppe	27	26	47	100
I alt	35	27	37	100

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder.

Det ses, at de ansatte i vuggestuegrupperne overvejende oplever, at de er sammen med børnene på legepladsen om leg og andre aktiviteter. De ansatte i børnehavegrupperne oplever i højere grad, at de har en kontrolfunktion.²³

Tabel 7.5. viser sammenhængen mellem personalenormering og ”legepladskultur”.

Tabel 7.5. børneenheder pr. voksne ved forskellig ”legepladskultur

	Børneenheder pr. voksen
Tiden går overvejende til samvær med børn, i mindre grad til opsyn	9,7
Ingen klar henføring til den ene eller den anden ”kultur”	9,8
Tiden går overvejende til opsyn og konfliktløsning, i mindre grad til leg med børn	11,2
I alt	10,2

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder. Antal børn pr. voksen er i denne tabel beregnet ud fra medarbejderens oplysninger om faktisk tilstedeværende voksne på stuen, når den er åben.

²³ Inddelingen er foretaget således: Første gruppe består af svarpersoner, der altid eller som regel bruger tiden på at lege m.v. børnene og kun nogle gange eller sjældent oplever, at hun har en opsynsrolle. Sidste gruppe består af svarpersoner, der altid eller som regel bruger tiden på opsyn m.v. og kun nogle gange eller sjældent oplever, at hun navnlig leger m.v. med børnene. Mellegruppen har ikke klart givet udtryk for det ene eller det andet.

Det ses, at en legepladskultur, hvor tendensen er, at opsyn og konfliktløsning dominerer, typisk hænger sammen med en normering, hvor der er mange børn pr. voksne.²⁴

²⁴ Både denne sammenhæng og sammenhængen med aldersgruppe er statistisk signifikant.

8. Ledelse og samarbejde

8.1. Ledelse

Daginstitutionerne har mange steder en tradition for, at de enkelte stuer tilrettelægger deres arbejde temmelig autonomt. Der er dog stor forskel på institutionerne på dette område.

De senere år har styrket ledelse været et mantra i mange kommuner, især med indførelse af områdeklyngeledelse. Man kunne nu tænke sig, at dette ville føre til mere ”synlig ledelse”, også på stueplan. Det er imidlertid ikke tilfældet. Tabel 8.1 viser således, i hvilket omfang leder/afdelingsleder deltager i planlægningen på den enkelte stue. Afdelingslederen vil have den lokale ledelsesfunktion i en områdeinstitution.

Tabel 8.1. Lederens/afdelingslederens deltagelse i planlægning af det pædagogiske arbejde i institutioner med og uden områdeledelse

Område/klynge	Ja, i høj grad	Ja, i nogen grad	Nej, ikke ret meget	Ved ikke	I alt
	Pct. af svar				
Ja	10	39	52	0	100
Nej	29	31	39	1	100
I alt	19	35	46	0	100

Kilde: Spørgeskema en stuemedarbejder.

Tabel 8.2 viser tilsvarende, om lederen/afdelingslederen deltager i forældresamtaler.

Tabel 8.2. Lederens/afdelingslederens deltagelse i planlægning og gennemførelse af forældresamtaler i institutioner med og uden områdeledelse

Område/klynge	Ja, i høj grad	Ja, i nogen grad	Nej, ikke ret meget	Ved ikke	I alt
	Pct. af svar				
Ja	5	40	55	0	100
Nej	27	30	42	1	100
I alt	16	35	49	0	100

Kilde: Spørgeskema en stuemedarbejder.

Det ses, at ledelsen er væsentligt mindre synlig i det daglige arbejde, hvis der er områdeledelse. Men i øvrigt er den vigtigste tendens i tabellerne, at de enkelte stuer fortsat synes at have et udstrakt ”selvstyre” mange steder.

Tabel 8.3 viser stuemedarbejdernes vurdering af en række udsagn om betydningen af læreplaner m.v.

Table 8.3. Stuedarbejdernes vurdering af udsagn vedr. læreplaner m.v.

	Helt enig	Over vejen de enig	Hver ken enig eller uenig	Over vejen de uenig	Helt uenig	ved ikke	I alt
	Pct. af svar						
Institutionens læreplaner har ingen større betydning for det enkelte barns hverdag	3	11	16	35	35	1	100
Institutionens læreplan er med til at sikre, at de socialt udsatte børn tilegner sig samme færdigheder som andre børn	15	45	22	9	6	2	100
Lederens griber som hovedregel kun ind i stuens arbejde, hvis vi bliver uenige eller der kommer klager	23	31	13	12	16	4	100
Der kan godt være forskel på de pædagogiske principper, der anvendes på de forskellige stuer, uden at lederen griber ind	16	31	15	16	18	4	100
Man mærker forældrebestyrelsens indflydelse på de pædagogiske principper, der arbejdes efter på stuen	3	19	35	20	18	5	100

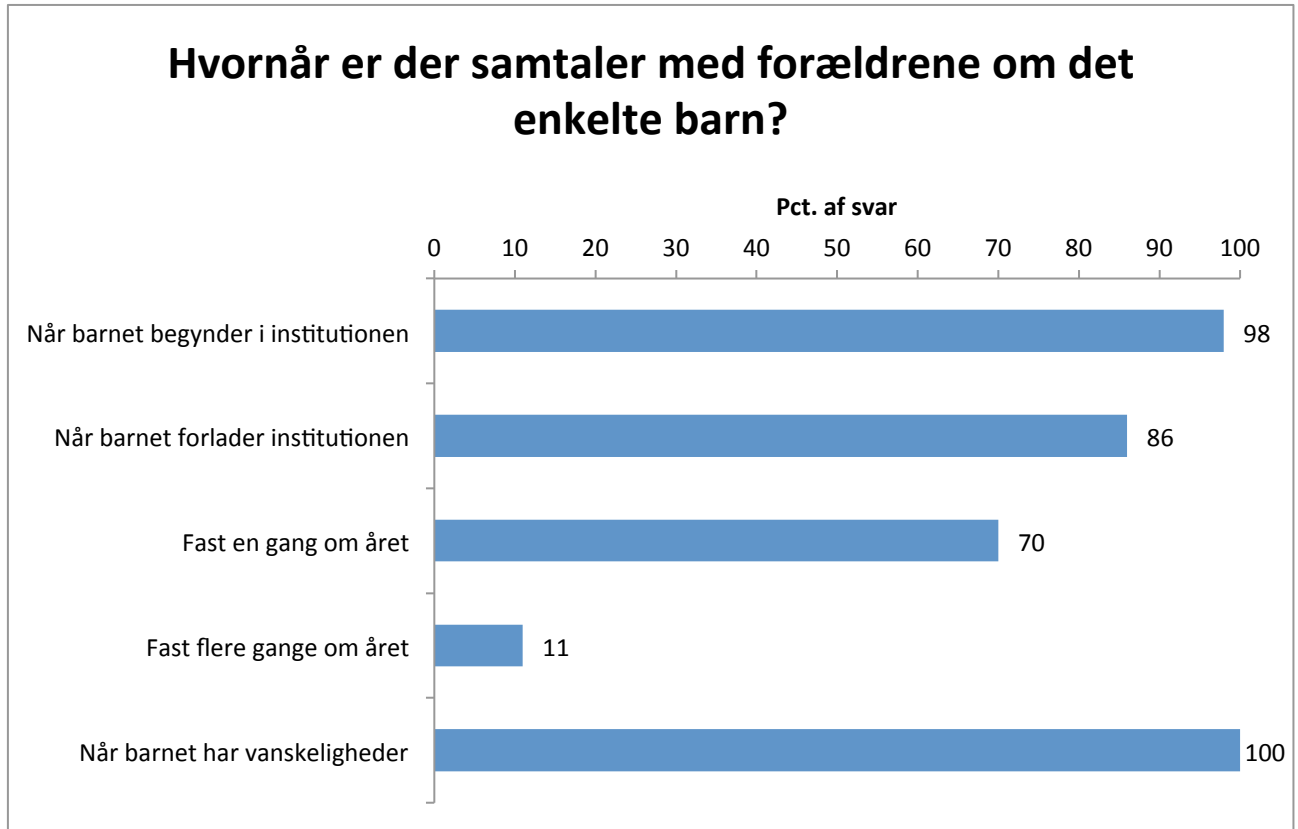
Kilde: Spørgeskema til en stuedarbejder.

Besvarelserne peger i retning af, at et flertal tillægger læreplanerne betydning for det daglige arbejde og for sikring af de socialt udsatte børn. Svarene bekræfter også tendensen til relativ autonomi for mange stuer i forhold til lederen.

8.2. Forældresamarbejde

Figur 8.1 viser, hvornår der er samtaler med forældrene omkring de enkelte børn.

Figur 8.1.

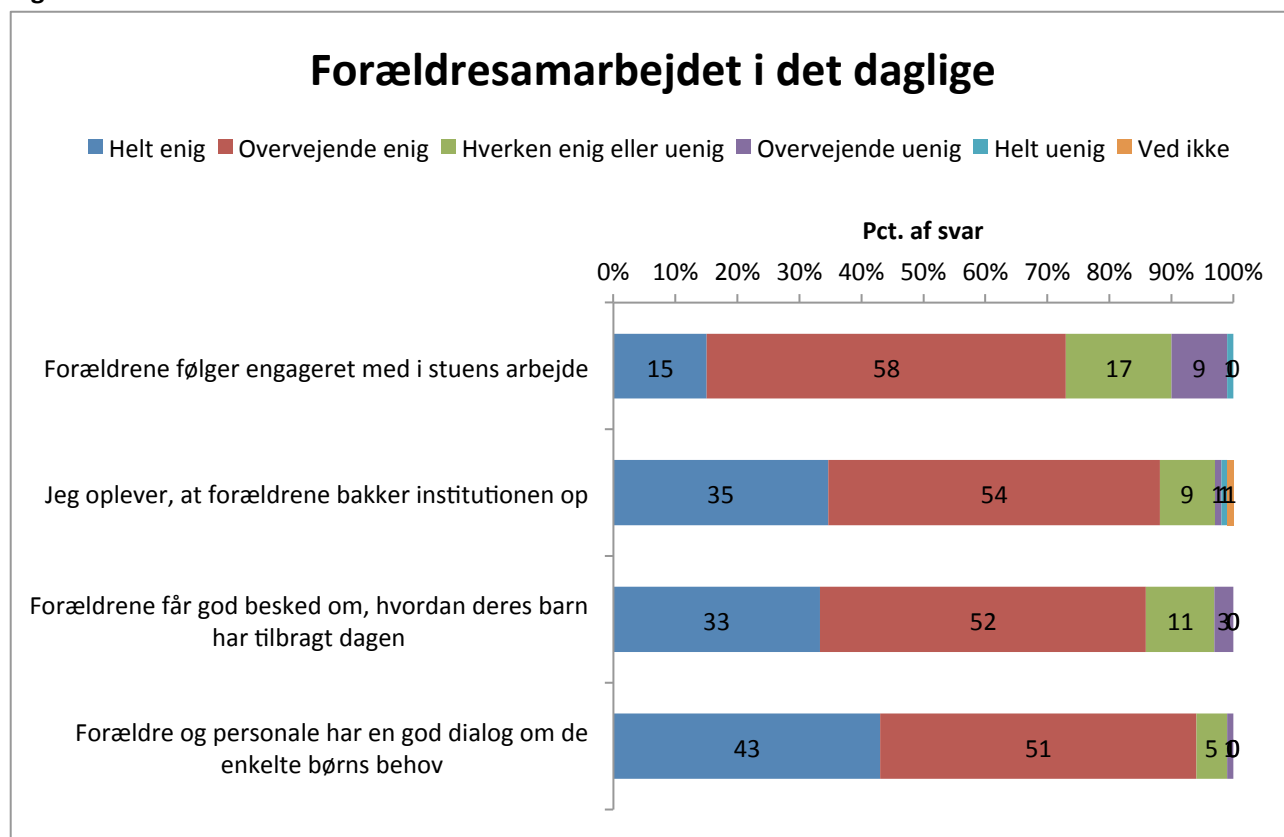
Kilde: Spørgeskema til lederne

Der er en sammenhæng mellem personalenormering, faste forældresamtaler og hyppigheden af disse. Jo færre børn pr. voksen, jo større chance er der for faste forældresamtaler.²⁵

Det daglige forældresamarbejde har nok så stor betydning. Svarene tyder på, at personalet overvejende oplever, at de får god opbakning og har en godt samarbejde med forældrene, jf. figur 8.2.

²⁵ Sammenhængen er statistisk signifikant.

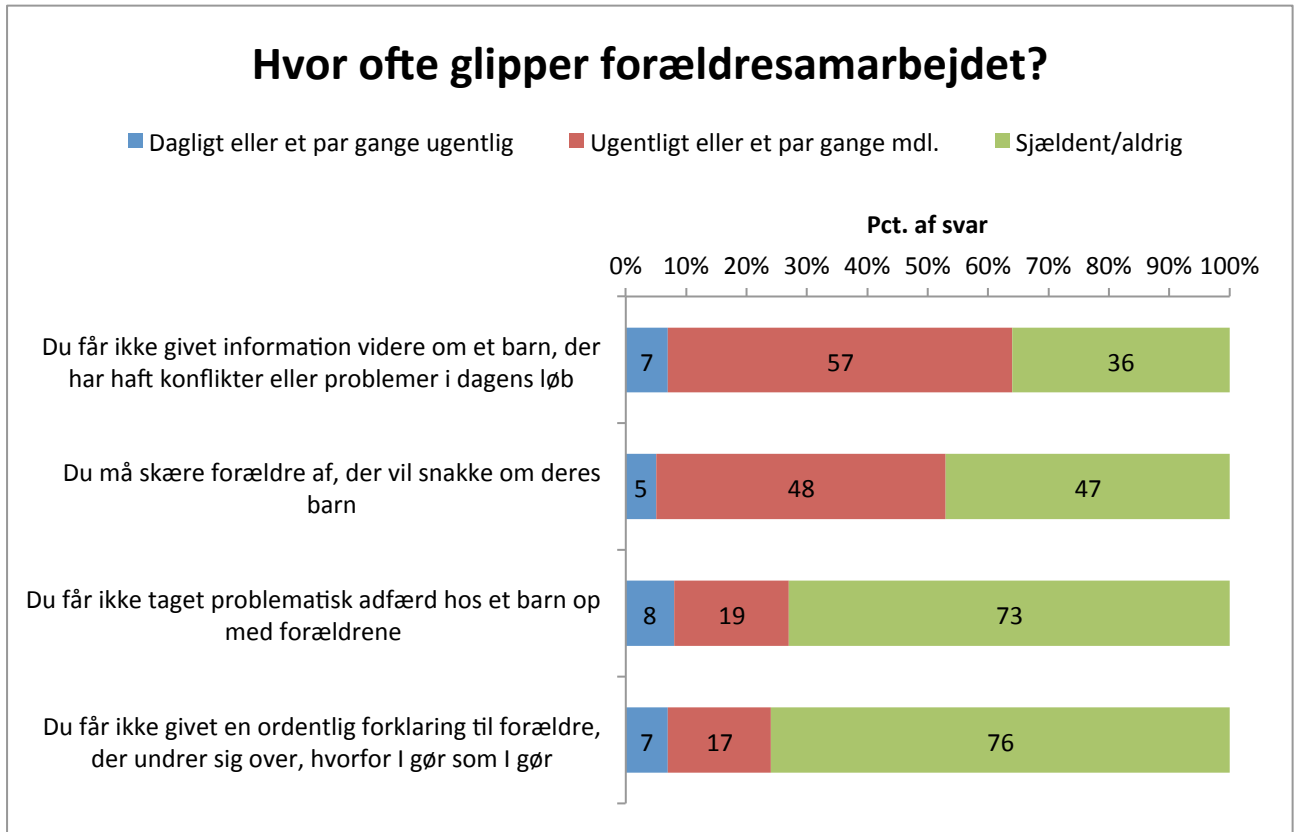
Figur 8.2.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Omvendt oplever en del medarbejdere også, at forældrekontakten kan glippe. Figur 8.3 viser dette.

Figur 8.3.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

9. Børnenes brug af IT

Digitale redskaber /værktøjer er de senere år blevet en del af hverdagen i de fleste danske daginstitutioner, ikke kun som redskaber for de voksne, men også som tilbud til børnene.

Den 28. oktober 2014 afholdt Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold i samarbejde med KL, Styrelsen for It og Læring og Medierådet for Børn og Unge en høring om digitale redskaber i dagtilbud og digital dannelse.

På høringen var der oplæg fra forskere, fagfolk og leverandører, og der blev sat fokus på, hvordan børns opvækst og udvikling påvirkes af en digitaliseret verden, og hvordan de digitale muligheder bliver bragt i spil i praksis. Der synes desuden at være bred enighed om, at digitale medier også har en naturlig plads i daginstitutionerne.

Det fremhæves bl.a., at computere og tablets bruges i skolen. De børn, der ikke er fortrolige med den digitale teknologi, risikerer at være dårlige rustet ved skolens start end andre børn.

Det anbefales imidlertid, at de digitale medier introduceres af de voksne, og at det er de voksne, der vejleder børnene i, hvordan de skal bruges.

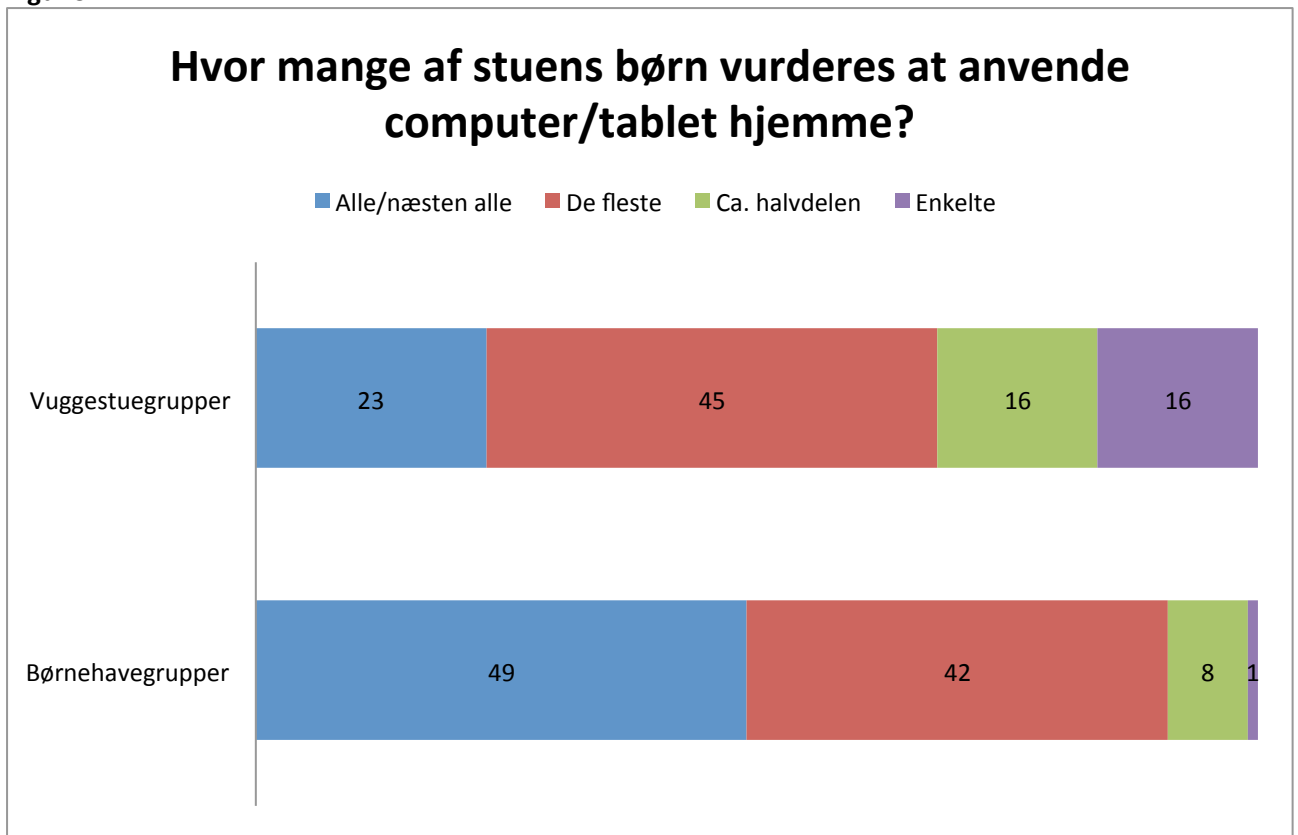
Eksempelvis kan man introducere de digitale medier i vuggestuealderen, hvor brug af computer og tablets dog bør ske sammen med voksne. I børnehavealderen kan de digitale medier være tilgængelige for børnene på lige fod med andre redskaber og materialer, så de kan anvende dem i både aktiviteter og lege. Det kræver, at de voksne viser dem, hvordan de kan bruge de digitale medier. Så kan børnene evt. selv eksperimentere med dem.

Det er klart, at en god introduktion til de digitale medier kræver, at det pædagogiske personale har tilstrækkeligt kendskab til tablets, programmer og apps til, at de kan sikre, at børnene bruger de digitale redskaber til aktiviteter, der støtter deres udvikling på en fornuftig måde.

Hvis man skal opnå, at børnene introduceres til de digitale medier af voksne, og at de voksne styrer brugen, kræver det desuden, at der faktisk er personale til disse opgaver.

Når man diskuterer digitale værktøjer, er det værd at se på, hvor mange af børnene, der anvender computer eller tablets hjemme. Figur 9.1 viser dette.

Figur 9.1.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at personalet vurderer, at de fleste børn – både i vuggestuegrupper og i børnehavegrupper – bruger computer/tablet i hjemmet.

Tabel 9.1 viser hvor stor en del af institutionerne, der har computer/tablet, som børnene har mulighed for at bruge.

Tabel 9.1. Institutioner fordelt på børnenes muligheder for at bruge computer/tablet

Institutionstype	Ja, computer	iPad eller anden tablet	Både PC og tablet	Er undervejs	Nej	I alt
	Pct. af institutioner					
Vuggestue	0	49	4	24	22	100
Børnehave	5	49	21	9	15	100
0-6 års	2	56	22	10	11	100
I alt	3	53	20	11	13	100

Kilde: Spørgeskema til lederne

Tabel 9.2 viser, hvor stor en del af børnene, der faktisk anvender computer/tablets, mens de er i institution.

Tabel 9.2. Andel af børn, der anvender computer/tablets i hhv. vuggestue- og børnehavegrupper

	Alle/næsten alle	De fleste	Ca. Halvdelen	Enkelte	Ingen	I alt
	Pct. af svar					
Vuggestuegruppe	10	10	8	27	45	100
Børnehavegruppe	22	22	14	18	24	100
I alt	18	18	12	21	31	100

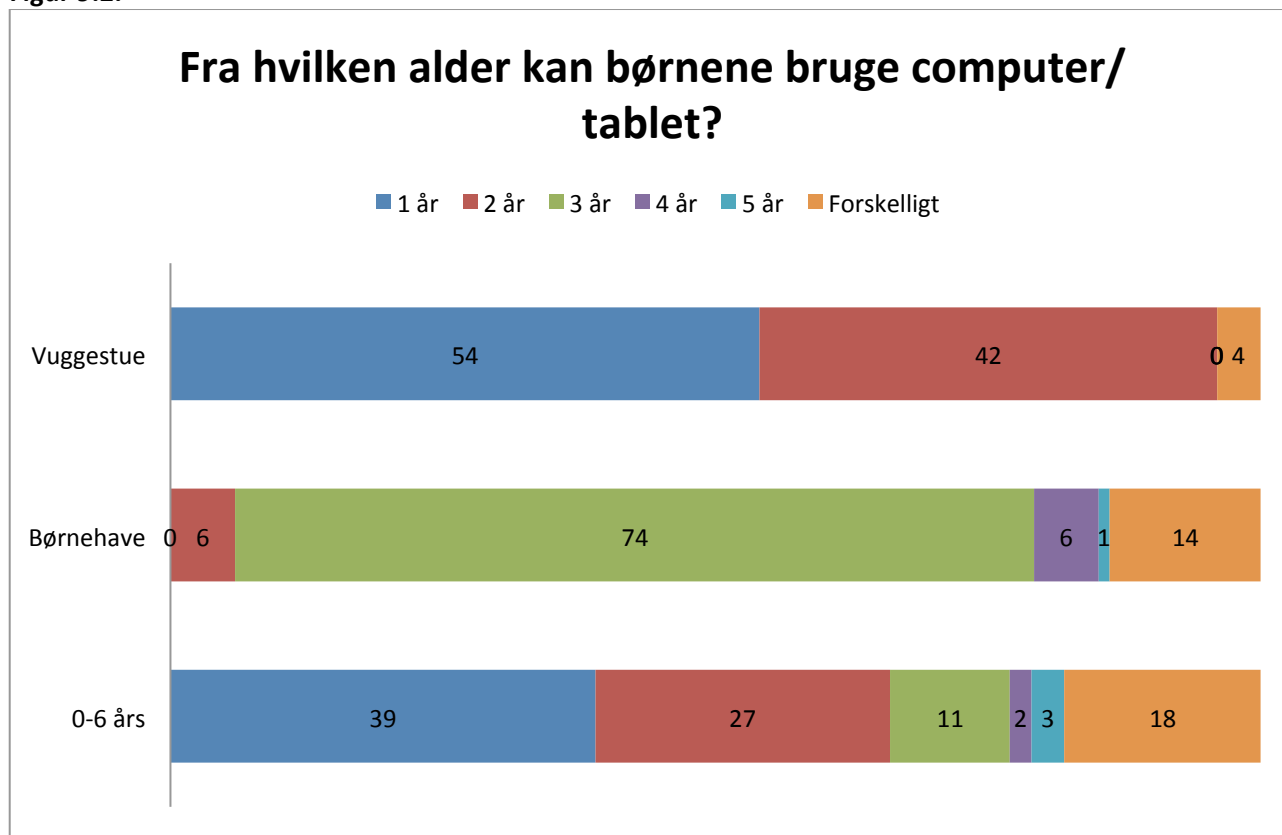
Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at det langt fra er alle børn, der faktisk anvender computer/tablet, selvom værktøjerne faktisk er til stede i institutionen. Det kan tyde på, at den introduktion, børnene får til computer/tablets ikke er specielt systematisk. Anvendelsen er i øvrigt hyppigere i vuggestue- end i børnehavegrupper.

Antallet af PCere/tablets, børnene kan bruge, svarer typisk til godt og vel én enhed pr. børnehgruppe.

Figur 9.2 viser, fra hvilken alder børnene kan begynde at bruge computer/tablet i institutioner af forskellig type.

Figur 9.2.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at institutioner med børn i vuggestuealderen typisk lader børnene begynde, når de er 1-2 år gamle. I børnehaverne begynder man typisk ved 3-års alderen, dvs. samtidig med start i børnehaven.

Tabel 9.3 viser, hvilke programmer/apps, børnene kan bruge.

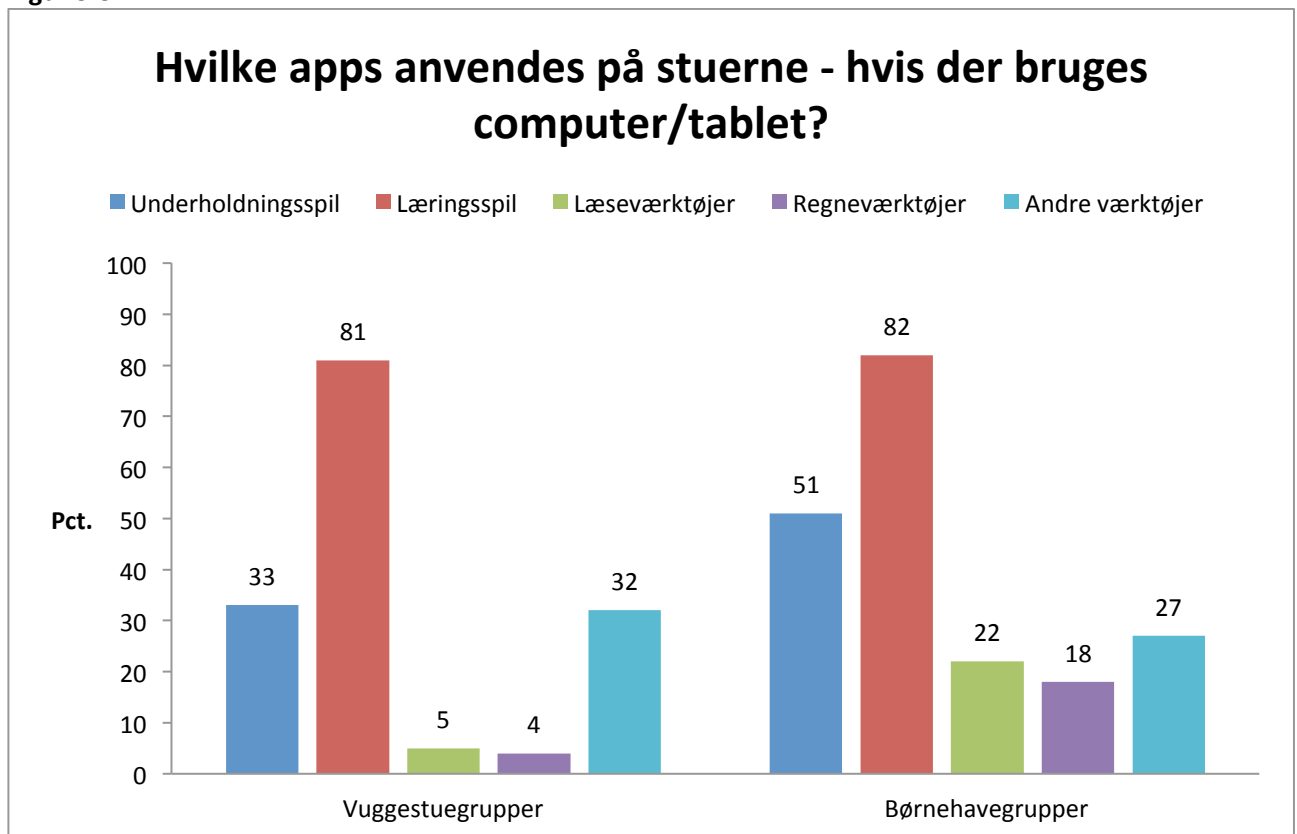
Tabel 9.3. Hvilke programmer/apps er til rådighed for børnene.

Institutions- type	Skrive bogstaver	Tal/ regning	Tegne	Leg med billeder	Spil	Hukom- melses- træning	Andet
	Pct. af institutioner, der har programmer af denne type						
Vuggestue	13	4	21	88	38	42	17
Børnehave	64	62	64	81	80	72	13
0-6 års	67	60	59	80	71	72	17
I alt	63	58	59	81	72	70	16

Kilde: Spørgeskema til lederne

Figur 9.3 viser tilsvarende hvilke apps, der faktisk anvendes på stuerne, hvis børnene anvender digitale værktøjer.

Figur 9.3.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

71 pct. af institutionerne har retningslinjer for børnenes brug af computer/tablets. En række institutioner har givet eksempler på sådanne retningslinjer.

Mange steder har man således regler for, hvor længe et barn må bruge tablets. Typisk et kvarter eller en halv time. Eksempler:

Børnene har iPad i 15 min. Under særlige omstændigheder 30 min.

Børnene skiftes til at sidde ved computeren á ½ times varighed.

Brug af egne tablets 1 formiddag ugl. i 2 timer max.

Det bemærkes, at sådanne regler normalt kun giver mening, hvis der er tale om, at børnene bruger tablets på egen hånd.

Nogle steder har man regler om, at børnenes brug af tablets kun må ske sammen med voksne.

Det er læringsprogrammer og spil og vi læser programmet/spillet hvis børnene sidder selv med opgaver, så de ikke kan spille frit. Vi bruger meget at en medarbejder sammen med børnene spiller og får det sociale og samarbejde ind i legen.

Det foregår altid, når der er en voksen til stede, der kan have et øje på dem, guide og hjælpe. De 2 ældste grupper (mellem og storbørns gruppen) har hver deres iPads, mens vi har valgt ikke at have en i lillegruppen (de 3 årige).

Det skal tjene et socialt formål, ingen børn spiller alene.

En tredje gruppe af regler drejer sig om hvilke typer af programmer/apps, man vil have. Eksempel:

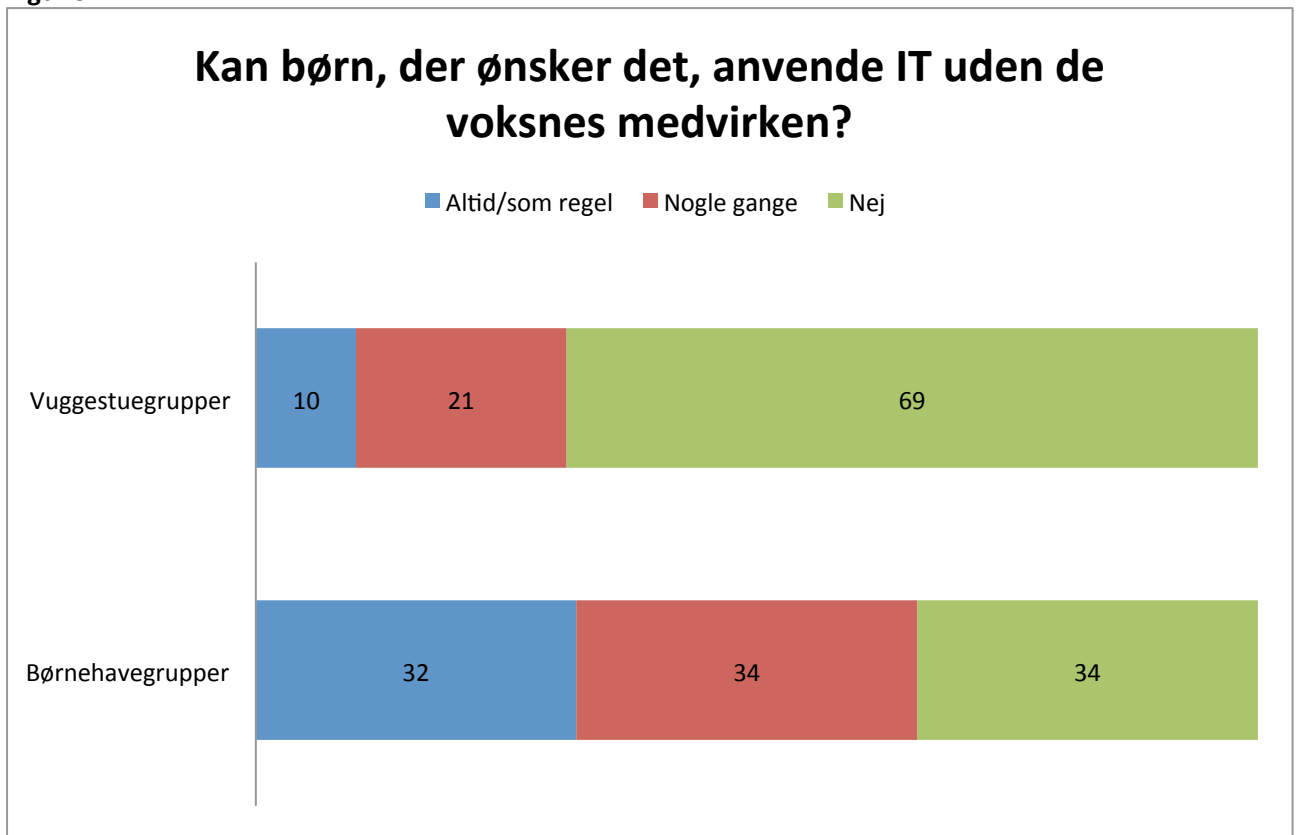
Vi har sammen med bestyrelsen udformet etiske regler for brug af iPads til børn. Bla om lødighed af de spil vi tillader børnene at bruge.

Etiske regler og en beskrivelse af hvilken type apps vi ønsker at have (børnene skal være medproducerende og skabende).

Et hyppigt diskussionsemne i forbindelse med brug af tablets i daginstitutioner er, om de digitale værktøjer anvendes målrettet som et pædagogisk redskab, eller om lader børnene sidde på egen hånd og finde vej i det digitale univers.

Figur 9.4 belyser dette spørgsmål.

Figur 9.4.

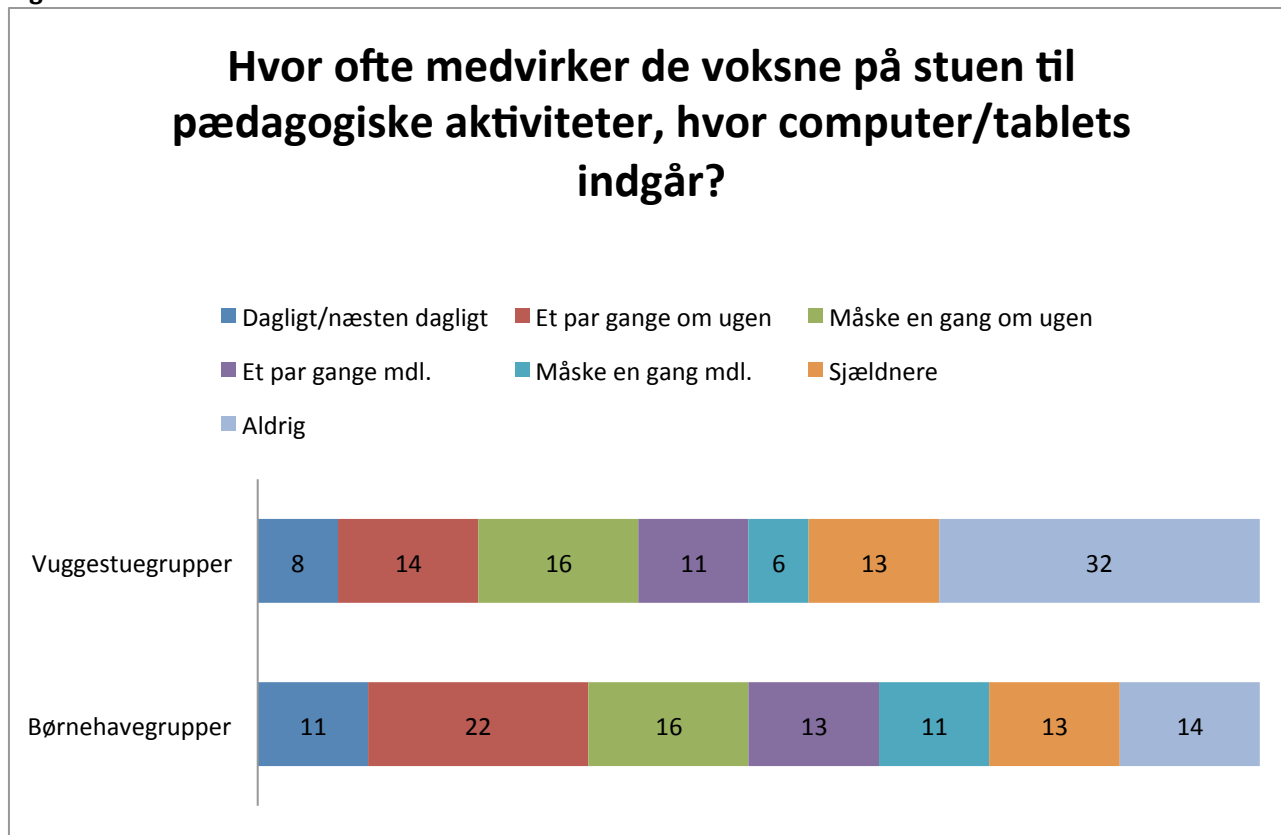

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Tager vi alle børnegrupper under ét er det en fjerdedel, hvor børnene altid/som regel kan anvende PC/tablet på egen hånd.

I knap halvdelen af stuerne sker det mindst en gang om ugen, at de voksne tilrettelægger pædagogiske aktiviteter, hvor der indgår computer/tablet, jf. figur 9.5.

Figur 9.5.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Alt i alt synes omfanget af voksenstyring i forhold til iPads m.v. at være meget forskellig. Der er næppe heller tvivl om, at man nogle steder lader tablets indgå til at beskæftige børn i situationer, hvor voksenbemandingen i øvrigt er sparsom.

En analyse belyser dette.

En del stuer angiver således, at de åbner kl. 8 eller tidligere. I 16 pct. af disse stuer er en medarbejder helt alene med børnene indtil kl. 9. I 29 pct. af stuerne møder medarbejder nr. 2 efter kl. 8, men inden kl. 9.

Det viser sig nu, at hvis medarbejderen er helt alene med børnegruppen, er der 48 pct., der giver børnene lov til at anvende tablet på egen hånd. Er medarbejderen ikke alene eller kun delvis alene, er andelen 33 pct. Forskellen er statistisk signifikant.²⁶

Nogle kommentarer fra institutionslederne viser, at man en del steder bruger tablets til beskæftigelse i ydertimerne:

Vi har fri iPad tid indtil kl. 9:00 om morgenen og efter kl. 16:00. I tidsrummet derimellem bruges iPads kun som pædagogisk aktivitet i børnegrupperne eller, hvis vi har børn med særlige behov, hvor iPads kan være "pause - hjælp".

²⁶ Signifikansen er vurderet gennem en regressionsanalyse, hvor også normering, gruppestørrelse og aldersgruppe indgår.

Det er OK i ydertimerne, hvor børnene er der de timer, hvor de normalt ville være taget hjem.

Først efter 13.30

IPads bruges til børn, der ikke sover til middag, eller i eftermiddagstimer hvor der ikke er mange tilbage. Denne brug af IPads er opstået som noget naturligt, og uden det har været nødvendigt at lave aftaler.

IT/tablets er ikke frit tilgængeligt. Der skal spørges. Ofte bruges de kun i forbindelse med åbne og lukke, hvor der er få børn.

Kun om eftermiddagen og kun i vintermånederne.

Kun om morgenen frem til kl. 9:00, og de skal give hinanden plads.

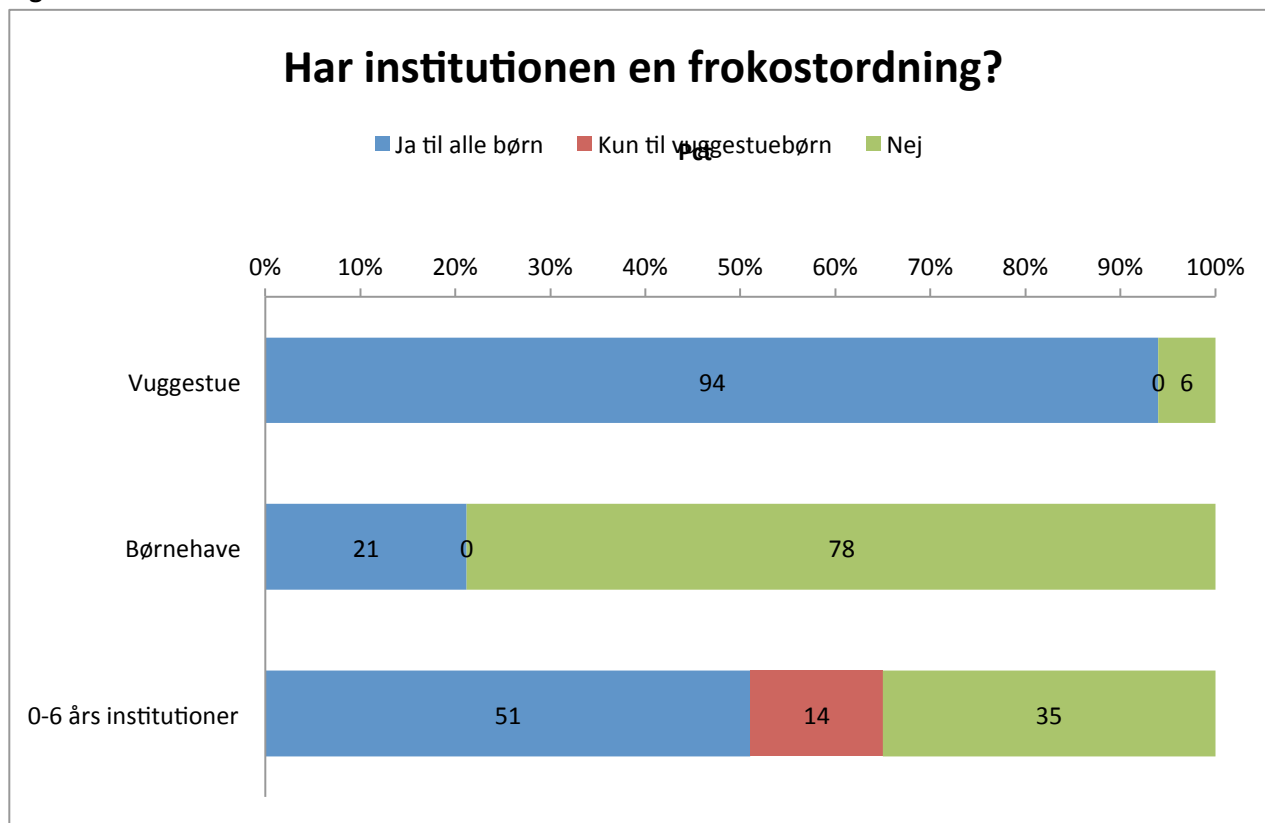
Sidst på dagen - de 4 sidste får lov til at spille/høre musik, imens vi rydder op.

10. Kost

44 pct. af institutionerne har en frokostordning, hvor institutionen serverer mad til børnene.

Figur 10.1 viser, hvordan de forskellige institutionstyper fordeler sig med hensyn til frokostordning.

Figur 10.1.

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at langt de fleste vuggestuer, men de færreste børnehaver har en frokostordning. I halvdelen af 0-6 årsinstitutionerne har man frokost til alle børn.

Ud over frokost kan institutionen tilbyde forskellige mellemmåltider. Tabel 10.1 viser, hvor hyppige disse er.

Tabel 10.1. Mulighed for mellemmåltider i forskellige institutionstyper

	Morgenmad	Frugt om eftermid- dagen	Bolle om eftermiddagen	Enten frugt eller bolle om eftermid- dagen	Børnene kan selv gå i køleskabet	Andet
	Pct.					
Vuggestue	88	71	80	76	2	29
Børnehave	87	46	45	50	14	27
0-6 års	85	55	54	66	8	26
Alle institutioner	86	53	53	63	9	27

Kilde: Spørgeskema til lederne

Det ses, at langt de fleste institutioner serverer morgenmad. Når det gælder eftermiddagen, er det bemærkelsesværdigt, at godt hver tredje institution hverken serverer bolle/brød eller frugt om eftermiddagen. Det kan betyde, at børnene ikke får noget at spise, fra frokosten kl. ca. 11, til de hentes.

De institutioner, der tilbyder "andre" mellemmåltider, er navnlig institutioner, der har et mellemmåltid om formiddagen.

11. Børn med særlige behov

Ligesom i skolen har der de senere år været stort fokus på at sikre rummelighed i daginstitutionerne, og daginstitutionerne kan gøre en indsats i forhold til børn med særlige behov.

Dagtilbud for børn med særlige behov kan principielt tilrettelægges på tre måder:

- som særlige dagtilbud
- som særlige grupper i tilslutning til et almindeligt dagtilbud, sædvanligvis kalder handicapgrupper
- ved at børn med særlige behov inkluderes i de almindelige børnegrupper.

I 2014 var der 1094 pladser for 0-6 årige i de særlige dagtilbud, som drives efter Servicelovens § 32²⁷. Der er imidlertid også kommuner, som driver særlige dagtilbud efter Dagtilbudsloven.²⁸

I nærværende undersøgelse har 5,6 pct. af institutionerne en eller flere handicapgrupper.²⁹ I de institutioner, der har handicapgrupper, udgør de børn, der er i disse grupper ca. 11 pct. af institutionens børnetal, idet handicapgrupperne som regel er mindre end andre børnegrupper – fx på 6 børn. I alt udgør børn i handicapgrupper ca. 0,7 pct. af de børn, der er omfattet af undersøgelsens institutioner.

Som nævnt er der imidlertid i disse år især fokus på den inklusion, der sker i de normale børnegrupper. Her omfatter inklusionsopgaverne ikke blot rummelighed i forhold til børn med funktionsnedsættelse, men også den særlige indsats i forhold til børn, der ikke udvikler sig tilfredsstillende fx med hensyn til sprog, motorik eller sociale færdigheder.

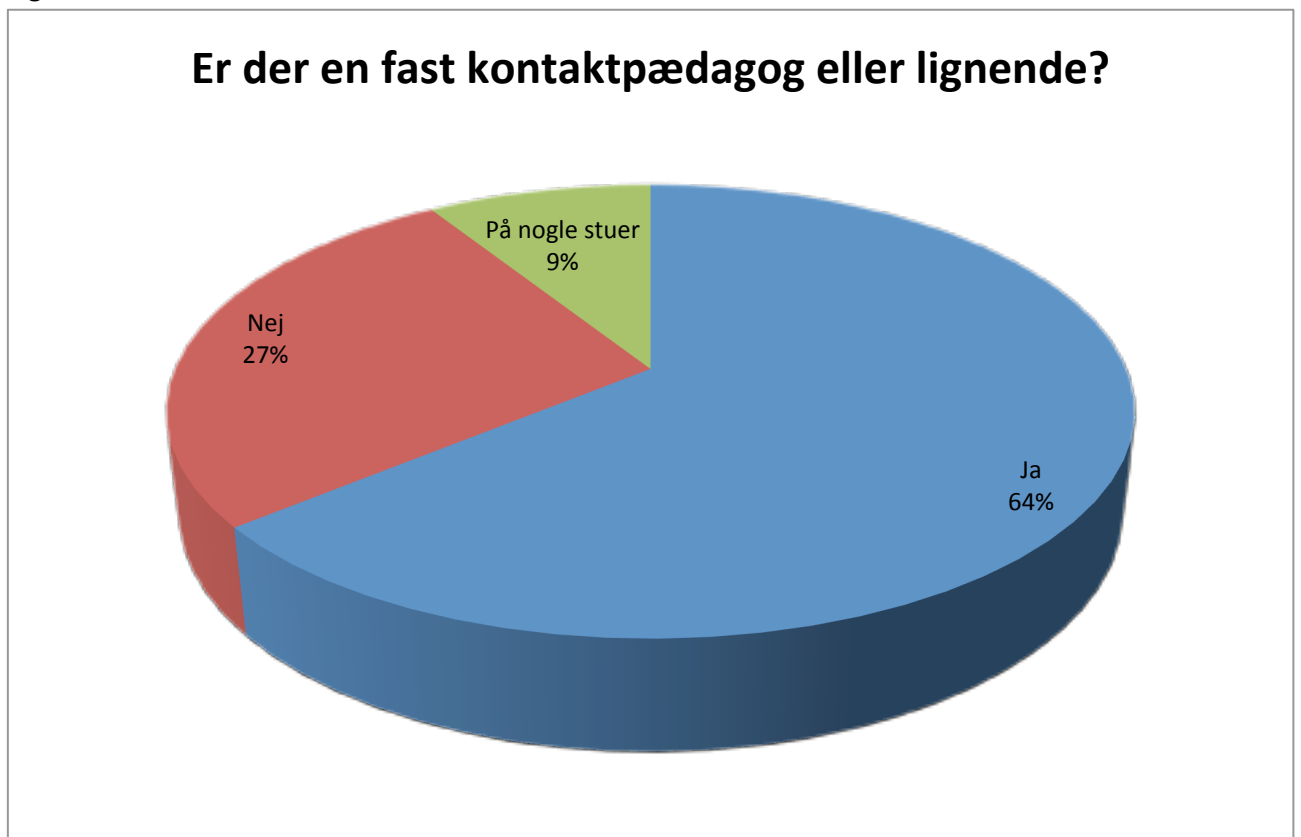
11.1. Opsporing af børn med særlige behov

Hvis et barn har særlige vanskeligheder, er det vigtigt, at disse opdages så tidligt som muligt. En af måderne at sikre dette på er at have en særlig kontaktpædagog eller lignende for det enkelte barn, som har til opgave at samle personalets indtryk af barnet, så man får et grundlag for at vurdere, om der er behov for en særlig indsats. Figur 11.1 viser, at de fleste institutioner har faste kontaktpædagoger. Ca. 1/3 har det dog ikke.

²⁷ I flg. Statistikbanken.

²⁸ Det er der ikke statistik for.

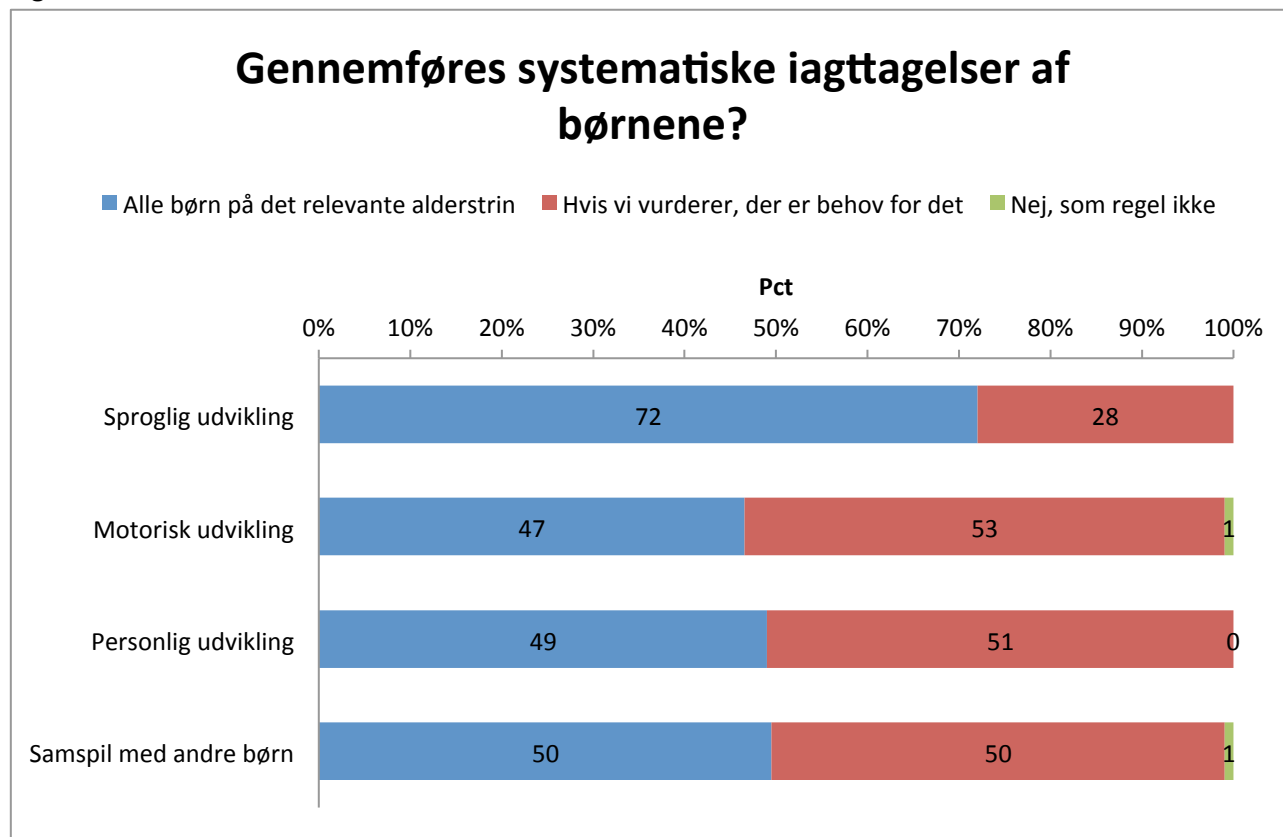
Figur 11.1.

Kilde: Spørgeskema til lederne

En anden måde at skabe sikkerhed for, at eventuelle vanskeligheder opdages tidligt, er at gennemføre systematiske iagttagelser af alle børn, fx ud fra et fast skema eller faste opmærksomhedspunkter. Figur 11.2. viser, hvordan institutionerne arbejder med dette.

Figur 11.2.

Kilde: Spørgeskema til lederne

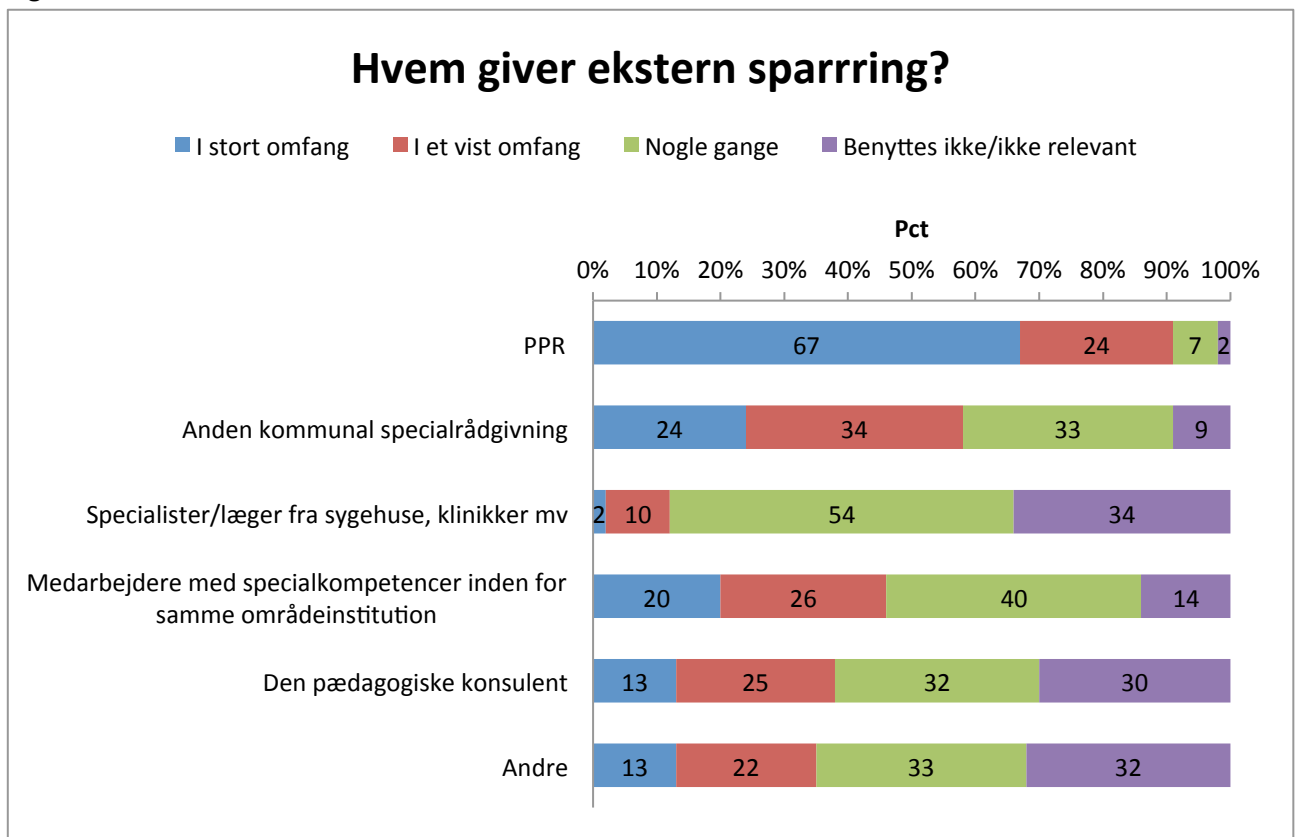
Det ses, at den overvejende del af institutionerne gennemfører systematiske iagttagelser af alle børn med hensyn til sproglig udvikling. Sådanne iagttagelser er da også reguleret gennem lovgivning, ligesom der er en række sprogtest til rådighed for personalet.

Når det gælder motorisk, personlig og social udvikling, er der imidlertid stor forskel. Omkring halvdelen af institutionerne søger at gennemføre en vurdering af alle børn. Halvdelen gør det kun, hvis de mener, der er behov for det i det konkrete tilfælde.

Figur 11.3 viser, hvem institutionerne benytter til ekstern sparring, når det gælder børn med særlige behov.³⁰

³⁰ Der er ikke benyttet data fra institutioner med handicapgrupper. Tallene vedr. sparring fra en anden medarbejder inden for områdeinstitutionen bygger alene på institutioner, der faktisk er med i en områdeinstitution.

Figur 11.3.

Kilde: Spørgeskema til lederne

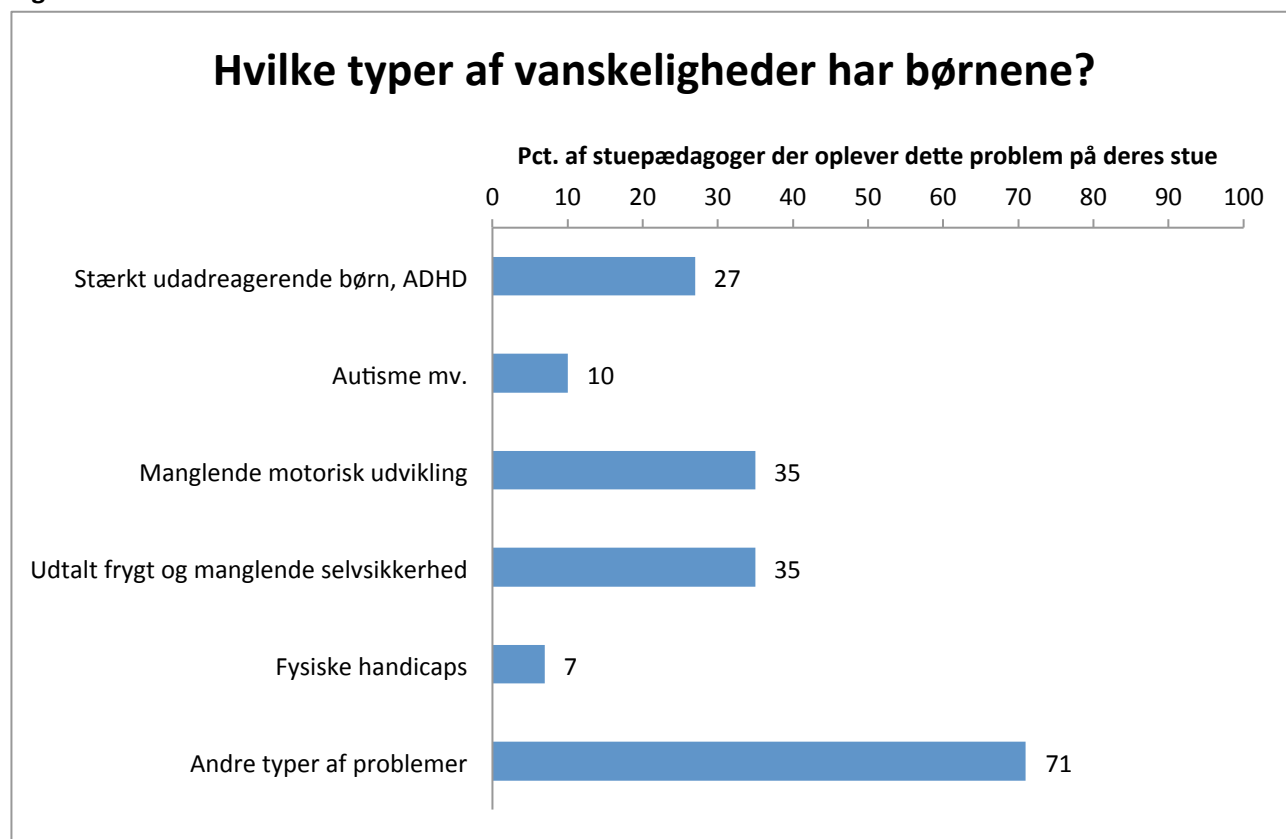
Det ses, at den dominerende sparringspartner for de fleste institutioner er PPR.

11.2. Inklusion i stuehøjde

80 pct. af stuemedarbejderne oplyser, at der er børn på deres stue, der har behov for en særlig indsats, hvis de skal kunne fungere sammen med de andre børn. De medarbejdere, der har sådanne børn på stuerne, vurderer i gennemsnit, at de udgør 16 pct. af børnegruppen.

Figur 11.4 viser, hvilke vanskeligheder, stuemedarbejderne oplever.

Figur 11.4.

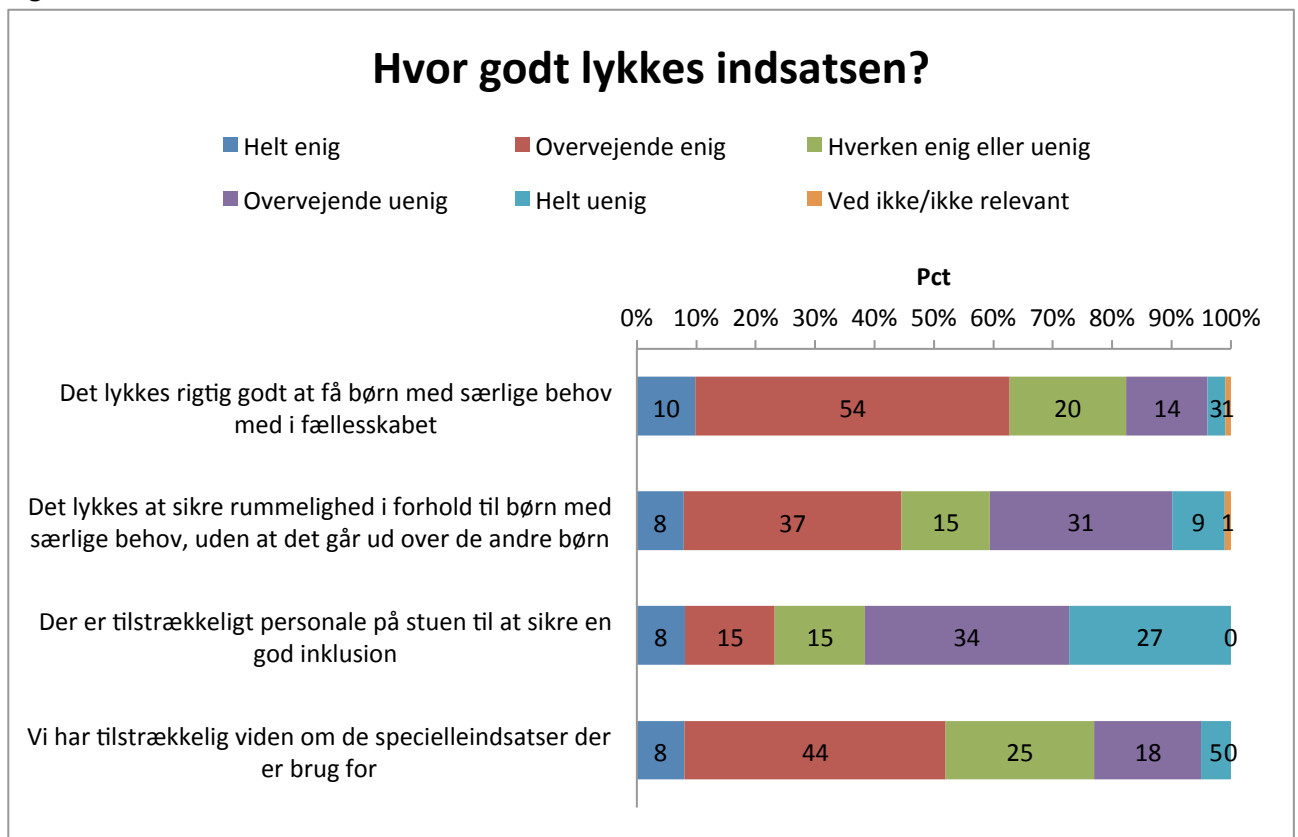

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at der ofte er tale om børn, som medarbejderne ikke umiddelbart kan eller vil placere i én af de fastere kategorier. En gennemgang af beskrivelserne viser, at der i mange tilfælde er tale om børn med sproglige vanskeligheder, herunder tosprogede børn, og om børn med socioemotionelle problemer.

Figur 11.5 viser, hvor godt medarbejderne oplever, at inklusionsindsatsen lykkes.

Figur 11.5.

Kilde: Spørgeskema til en stuemedarbejder

Det ses, at stuemedarbejderne overvejende mener, det lykkes at få børn med særlige problemer med i fællesskabet. Knap en femtedel mener dog ikke det lykkes.

Mindre end halvdelen vurderer, at det lykkes at få børn med særlige behov med i fællesskabet, uden at det går ud over de andre børn. Det kan hænge sammen med, at 61 pct. ikke mener der er tilstrækkeligt personale på stuen til at sikre en god inklusion.

12. Metode

Undersøgelsen er gennemført som elektronisk spørgeskemaundersøgelse i januar-februar 2015. Spørgeskemaer er testet i udvalgte institutioner og institutionernes e-mail adresser er indhentet via de kommunale hjemmesider.

Institutionerne er blevet bedt om at udfylde to spørgeskemaer:

- ét henvendt til lederen. Det vil for institutioner med områdeledelse sige den pædagogiske leder/afdelingsleder af den lokale enhed.
- ét henvendt til en medarbejder på en stue. For at opnå statistisk tilfældighed er lederen blevet bedt om at give skemaet videre til den stuemedarbejder, hvis navn kommer først i alfabetet, på den stue, som kommer sidst i alfabetet.

Der er udsendt anmodninger om deltagelse til 3565 institutioner og modtaget 875 lederskemaer, hvilket giver en svarprocent på 25.

Deltagelsen fra stuemedarbejdere er noget lavere, hvilket hænger sammen med, at formidlingen er sket gennem to led. Der er modtaget 465 stueskemaer.

For at undersøge, om der evt. kan være skævheder i materialet sammenholdes den geografiske fordeling af indskrevne børn i undersøgelsen med den geografiske fordeling af 0-5 årige børn i vuggestuer, børnehaver og aldersintegrerede institutioner i Danmarks Statistiks seneste ressourceopgørelse. Dette sker i tabel 12.1.

Tabel 12.1. Fordeling af småbørn på regioner i undersøgelsen og i Danmarks Statistiks ressourceopgørelse

	Undersøgelsen	Danmarks Statistik oktober 2013
	Pct. af småbørn	
Hovedstadsregionen	37	36,5
Bornholms regionskommune	0,9	0,5
Region Sjælland	12,4	13,4
Region Syddanmark	13,3	13,9
Region Midtjylland	23,3	22,5
Region Nordjylland	4,9	8
I alt	100	100

Kilde: Data fra lederskemaet sammenholdt med data fra Statistikbanken.

Det ses, at der alt i alt er rimelig god overensstemmelse med hensyn til geografisk fordeling.

Der er i det hele taget ingen grund til at tro andet, end at materialet er repræsentativt.

For at sikre, at de sammenhænge, undersøgelsen belyser, er statistisk holdbare, er i en række tilfælde gennemført regressionsanalyser. Dette er sket med værktøjer proc logistic i programpakken SAS. Det vil normalt være markeret i en fodnote.

Daginstitutionernes hverdag 2015

Denne rapport dokumenterer, at den typiske danske daginstitution har pædagogiske tilbud til børnene en time om dagen eller mindre. Resten af dagen går med ophold på legepladsen, fri leg, frokost og hvilepause. Det afgørende for den samlede kvalitet er derfor:

- at ophold ude ikke bare bliver fri leg under opsyn, men at alle børn kommer med i udviklende aktiviteter,
- at frokosten ikke blot er affodring, og
- at de ansatte sætter rammen for den frie leg inden døre, giver børnene udfordringer og får alle med i fællesskabet.

Det siger sig selv, at det ikke kan lade sig gøre, hvis man fx er alene voksen med en gruppe på 22 børnehavebørn. Undersøgelsen viser klart, at dette er hverdagen alt for mange steder. Derfor må der sikres en bedre bemanning. Et krav som også har støtte i befolkningen. Faktisk ønsker 85 pct. af danskerne, at der fastsættes regler, der sikrer et rimeligt forhold mellem antal børn og ansatte i daginstitutionerne.

Stauings Plads 1-3
1790 København V

Tlf: 46 97 26 26
www.foa.dk